

UNESCO

DÜNYA MİRAS LİSTESİ'NDE

TÜRKİYE

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

World Heritage
in Turkey

KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

SUNUŞ

Sahip olduğu tarihî miras zenginliği, kültürel ve sosyal değerlerin çeşitliliği ile tek bir kelimeyle ifade edilemeyecek kadar özel bir ülke olan Türkiye, dünyanın en çekici coğrafyalarından biridir. Gz kamaştıran güzelliği ve insanlığın ortak hafızasını barındıran değerli unsurlarıyla kültürel bir mucize olan ülkemizin bu değerlerini sahiplenmek, özenle korumak, yaşatmak, geleceğe taşımak azmindeyiz ve bu yönde büyük adımlar atmaktayız.

Hem doğulu hem de batılı kimliğiyle Homeros'un İlyada'sından Mevlana'nın Mesnev'sine kadar dünya medeniyetinin temellerini oluştıran edebi eserlere beşiklik etmesi, kültür köklerinin ağlar öncesine uzanmasıyla kendi tarihi ve geleceğinin yanı sıra dünya insanlık ailesine karşı da sorumlulukları olan Türkiye, "Dünya Mirası" olarak addedilecek yüzlerce kültürel alana sahiptir.

Bugüne kadar pek çok yararlı çalışmaya imza atan Bakanlığımız, 18 varlığımızın da UNESCO Dünya Miras Listesine eklenmesine vesile olarak insanlık kültür tarihine önemli katkı sunmuştur. 1985 yılından bu yana Dünya Miras Listesine eklenen varlıklarımıza ilişkin bu yayın, UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan alanlarımızı ayrıntılarıyla anlatan bir rehber niteliğindedir.

Yayımlamaktan büyük bir mutluluk duyduğumuz bu çalışmanın, dünyaya kazandırılmış yeni alanlarla birlikte, devamının gelmesini diliyor, emeği geçen herkese teşekkür ve tebriklerimi sunuyorum.

Gökhan YAZGI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü

GİRİŞ

UNESCO Dünya Miras Listesi'nin hikâyesi 1972 yılında Paris'te gerçekleşen bir toplantı ile başlar. Toplantıda, taraf ülkelerin sahip oldukları doğal ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılabilmesi için yapılması gereken çalışmaları temel alan, "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" kabul edilir. Bu yıllarda insanlığın ortak mirası kavramının önem kazanması ve uluslararası düzeyde kabul görmesinin bir neticesi olduğunu söyleyebileceğimiz sözleşme doğrultusunda, uygarlık tarihi ve insanlık açısından önemli kültürel ve doğal alanlar UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmeye başlar. Sözleşmenin amacı kültürel ve doğal değerlerin korunması ve yaşatılması olmakla birlikte kabul edilen değerlerin uluslararası düzeyde tanıtılması ve dünya gündemine girmesi, zaman içerisinde listede yer almayı bir prestij haline getirir.

Türkiye'nin sözleşmeye 1983 tarihinde resmi taraf olmasının ardından ilk olarak "İstanbul'un Tarihi Alanları", "Göreme Milli Parkı ve Kapadokya" ve "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası" UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilir. Takip eden yıllarda da kabullerin devam ettiği listede 2021 yılı itibarıyla 18 adet değerimiz yer alıyor. Listeye girmeyi başaran değerlerimize bakıldığında her birinin insanlık mirası kavramını tam anlamıyla yansıttığını görebiliyoruz. Üç büyük imparatorluğa 1500 yıldan daha uzun süre boyunca başkentlik yapan İstanbul'un kalbi olduğunu söyleyebileceğimiz; Roma, Bizans ve Osmanlı eserlerinin bir arada görülebileceği **İstanbul'un Tarihi Alanları** ziyaretçilere adeta İstanbul tarihinin özeti sunar. Doğa ve insanın ortak çalışması olan **Göreme Milli Parkı ve Kapadokya**'nın eşsiz doğal güzellikleri yanında kayalara oyularak yapılmış yeraltı şehirleri, konutlar, kiliseler ve kiliseleri bezeyen duvar resimleri dünyanın yalnızca bu bölgesinde görülebilir. Anadolu topraklarındaki en muhteşem mimari anıt olarak kabul edilen **Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası**'nda bulunan bezemeler taş işleciliğinin zirve noktası olarak kabul edilir. Dönemin süper gücü olarak adlandırılan Hititlere 400 yıl boyunca başkentlik yapan **Hattuşa**, bu uygarlığa ait önemli izler barındırır. **Nemrut Dağı**, Doğu ve Batı medeniyetlerini bir araya getirmeye çalışan Kommagene Krallığı'nın abidevi anıtlarına ev sahipliği yapar. Anadolu'nun en özgün kültürü olarak kabul edilen Likyalıların idari merkezi **Ksanthos** ile dini merkezi **Letoön**, hakkında çok fazla bilgi ve belge bulunmayan bu medeniyete ışık tutar. İlk bakışta gerçek olamayacağı düşünülecek kadar sıra dışı bir doğa harikası olan **Pamukkale**'yi ziyaret edenler, aynı zamanda 2 bin 200 yıllık **Hierapolis** antik kentini ziyaret etme şansı bulurlar. Yüzlerce yıllık tarihi dokusunu bütünüyle korumayı başaran **Safranbolu**; evleri, sokak dokusu, anıtlarıyla gerçek anlamda bir Osmanlı yerleşimi deneyimi yaşatır. Efsanelerde kendine yer eden ve 3 bin yıldan uzun süre boyunca kesintisiz yerleşim gören **Troya Ören Yeri**, ziyaretçilerini hayal ve gerçeğin karıştığı bir dünyaya götürür. Tüm dünyada ziyaret edilebilen en geniş alana sahip antik kent olan **Efes**, 2 bin yıl öncesinde yaşamın nasıl olduğuna dair ipuçları gizler. Dünya tarihinin gördüğü en büyük dehalardan olan Mimar Sinan'ın ustalık eseri **Selimiye Camii ve Külliyesi**, mimarisi kadar ince detaylarıyla da büyüleyicidir. **Çatalhöyük**, küçük köy yerleşimlerinden kente geçişin, ticaretin ortaya çıkışının ve insanlık tarihindeki pek çok gelişmenin erken örneklerini barındırır. Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşuna şahitlik eden **Bursa ve Cumalıkızık**, Osmanlı'nın ticari, sosyal ve siyasi politikalarına dair ipuçları gizler. Antik Çağ'ın kültür, sanat ve sağlık merkezi olan **Bergama**'da farklı kültürlerle ait izler bir arada görülebilir. Günümüze ulaşan en büyük askeri mimari örneklerinden olan **Diyarbakır Kalesi**, 7 bin yıldır kesintisiz biçimde tarımın yapıldığı **Hevsel Bahçeleri** ile kadim bir tarihi yaşatmaya devam eder. Bir zamanlar İpek Yolu üzerinde önemli bir durak olan Anı'yi şekillendiren medeniyetlerin ortak izleri her noktasında karşınıza çıkar. Antik Çağ'ın heykeltıraşlık merkezi **Afrodisyas**, sanatçıların ürettiği muhteşem eserlerle bezelidir. Dünyanın en eski tapınağı unvanına sahip **Göbeklitepe**, tarih kitaplarının yeniden yazılmasına yol açan buluntularıyla önce hayrete düşürür sonra da hayranlığa sürükler.

Zengin bir kültürel birikime ve eşsiz doğal güzelliklere sahip olan Türkiye'de, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmek için bekleyen daha pek çok değerimiz bulunuyor. Mimaride ve sanatta medeniyet tarihine yön veren uygarlıklara ev sahipliği yapmış, benzersiz doğal oluşumları barındıran bu topraklar tarihte her zaman önemli bir yere sahipti ve olmaya da devam edecek. Bize düşen görev, bu gerçeği hatırlatan değerlerimizin kıymetini bilerek mirasımızın tüm nesillere ulaşmasını sağlamak. UNESCO'nun da kabul ettiği gibi bu değerler yalnızca bu topraklarda yaşayan bizlerin değil tüm insanlığın ortak mirası.

KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ANA YAYIN NUMARASI: 3697

ISBN: 978-975-17-4830-0

Genel Koordinatör: Gökhan YAZGI

Editör: Hatice Dilek KARAKUZU

Metinler: Fahri YILDIRIM

Redaksiyon: Ayça ARSLAN

Burcu ÖZDEMİR

Grafik Tasarım: Nihal KARAPEK

FOTOĞRAFLAR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi

Tanıtmaya Genel Müdürlüğü Arşivi

Ahmet UCAL, Ali İhsan ÖZTÜRK, Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi, Çakabey Özel Okulları Arşivi, Çorum İKTM Arşivi, Efes Müzesi Müdürlüğü Arşivi, Ertuğrul GÜLYAZ, Fatih MÜDERRİSOĞLU, Gülcan ACAR, Hamit YALÇIN, Hazel THOMPSON, İbrahim ZAMAN, İzzet KERİBAR, Karabük İKTM Arşivi, Mark Edward HARRIS, Mehmet HENGİRİMEN, Mehmet KILIÇOĞLU, Metin ÇOBAN, Murat ÖCAL, Orhan ÖZGÜLBAŞ, Osman ÜRPER, Ömer ABALI, Remzi ESKİKAPLAN, Sabit KALFAGİL, Servet ÇINAR, Servet UYGUN, Şahin DİRİCAN, Tansu GÜRPINAR, Umut ÖZDEMİR, Veyis TANSU, Yasin REÇBER, Yusuf TUVİ.

BASKI

ARKADAŞ BASIM SAN. LTD. ŞTİ.

Macun Mah. Shira Ticaret Merkezi 204. Cad. No:
141/3 Yenimahalle-Ankara

ANKARA 2021

© Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya içeriğinin herhangi bir bölümünün yayıncının yazılı izni olmadan, fotokopi yöntemi dahil, elektronik veya mekanik herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

İÇİNDEKİLER

İKİ KİTAYA YAYILAN İMPARATORLUKLAR BAŞKENTİ • İSTANBUL'UN TARİHİ ALANLARI	8
DÜŞLER DİYARI • GÖREME MİLLİ PARKI ve KAPADOKYA	16
TAŞIN RUH KAZANDIĞI ŞAHESER • DİVRİĞİ ULU CAMİİ ve DARÜŞŞİFASI	24
ANADOLU'NUN İLK BAŞKENTİ • HATTUŞA	32
TANRILARIN TAHTI • NEMRUT DAĞI	40
LİKYA MEDENİYETİNİN İZLERİ • KSANTHOS-LETOON	48
DOĞA MUCİZESİ İÇİNDEKİ TARİH • HİERAPOLİS-PAMUKKALE	56
OSMANLI DÖNEMİNE YOLCULUK • SAFRANBOLU	64
TARİH İLE EFSANELERİN BULUŞMA NOKTASI • TROYA ÖREN YERİ	70
OSMANLI MİMARİSİNİN ZİRVESİ • SELİMİYE CAMİİ ve KÜLLİYESİ	78
ŞEHİR HAYATININ ÖNCÜSÜ • ÇATALHÖYÜK	88
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DOĞUŞU • BURSA ve CUMALIKIZIK	94
KÜLTÜR, BİLİM VE SANAT KENTİ • BERGAMA	100
MEZOPOTAMYA'NIN KALBİNDE • DİYARBAKIR KALESİ ve HEVSEL BAHÇELERİ	108
ANTİK ÇAĞIN GÖRKEMLİ KENTİ • EFES	116
İPEK YOLU'NUN HAYAT VERDİĞİ KENT • ANİ	124
HEYKELTRAŞLIK MERKEZİ • AFRODİSYAS	130
TARİHİ YENİDEN YAZDIRAN KEŞİF • GÖBEKLİTEPE	136

İKİ KİTAYA YAYILAN İMPARATORLUKLAR BAŞKENTİ

İSTANBUL'UN TARİHİ ALANLARI

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 1985
    - Liste Sıra No: 356
  - Listeye Alınma Kriterleri: (I), (II), (III), (IV)
    - Kategori: Kültürel
    - Yeri: İstanbul
-

Bir bölümü Asya bir bölümü ise Avrupa'da yer alan İstanbul, iki kıtanın olduğu gibi farklı kültür ve medeniyetlerin de buluşma noktası. 330 yılında Roma İmparatorluğunun ikinci başkenti olarak ilan edilen, Sultan II. Mehmet tarafından fethedildiği 1453 yılına kadar Bizans başkenti olarak kalan, ardından da Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapan İstanbul; 120'den fazla imparator ve sultanın tahta çıktığı ve 1500 yıldan daha uzun süren bu dönemler boyunca kültürlerin, milletlerin ve inançların harmanlandığı bir şehir oldu.

Kesintisiz biçimde üç imparatorluğun merkezi olan bir yerleşimin muhteşem eserlerle donatılmış olması elbette şaşırtıcı değil. Bu yüzden Bizans'ın en görkemli yapılarını da Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerini de İstanbul'da bir arada görebilirsiniz. Özellikle hem Bizans hem de Osmanlı dönemlerinde yönetim ve yaşam merkezi olan Tarihi Yarımada'nın her bir köşesi eski ihtişamının izlerini taşıyan eserlerle dolu. 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine alınan bu bölgede, Bizans ve Osmanlı

mimarisinin dikkat çekici örnekleri yer alıyor. Bizans sanatının zirve noktası olarak kabul edilen Ayasofya, mimarisiyle ziyaretçilerini büyüleyen Yerebatan Sarnıcı, çinileriyle göz kamaştıran Sultan Ahmet Camii, Mimar Sinan'ın görkemli eseri Süleymaniye Camii ve İstanbullu yüzlerce yıl savunan Surlar başta olmak üzere çok sayıda eseri ziyaret edebilmek için en az iki gününüzü ayırmanız gerekir.

ASYA VE AVRUPA ARASINDAKİ KÖPRÜ

İstanbul'un imparatorları cezbeden güzelliğinin kaynağının eşsiz konumu olduğu söylenebilir. Karadeniz ile Marmara'yı birleştiren İstanbul Boğazı günümüzde de ziyaretçileri büyüler. Batı kıyılarındaki gün batımını ve diğer kıyıda yansımaya başlayan ışıkları izlerken, binlerce yıl öncesinde bir şehir kurmak için neden burasının seçildiğini ve yüzyıllar boyunca neden imparatorların gözdesi olduğunu anlayabilirsiniz. İstanbul; tarihi dokusu, Doğu ve Batı'nın kaynaştığı kültürel yapısı ile dünya üzerindeki en özgün kentlerden biri. Her yıl değişmez biçimde en çok ziyaret edilen 10 şehirden biri olması da bu yüzden şaşırtıcı değil.

İstanbul'un müzeler, kiliseler, saraylar ve camiler haricinde ziyaretçilerini hayran bırakan en önemli özelliği çeşitliliği. Türkiye'nin en kalabalık şehri ve ayrıca en büyük ticaret, kültür, eğlence ve turizm merkezi olan İstanbul, geleneksel ile modernin de kaynaştığı bir yer. Bu yüzden tarihi dokusunun yanı sıra gelişmiş ve çağdaş bir şehir görünümü de sunar. Tarihi 1500 yıl öncesine giden Ayasofya'nın veya 600 yaşındaki bir caminin yanında nadide arkeolojik eserlerin sergilendiği veya modern sanat sergilerinin düzenlendiği müzeleri, dünyanın önde gelen sanatçıların performanslarını sergilediği mekânları görebilirsiniz. Dünyanın en eski alışveriş merkezlerinden olan Kapalıçarşı'dan da her çeşit marka ve ürünü bulabileceğiniz alışveriş merkezlerinden de bir şeyler satın alabilirsiniz. Binlerce yıl öncesinde Roma, Bizans ve Osmanlı halkının yürüdüğü caddelerde de dolaşabilir, denizin altında uzanan modern ulaşım ağlarını da tercih edebilirsiniz. Bu yönüyle İstanbul'un geçmiş ile bugünü, geleneksel ile modern en iyi biçimde kaynaştırmayı başarmış şehirlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

İNANÇLARIN BULUŞTUĞU KENT

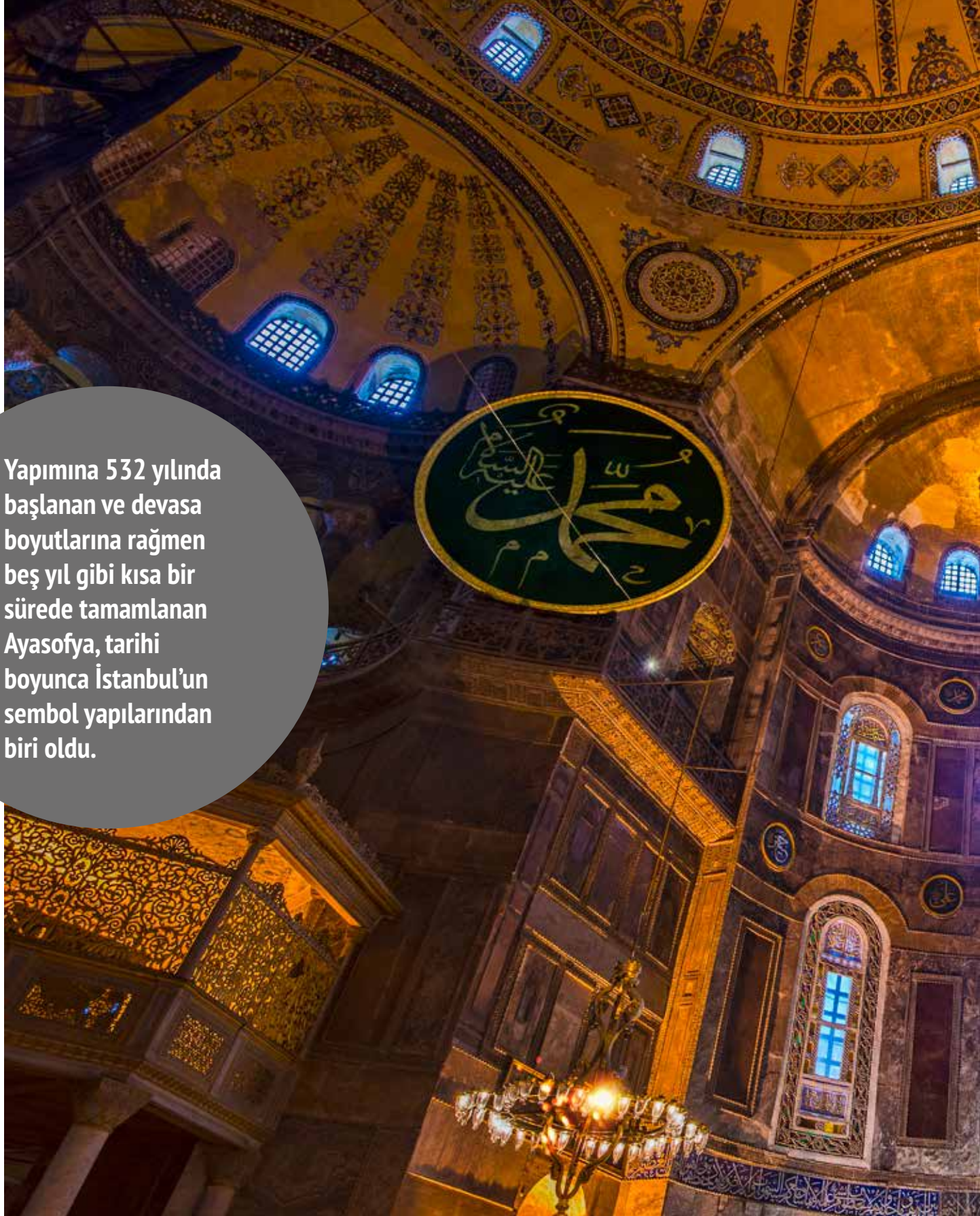
İstanbul'un Roma Döneminde oluşmaya başlayan şehir kimliği asıl olarak Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde şekillendi. Şehir dokusunda, günümüzde olduğu gibi tarihi boyunca en fazla dikkat çeken eserler ise ibadet yapıları oldu. 330 yılında Roma İmparatorluk merkezinin buraya taşınmasıyla o güne kadar görülmemiş en görkemli anıtlarla donatıldı; saraylar, sarnıçlar, surların yanı sıra çok sayıda kiliseyle bezendi. 1453 yılındaki Osmanlı fethinin ardından ise özellikle Mimar Sinan'ın en muhteşemlerine imza attığı camiler öne çıkmaya başladı. Sonraki yıllarda yeni saraylar, türbeler ve diğer yapılar da inşa edilmekle birlikte şehrin silüetini asıl olarak camiler biçimlendirdi.

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul'da Müslümanların yanında Hıristiyanlar ve Yahudiler de yaşamaktaydı. Bizans Dönemi İstanbul'da yaşayan Hıristiyanların bir bölümü Osmanlı fethinin ardından şehirde yaşamlarını devam ettirdi. Ayrıca mahalleler meydana getirecek kadar kalabalık bir Yahudi nüfusu, İstanbul'u yaşam alanı olarak seçti. Bu nedenle üç farklı dine ait ibadet yerleri, varlıklarını ve şehir dokusundaki yerlerini her zaman korudu. Günümüzde de İstanbul'da yan yana yaşamlarını sürdüren farklı din mensupları ile camiler, kiliseler ve sinagoglar dinlerin kardeşliğinin, hoşgörünün sembolü olarak birlikliklerini devam ettiriyorlar.

**Tarihi boyunca
İstanbul'un kalbinin
attığı yer olan
Tarihi Yarımada, üç
imparatorluğa ait
en güzel eserlerin
görülebileceği
yerdir.**

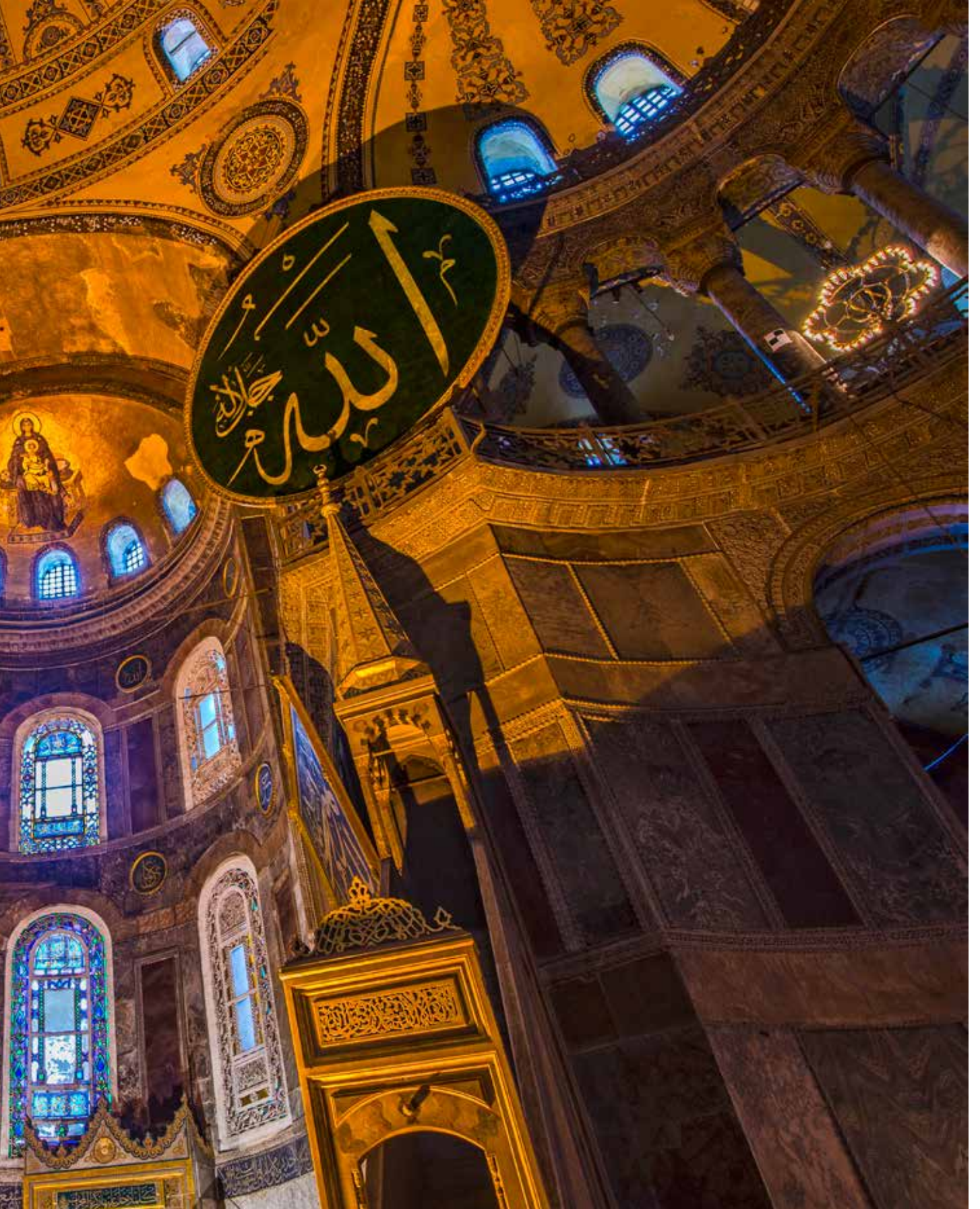

Yapımına 532 yılında başlanan ve devasa boyutlarına rağmen beş yıl gibi kısa bir sürede tamamlanan Ayasofya, tarihi boyunca İstanbul'un sembol yapılarından biri oldu.

TARİHE YOLCULUK

Bugüne kadar İstanbul hakkında binlerce kitap yazıldı; başrolünde İstanbulun olduğu filmler, belgeseller çekildi. Ancak İstanbulu tam anlamıyla tanımak için tarih kokan sokaklarını adım adım dolaşmak gerekir. Tarihte önemli roller oynamış iki büyük imparatorluğun izlerinin peşine düşenler, her köşesine ayrı bir güzelliğin gizlendiğini görürler.

İstanbul'un neredeyse tamamı ilgi gösterilmeyi fazlasıyla hak etse de turistlerin en çok tercih ettikleri kısmı UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan bölümlerinin de olduğu "Tarihi Yarımada". Böylesine yoğun biçimde ilgi görmesinin nedeni ise Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait en güzel eserlerin burada yer alması. Zira şehrin tarihi boyunca kalbinin attığı yer olarak tanımlayabileceğimiz bölgesi burası. Kentin kurucusu olarak kabul edilen Megaralı Byzas şehrin burada kurulmasını istemiş; İstanbulu Roma'nın yeni başkenti yapan Konstantin burayı merkez olarak belirlemiştir. Ardından Bizans ve Osmanlı Döneminde de yönetim merkezi ve imparatorlar ile sultanların ikametgâhı hep burası olmuştur.

UNESCO Dünya Miras Listesine "Sultanahmet Arkeolojik Parkı", "Süleymaniye Koruma Alanı", "Zeyrek Koruma Alanı" ve "Kara Surları Koruma Alanı" olarak dört ana bölge halinde giren bu geniş alandaki eserler; İstanbul tarihinin özeti sunan bir tarih aralığına ve çeşitliliğe sahip.

"Sultanahmet Arkeoloji Parkı" olarak adlandırılan bölgenin en çok ziyaret edilen eseri, Bizans mimarisinin de gözbebeği olan **Ayasofya**. Dünya mimarlık tarihinde haklı bir yere sahip, tarihi boyunca herkesin büyük hayranlığını kazanan Ayasofya'nın hemen yanında ise Osmanlı mimarisinin gurur kaynaklarından olan **Sultan Ahmet Camii** yer alıyor. Cami'ye ün kazandıran en önemli özelliği, her biri döneminin en güzel örnekleri olan 21 binin üzerinde İznik Çinisine sahip olması. Ziyaretçilerini hayran bırakan bu çinilerinden ötürü "Mavi Cami" olarak da biliniyor. Ön kısmında, bir zamanlar 100 bin kişinin bir araya gelerek yarış ve

Mimar Sinan'ın İstanbul'a attığı en önemli imza olan Süleymaniye Camii, görkemli görünümü yanında mimari detaylarıyla da hayranlık uyandırır.

gösterileri izlediği **Hipodromu** süsleyen sütun ve anıtlar görülebilir. Yıllar boyunca kentin su ihtiyacını karşılayan **Yerebatan Sarnıcı**, Hipodrom'un yakınlarında yer alıyor. 400 yıl boyunca Osmanlı sultanlarının hem yaşam alanı hem de yönetim merkezi olan **Topkapı Sarayı**, mimarisiyle olduğu kadar Osmanlı sultanlarının kıyafetleri, silahları; mücevherler, kutsal emanetler gibi paha biçilmez koleksiyonuyla da dünyanın sayılı

müzelerinden biri. İstanbul kartpostallarının değişmezlerinden ve Mimar Sinan'ın bu şehre attığı en önemli imza olan **Süleymaniye Camii** ise bu meydandan biraz daha uzakta. Ancak şehirdeki en görkemli cami olması, avlusunda Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'a ait türbelerin bulunması, caminin mimarı Mimar Sinan'ın da kendi türbesinin yeri olarak burayı seçmesi dolayısıyla gözde bir ziyaret yeri.

Haliç'e hâkim bir tepe üzerinde uzanan Zeyrek, Bizans Döneminde Pantokrator Manastırı, fethin ardından ise **Molla Zeyrek Camii** adını alan görkemli yapısı; Osmanlı Dönemi mescit, türbe, çeşme, hamam gibi yapıları ve İstanbul tarihinin yakın tanığı olan tarihi ahşap evleriyle ziyaret edilmeyi fazlasıyla hak ediyor. Son olarak, Bizans'ın bin yıldan daha uzun süre varlığını devam ettirmesini sağlayan ve askerî mimarinin

en görkemli örneklerinden biri olarak gösterilmeye devam edilen 6.650 metrelik **Kara Surları** ile çevresindeki farklı dönem yapıları da ziyaretçilerin zamanın nasıl geçtiğini dahi anlamayacağı güzellikleri gizliyor.

Burada yer verdiğimiz eserler, İstanbul'da yer alan binlerce örnekten yalnızca birkaçı. Bu eşsiz şehri her yönüyle sayfalarda

anlatılabilmek de İstanbul'u tanımak için yalnızca hakkında yazılanları okumak da yetmez. Dünya tarihini değiştiren iki büyük imparatorluğun mirası olan eserleri yerinde görür, iki kıtayı tek bir manzara içinde sunan Boğaz'da gün batımını izlerseniz tanımaya başlarsınız İstanbul'u ve tanıdıkça da âşık olursunuz.

DÜŞLER DİYARI

GÖREME MİLLİ PARKI ve KAPADOKYA

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 1985
    - Liste Sıra No: 357
  - Listeye Alınma Kriterleri: (I), (III), (V), (VII)
    - Kategori: Doğal / Kültürel
    - Yer: Nevşehir
-

Persler'in "Güzel Atlar Ülkesi" anlamına gelen "Katpatukya" ismini verdikleri ve günümüzde Kapadokya olarak adlandırılan bölge, dünyanın en alışılmadık ve masalsi coğrafyasına sahip yerlerinden. Ziyaretçileri ilk görüşte şaşırtan kaya oluşumları, görüntülerine uygun biçimde "*peribacası*" olarak adlandırılıyor. Başka bir gezegende bulunduğunuzu düşündürtecek kadar sıradışı olan bu şekillerin oluşumundaki ilk rol yanardağlara ait. 60 milyon yıl öncesinde püskürmeye başlayan ve duvar resimlerinden

anlaşılabileceği üzere Neolitik Dönem'e kadar aktif olan Hasan Dağı, ayrıca Erciyes Dağı ve Göllü Dağ volkanlarından püsküren küllerle lavlar bazı yerlerde 150 metre yüksekliğe kadar ulaşmış; bu kül tabakalarının yıllar içinde rüzgâr ve yağmurla aşınması sonucunda ise Kapadokya'nın hayranlık uyandırıcı coğrafyası meydana gelmiş.

Kapadokya'nın oluşumunda ilk adımı atan doğa olsa da doğanın milyonlarca yıllık emeğine katkı vererek bölgeyi bir tarih ve

kültür hazinesi haline getiren insan eli. Kayalara oyularak yapılan konutlar, kiliseler, kiliseleri bezeyen özgün resimler ve aynı zamanda kilometrelerce uzunluğa ulaşan yeraltı şehirlerinin benzerini dünyanın hiçbir yerinde bulabilmeniz mümkün değil.

UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan Kapadokya, doğal ve kültürel zenginlikleriyle tanınmakla birlikte heyecanlı sportif aktiviteler ve benzersiz deneyimler de sunan bir turizm cenneti.

UYGARLIK TARİHİNİN İZLERİ

Kapadokya'nın kültürel zenginliğinin nedeni, cazibesinin yıllar boyunca kesintiye uğramadan devam etmesi. İnsan izlerinin Kalkolitik Dönem'e kadar gittiği Kapadokya, sonraki dönemlerden itibaren aralıksız biçimde yerleşime sahne olmuş. Bölgede en ilgi çekici yapılar olan kaya oyma kiliseler, Hıristiyanlığın ortaya çıktığı tarihten başlayarak uzun yıllar boyunca burayı yaşam alanı olarak seçen münzevilerin eseri. Yapım tarzları, sanatsal nitelikleri ve süslemeleriyle hayranlık uyandıran bu yapılar bölgenin farklı noktalarına yayılmış durumda. Kayalara oyularak yapılmalarına rağmen mimari detayların büyük bir maharetle meydana getirildiği, sayıları 500'ün üzerinde olan kilise ve şapel; bölgeye özgü sanatsal tarzların yansımaları bulduğu muhteşem freskolarıyla da ilgi çekiyor.

Kapadokya, birden fazla ili içine alan geniş bir bölge olmakla birlikte ziyaretçilerin en çok rağbet ettikleri bölümü bir açık hava müzesi olan **Göreme**. Peribacalarıyla çevrelenmiş, doğa ve kültürün uyumlu birlikteliğini sergileyen bu yerleşim bütünüyle UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alıyor. Bölgedeki kiliselerin tarihi Hıristiyanlığın ilk yıllarına, yerleşim tarihi ise çok daha öncesine gidiyor. Kapadokya'nın en ünlü yapılarından olan Tokalı, Elmalı, Karanlık, El Nazar, Saklı, Yılanlı, Azize Barbara kiliseleri de burada. Bu kiliselerdeki dini resimler sanat tarihinde büyük öneme sahip.

Kapadokya'yı yerleşim alanı olarak seçen ilk Hıristiyanların yaşadığı yerlerden biri olan Göreme, 4. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar manastır yaşamına da ev sahipliği yapmış; münzevi yaşam sürmek isteyenler için oldukça uygun doğal yapısıyla yıllar boyunca hem keşiş hücreleri hem de çok sayıda manastırın yapımına sahne olmuş bir yer. Kilise ve manastırlar gibi yemekhane, depo, mezar odası ve konutların da yine kayalara oyularak meydana getirildiği bu yerde, Kapadokya'ya özgünlüğünü veren coğrafi oluşumların en güzellerini ve kartpostallara konu olacak manzaraları görmek mümkün. Beyaz renkli tüf kayalıklarından oluşan Kılıçlar Vadisi böylesi manzaraların bulunabileceği yerlerden biri.

Ürgüp, peribacaları, kaya evleri, kiliseleri yanında otel ve pansiyonlarıyla da Kapadokya'nın en çok ziyaretçi ağırlayan yerleşimlerinden bir diğeri. Bugün düz bir arazide bulunan yerleşim bir zamanlar oyma konutların yapıldığı kayalık bölgedeydi. Eski evlerin bir bölümü günümüzde butik otel olarak hizmet veriyor. Dünyanın farklı yerlerinde farklı mekânlarda gecelemiş olanlar için bile mağara oteller özgün bir deneyim sunuyor.

Ürgüp'e bağlı **Sinasos** ya da günümüzdeki adıyla **Mustafapaşa** yerleşimi tarihi taş konaklarıyla ünlü. Bölge tarihine tanıklık eden ve bazıları film ve dizilerde kullanılmış bu konaklardan bir bölümü butik otel olarak hizmet veriyor. Etkileyici taş ve ahşap işçiliklere sahip olan kervansaray ise Osmanlı Döneminden.

Kızılırmak kıyısında kurulmuş **Avanos**, Kapadokya Bölgesinin en eski yerleşimlerinden. İlçede hala devam ettirilen çömlekçiliğinin tarihinin Hitit Dönemi'ne kadar gittiği düşünülüyor. Bu zanaatın bu kadar uzun süre kesintiye uğramadan devam etmesinin nedeni Kızılırmak'tan çıkarılan ve çömlek yapımına çok uygun olan killi çamur. Geleneksel tezgâhların kullanımının hala devam ettiği atölyelerden birinde kendi ellerinizle istediğiniz biçimi verebileceğiniz bir çömleği Kapadokya hatırası olarak yanınıza alabilirsiniz.

Soğanlı Vadisi, Kapadokya'nın önemli merkezlerinden ve 25 kilometre uzunluğuyla 50 civarında kaya kilisesine ev sahipliği yapıyor. 4-11. yüzyıllar arasına tarihlendirilen bu kiliselerin en dikkat çekenleri Kubbeli, Karabaş ve Azize Barbara.

Kapadokya'nın bir diğer özgülüğü de en yoğun biçimde **Güvercinlik Vadisi**'nde görebileceğiniz güvercinlikler. Kapadokya'nın uzun yıllar boyunca şaraplık üzüm yetiştirilen bir yer olması ve güvercin gübresinin de bağlarda kullanılması sayılarının bu kadar fazla olmasını beraberinde getirmiş. Güvercinlerin tarıma yaptıkları bu katkının yanında bir diğer faydaları birçok kilisedeki freskoların korunarak günümüze gelmesine yardımcı olmaları. Zira bu amaçla kullanılan kiliseler yalnızca küçük bir delik bırakılarak tamamen kapatıldığından hem kilisenin kendisi hem de duvarlarını kaplayan bezemeler doğa ve insan tahribatından kurtulmayı başarmış.

HEM SİĞINAK HEM BARINAK: YERALTI ŞEHİRLERİ

Kapadokya'nın önemli yollar üzerinde bulunması ve stratejik konumu, zenginleşmesini sağlamış ama aynı zamanda sık sık istilalara ve yağmalara maruz kalmasına da neden olmuş. Kapadokya halkı da böylesi zamanlarda çözüm olarak kendilerini koruyabilecekleri yeraltı şehirleri meydana getirmiş. Yeraltına oyulan bu yaşam mekânlarının ilk örneklerinin tarihi, Hıristiyanlık öncesine kadar uzanıyor. Bir bölümü ise ilk çıktığı yıllarda Hıristiyanlığı benimseyen, bu nedenle kendilerine yapılan zulüm ve baskılardan kaçan kişilerin eseri. Hıristiyanların 2. yüzyılda Kudüsten yola çıkarak Antakya ve Kayseri üzerinden Derinkuyu bölgesine yerleştikleri düşünülüyor. Bu ilk Hıristiyanlar yumuşak volkanik tüfleri oyarak mevcut mağaraları genişletmiş, farklı alanları birbirine bağlayarak konutlar, şapeller, kiliseler ve manastırlar inşa etmişler. Hıristiyanlığın devlet dini olarak kabul edilmesi yani baskıların sona ermesinin sonrasında da bu yeraltı şehirleri terk edilmemiş, sürekli

meydana gelen savaşlar kullanımlarının devam ettirilmesini beraberinde getirmiş.

Yeraltı yerleşimlerinin “*Şehir*” olarak adlandırılmasının ilk bakışta abartılı olduğunu düşünüyor olabilirsiniz. Ancak kilometrelerce uzunluğa sahip olan bu yerlerde yalnızca konaklama mekânlarının değil ahırların, yemekhanelerin, kiliselerin, dükkânlarının yani bir kentte karşınıza çıkmasını beklediğiniz tüm mekânların eksiksiz biçimde bulunduğunu gördüğünüzde bu ismi verenlerin haklı olduğunu anlayacaksınız. Bazen çok uzun süre saklanmak zorunda kalındığı için yiyecek depoları, şarap mahzenleri ve su haznelerinin yapımına da özel önem verilmiş. Kapıların değirmen taşı benzeri büyük yuvarlak kayalarla kapatıldığı ve havalandırma sistemlerine sahip tünellerle birbirine bağlandığı çok sayıda mekândan oluşan bu yeraltı şehirlerinin bir bölümü ziyarete açık. Yeraltı şehri gezileri de Kapadokya ziyaretçilerinin en çok tercih ettikleri faaliyetler arasında.

Kapadokya'nın yumuşak tuf tabakaları oyularak meydana getirilen yeraltı şehirlerinin bazıları kilometrelerce uzunluğa sahip. Yiyecek depoları, şarap mahzenleri, odalar, ahırlar gibi mekanların bulunduğu bu yerler savaş zamanlarında sığınak olarak kullanılıyordu.

EĞLENCE VE HEYECAN BİR ARADA

Kapadokya'nın büyüsunü tam anlamıyla yaşamak için günün erken saatlerinde gökyüzünü kaplayan rengârenk sıcak hava balonlarından birinde yer almalısınız. Balona binmek Kapadokya'daki en popüler aktivite olsa da benzersiz arazi yapısı, farklı spor aktiviteleri için de çok uygun. Doğa harikaları ve zengin kültürel doku eşliğinde ilerleyen trekking güzergahlarında yürüyüş yapabilirsiniz. Her yıl yüzlerce sporcunun katıldığı Ultra Trail'de yer alarak Kapadokya'nın kalbini bir uçtan diğerine geçebilirsiniz. Ayrıca yüzey şekilleri nedeniyle dağ bisikletçilerinin rağbet ettiği çok sayıda parkura sahip olan Nevşehir ve Aksaray arasında uzanan farklı parkurlarda zaman zaman zorlu ancak her daim keyifli ve unutulmaz anlar yaşayabilirsiniz. Daha önce deneyiminiz olmadıysa bile kısa bir eğitimin ardından biniciliğe başlayabilirsiniz. Amacınız yalnızca dinlenmek ise en özgün konaklama yapıları arasında sayılan kayalara oyulmuş mağara otellerde unutulmaz bir akşam geçirebilirsiniz. Üstelik kendinizi belli bir mevsimle sınırlamanıza da gerek yok. Çünkü Türkiye'nin en çok turist çeken yerlerinden olan Kapadokya, yılın her dönemi ayrı bir güzelliğe bürünüyor.

**Kapadokya'nın
şiirsel güzelliklerini
kuşbakışı izlemek
ve uçsuz bucaksız
kıvrımlı araziler
ile doğa harikası
peribacalarının
üzerinde ilerlemek
benzeri olmayan
bir deneyim.**

TAŞIN RUH KAZANDIĞI ŞAHESER

DİVRİĞİ ULU CAMİİ ve DARÜŞŞİFASI

- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 1985
  - Liste Sıra No: 358
- Listeye Alınma Kriterleri: (I), (IV)
  - Kategori: Kültürel
    - Yer: Sivas

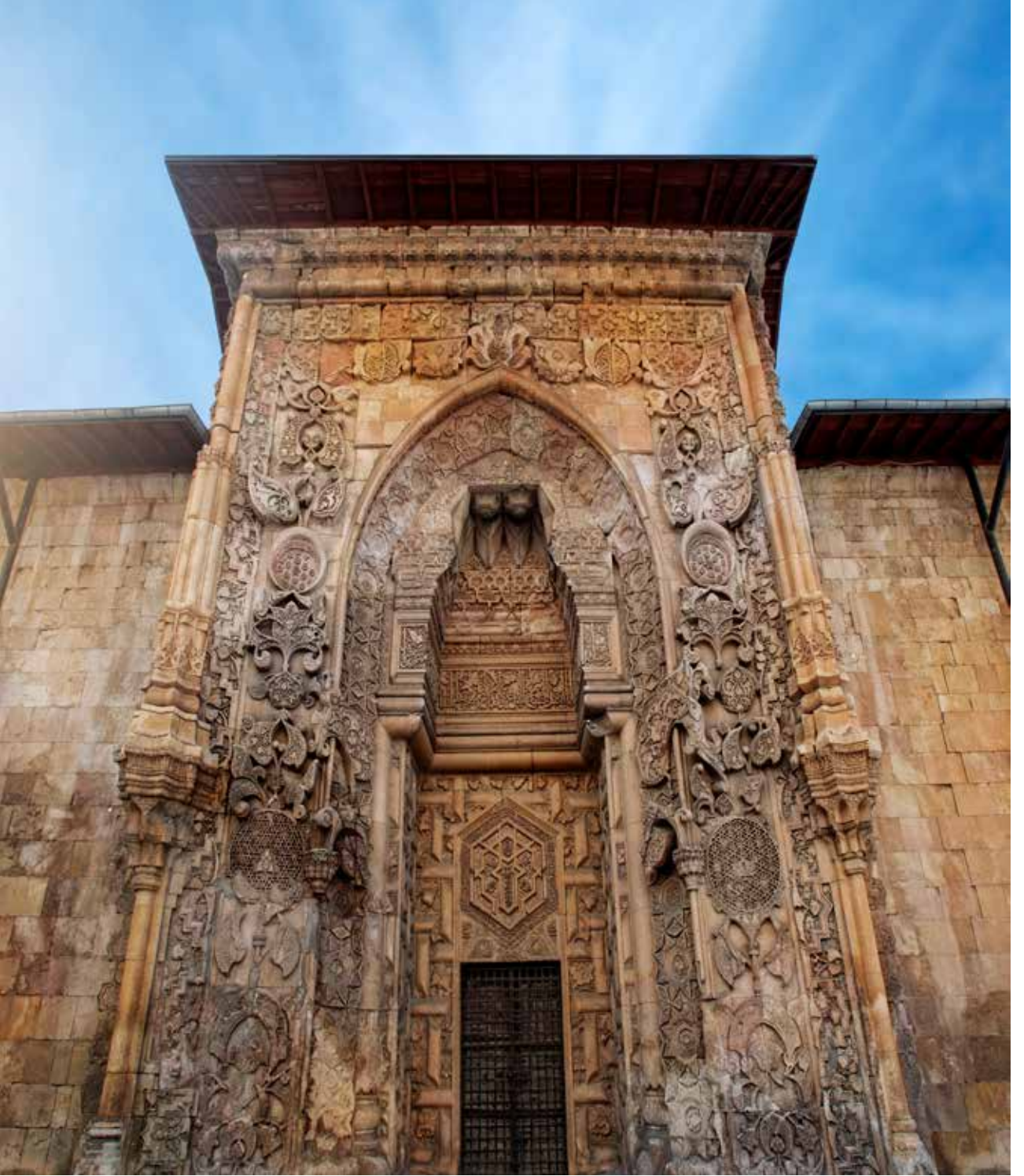

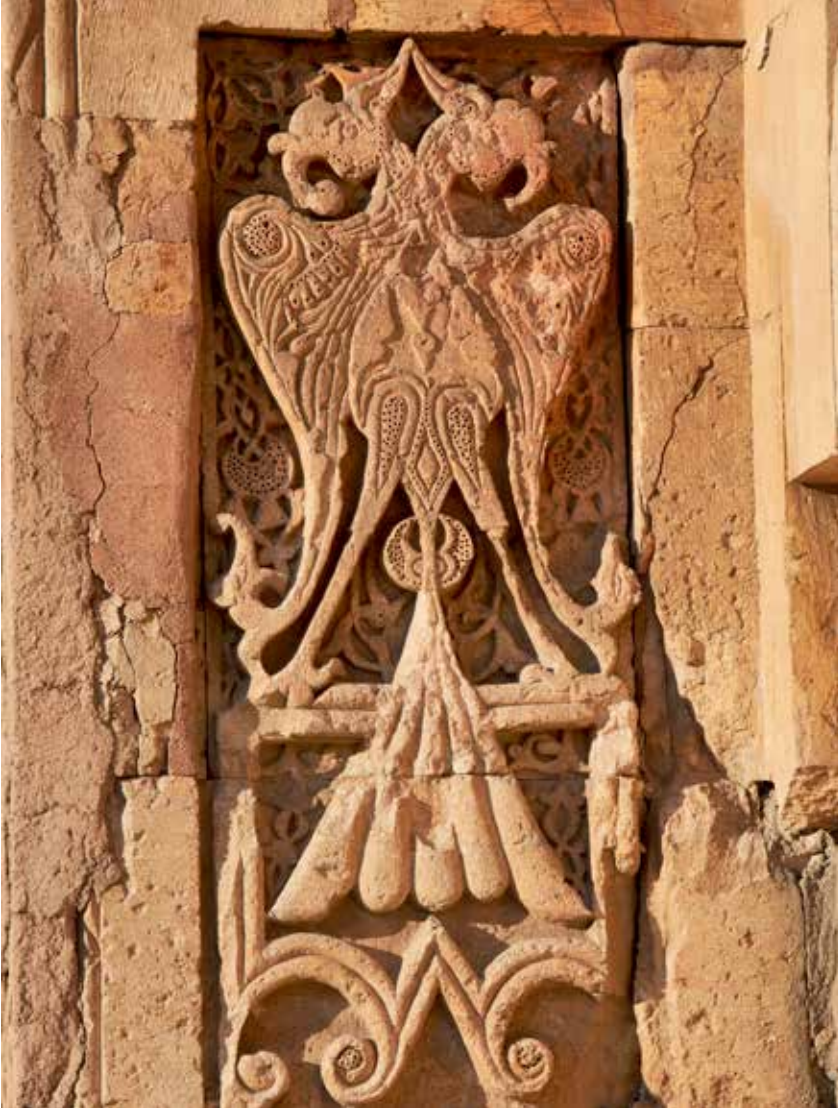
“Üstad-ı mermer, bu camiye öyle emek sarf edip kapı ve duvarları öyle nakş-ı bukalemun eylemiş ki methinde diller kısır, kalem kırıktır.”

Evliya Çelebi

Tarihin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu'ya giriş yaparak beylik kuran Mengüçekliler'in 200 yıl kadar süren tarihleri hakkında çok fazla bilgi ve belge mevcut değil. Bununla birlikte, günümüz Sivas ili sınırları içerisinde kalan Divriği'de ortaya koydukları eserler hem bu küçük ilçenin hem de beyliğin ününün tüm dünyaya yayılmasına yetiyor. Özellikle UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan Ulu Cami ve Darüşşifa, gerek her birine sembolik anlamlar yüklenmiş taş bezemeleri gerekse de özgün mimari detaylarıyla görenleri kendine hayran bırakıyor.

DİVRİĞİ: MENGÜCEKLİLER DÖNEMİ'NİN MUHTEŞEM KENTİ

Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinin en eski ve aynı zamanda en uzun ömürlülerinden olan Mengücekliler, 1142 yılından sonra iki kola ayrılmış; bu kollardan biri olan Divriği Mengüceklileri, barışçıl bir siyaset izlemiş ve sanat alanındaki faaliyetleriyle tarihte yer etmeyi başarmış. Önemli ticaret yolları üzerinde yer alması ve bölgede bol miktarda bulunan demir madeni sayesinde zenginleşmiş, zenginliklerini ise imar faaliyetlerinde kullanmış ve bir zamanların bu küçük yerleşimini hızla bayındır bir yere dönüştürmüşler. 12. ve 13. yüzyıllarda yaşamış coğrafyacıların Anadolu'nun en

güzel kentleri arasında Divriği'yi de saymaları bu nedenle şaşırtıcı değil.

Dağlar ve vadilerle çevrelenmiş, gözlerden uzak ve zor ulaşılabilir bir noktada bulunan Divriği'nin günümüzde dahi bozulmamış tarihi dokusunda yer eden muhteşem yapılarının neredeyse tamamı Mengücekliler Dönemi'nden. Her biri Türk ve İslam sanatının şaheserleri olarak isimlendirilebilecek bu yapılar arasında öne çıkanlar ise UNESCO Dünya Miras Listesi'ne de girmiş olan Ulu Cami ve Darüşşifa.

BENZERİ OLMAYAN BAŞYAPIT

Divriği'ye hâkim bir konumda bulunan Ulu Cami ile Darüşşifa'da uygulanmış ve taş işlemeciliğinin zirve noktasını temsil eden bezemelerin dünyada bir benzeri daha yok. Bu nedenle bazı mimar ve sanat tarihçiler tarafından Anadolu topraklarındaki en muhteşem mimari yapıt olarak kabul ediliyor.

Ulu Cami ile Darüşşifa, her köşesinde bir tarihi eserle karşılaşmanın mümkün olduğu Divriği'nin adını tüm dünyaya duyuran ve her yıl farklı ülkelerden ziyaretçileri kendisine çeken en ünlü eserler. Kitabelerinden öğrendiğimiz üzere Melik Ahmed Şah tarafından yaptırılmış Ulu Cami, eşi Melike Turan Melek tarafından inşa ettirilen Darüşşifa ve her ikisinin mezarlarının bulunduğu türbe ile birlikte bir külliye oluşturan yapıların tamamı H. 629 yani 1228/29 yıllarına ait. Yalnızca Divriği'nin değil tüm Türk-İslam sanatının gururu olan Ulu Cami ve Darüşşifa birbirlerine bitişik. Dışarıdan konik biçimli bir örtüyle kendini gösteren Ahmet Şah ve Turan Melek'in türbesi ise Darüşşifa'nın bir odasına yerleştirilmiş. Bu haliyle Anadolu'daki en erken tarihli külliyelerden biri. Üç farklı yapının tek bir kütle içerisinde bir araya getirilmiş olması yönüyle de çok az örneği görülen bir anlayışın yansıması.

Türkiye'de UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilen İslam medeniyetlerine ait ilk eser olan Ulu Cami ve Darüşşifa, tarih sayfalarında küçük bir yer eden bir beyliğin sanat anlayışının ne kadar büyük olabileceğinin kanıtı.

Batı Kapısı'nın ilginç özelliklerinden biri 15 Mayıs-15 Eylül tarihleri arasında ve günün belirli bir saatinde oluşan, insan silüetine benzeyen gölge.

Bu özgünlükleri haricinde yapıya asıl ününü ve eşsizliğini kazandıran özelliği dantel gibi işlenmiş, sembolik anlamlar yüklü ve büyük bir ustalık eseri olan taş oymaları. Özellikle Ulu Camii'nin kuzey kapısı ile Darüşşifa'nın kapısındaki bezemelerin dünyada eşi yok. İslam sanatında ve özellikle de Selçuklu Döneminde inşa edilen taş kapılarda da böylesi bezemelerin bulunduğunu düşünebilirsiniz. Ancak Divriği'dekilerin en önemli özelliği, heykele yaklaşan biçimde üç boyutlu yapılmış olmaları. Ayrıca, Allah'ın birliğini simgeler biçimde farklı ustalar tarafından yapıldığı tahmin edilen binlerce motifin hiçbiri birbirini tekrar etmiyor. Bezemeler, İslamiyet ile Orta Asya inançlarının sentezini oluşturan simgesel anlamlara sahip olmaları yönüyle de benzersizler.

Her bir ayrıntısıyla saatlerce incelenmeyi hak eden bu eseri meydana getirmek için bir araya gelen dönemin en ünlü usta ve sanatçılarının isimleri yapının farklı yerlerindeki kitabelere

işlenmiş. Örneğin Ahlatlı Hürrem Şah'ın yapının mimarlığını yaptığını, minberin Tiflisli Ahmet Usta'nın eseri olduğunu, bir başka Ahmet Usta'nın ise doğuda bulunan sultan kapısını yaptığını kitabelerden öğrenebiliyoruz. İsimlerinin bu şekilde ölümsüzleştirilmesi bir bakıma böylesi bir şaheseri meydana getirmiş olmalarına

**Üzerindeki yazıttan
ustasının Tiflisli Ahmet
olduğunu öğrendiğimiz
abanoz minber, incelikle
işlenmiş ayrıntılara
sahip ve tam on iki yılda
tamamlanabilmiş bir
şaheser.**

gösterilen minnettarlığın işareti olarak düşünülebilir. Yeteneklerinin tartışılmaz olduğu bu büyük ustaların isimlerine başka bir yerde rastlanmıyor olması da yapının özgünlüklerinden bir diğeri.

Ulu Cami ve Darüşşifa, 1509 yılında meydana gelen büyük depremde hasar görmüş ve bazı bölümleri yıkılmış. Bununla birlikte Caminin Kuzey Kapısı ve Darüşşifa'nın taçkapısındaki özgün tasarımlar günümüze kadar ulaşmayı

başarmış. Ziyaretçileri en çok etkileyen bezemeler de bu kısımlarda yer alıyor. Caminin 14 metrelik Kuzey Kapısındaki iki soyut hayat ağacı motifinin cennet kapısının simgesel bir anlatımı olduğu düşünülüyor. Aynı zamanda güneş ve palmet motiflerinin sembolik düzenlemeleri Orta Asya'dan gelen Türk inanışlarıyla İslamiyet'in bir sentezini meydana getiriyor. Çift başlı kartal ve şahin figürlerinin işlendiği Batı Kapısı, Kuzey Kapısındakilerle karşılaştırılınca daha

mütevazı bezemelere sahip. Doğu Kapısı, klasik Selçuklu üslubunda yapılmış. Kuzey Kapısı kadar hayranlık uyandıran Darüşşifa Kapısı ise farklı üslupların bir araya geldiği, bu yönüyle dönemin sosyal ve siyasi yapısının bir özetini sunan bezemelerle şekillenmiş. Aralarında en dikkat çekicileri taçkapının iki tarafında bulunan insan başları. Birinin kadın diğeri erkek olduğu ve güneş ile ayı temsil ettikleri, kadın-erkek herkesin ayırım yapmadan Darüşşifa'ya girebileceğine işaret ettikleri düşünülüyor. İslam mimarisinde figürtere yer verilen az sayıdaki örnekten biri olmasının nedenini de yine bu dönemin farklı etkilere açık sanat anlayışlarında bulmak mümkün.

Ulu Cami ve Darüşşifa'nın, dünyanın en önemli mimari eserleri arasında sayılmasının ilk nedeni; eşsiz tasarımlar ve her birinin taşıdığı sembolik anlam. Ancak taş oymaların haricinde detaylı biçimde incelemeyi hak eden pek çok ayrıntıya sahip. Örneğin Anadolu'da özgün haliyle günümüze ulaşmayı başaran en eski hünkâr mahfili burada. Mihrabın üç boyutlu bezemelerinin her biri sembolik anlamlar taşıyor. Yapımı yıllar alan minber, dönemin ahşap işçiliğinin nadide bir örneği. Her bir harfinde sanatsal dokunuşların görüldüğü yazıtları, külliye'nin özgünlüğünü hissettiren diğer ayrıntıları. Bir diğer önemi Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Mimar Sinan tarafından da birtakım eklemeler yapılması. Yani iki farklı dönemin iki ünlü mimarının bir araya geldiği bir yer olması yönüyle de eşsiz.

AÇIK HAVA MÜZESİ

Divriği, Ulu Cami ve Darüşşifa ile ünlenen bir yer. Ancak, adeta bir açık hava müzesi olan bu şirin ilçeyi yalnızca bu eserle sınırlandırmak da haksızlık olacaktır. Her köşesinde eski görkemini yansıtan bir izle karşılaşmanın mümkün, ancak bir günde tüm güzelliklerini görmenin imkânsız olduğu Divriği, ana hatlarıyla hala Mengücekliler Dönemi'ndeki halini koruyor. Bu bakımdan 12. ve 13. yüzyıl Anadolu Türk yerleşimlerine ait şehircilik anlayışlarının nadide örneklerinden. Geleneksel sivil mimari hakkında ipuçları gizleyen evlerin oluşturduğu mahalleler, yüzlerce yıldır hem ilçe halkını hem de dışarıdan gelen tüccar ve seyyahları

ağırlamış çarşı ve bedestenler, hamamlar, köprüler, kümbetler ve kalesi ile unutulmuş bir görkemlin izlerini yaşatmaya devam ediyor. En eski evlerin tarihi 200 yıl öncesine kadar gitse de mimari özellikleriyle çok daha eski bir geleneği yaşatan yapılar oldukları kabul ediliyor. Yüzlerce örneği mevcut olan bu evlerde geleneksel uygulamaların yansımaları bulduğu görülebiliyor. Yıllar boyunca korunmayı başaran ahşap işlemleri ve diğer ayrıntıları ise Divriği gibi bir yere yakışır güzellikte.

Divriği'nin simge yapılarından biri ise Kale. Ulu Camii'ni de yaptıran Ahmed Şah tarafından Divriği'ye hâkim bir konumda 1230 yılında başlatılan inşası 1252 yılında oğlu Melik Salih tarafından tamamlanmış. Anadolu'da Türk Dönemi izleri olan pek çok kale olmakla birlikte, temelinden burcuna kadar tamamen Türk eseri olan az sayıdaki örnekten biri olması nedeniyle önemli. En çok ziyaret edilen bölümü; yerleşime doğru bakan bir aslan heykelinin bulunduğu, bu nedenle arslanburç olarak adlandırılan ve seyir kulesi olarak kullanıldığı düşünülen kısım. Kalenin içerisindeki yapılardan olan Kale Camii, 1180 yılında Süleyman Şah'ın oğlu Emir İshak tarafından yaptırılmış. Anadolu'daki en eski Türk eserlerinden olması yanında ilgi çekici yönlerinden biri de uçurumun hemen kenarındaki konumu. Kitabeleri, kemerlerdeki taş işlemleri ve planıyla da özgün bir yapı olduğu kabul ediliyor.

Divriği merkezdeki Bedesten, Çaltı köyünde bulunan Burmahan Kervansarayı ile Handere köyündeki Mircinge Hanı ise bir zamanlar Divriği'nin ticaret yolları üzerindeki önemli konumuna işaret ediyor.

Divriği, kümbet yani mezar yapılarının da görülebileceği bir yer. 1196 tarihli Sitti Melik Kümbeti'ne Emir Seyfeddin Şehinşah ile eşi defnedilmiş. Aynı tarihli bir diğer kümbet hazineden sorumlu Hacib Kamerüddin'in mezarını barındırıyor. Ahi Yusuf Kümbeti ile Kemankeş Nureddin Salih Kümbeti de Mengücekliler Dönemi'nden. Naib Kümbeti ise 14. yüzyılda buraya hâkim olan Memlûkler Dönemi'ne ait.

ANADOLU’NUN İLK BAŞKENTİ

HATTUŞA

- UNESCO Dünya Miras Listesi’ne Alınma Tarihi: 1986
  - Liste Sıra No: 377
- Listeye Alınma Kriterleri: (I), (II), (III), (IV)
  - Kategori: Kültürel
  - Yer: Çorum

Türkiye topraklarının büyük bölümünü oluşturan Anadolu'nun en büyük övünç kaynaklarından biri, insanlık tarihine yön veren onlarca medeniyete ev sahipliği yapmış olması. 1,2 milyon yıldır insanların yaşadığı bu kadim topraklarda kurulan ilk organize devlet ise Hititler. Hititlerin 450 yıl boyunca başkentliğini yapan Hattuşa da doğal olarak

Anadolu'nun ilk başkenti unvanına sahip. Günümüzde kazılarla ortaya çıkartılan buluntular, restorasyon çalışmalarıyla ayağa kaldırılan anıtlar ve Hititlere dair ipuçları gizleyen çok sayıda kalıntısıyla bir açık hava müzesi olan Hattuşa, ziyaretçilerine benzersiz bir deneyim sunmaya aday.

Hattuşa, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 1986 yılında girdi. Hint-Avrupa dilinin bilinen en eski temsilcisi olan çivi yazılı tablet arşivleri ise 2001 yılında UNESCO Dünya Belleği Listesi'ne kabul edildi. Bu yönüyle UNESCO'nun her iki listesine girmeyi başaran tek yer unvanına sahip.

UNESCO listelerine kabul edilmenin ne kadar zor olduğunu bilenler için bile Hattuşa'nın iki ayrı listede birden yer alması şaşırtıcı gelmemeli. Zira her şeyden önce dönemin süper gücü olarak adlandırılabilen ve burayı başkentleri yapan Hititler, ilk anayasayı kullanan, ilk yazılı barış antlaşmasında ismi olan, kadın haklarına büyük önem veren ve gelişmiş adalet sistemleri ile dünya tarihinde yer etmeyi başaran bir uygarlık. Hitit izlerini Anadolu'nun orta kesimleri, güney ve güneydoğusu ile kuzey Suriye'de görmek mümkün olmakla birlikte binlerce yıl önce ortadan kaybolan bu medeniyet hakkında en kapsamlı bilgilerin edinilebileceği yer, bir zamanlar görkemli bir yerleşim olduğuna şüphe duyulmayan Hattuşa. UNESCO Dünya

Miras Listesi'ne kabul edilmesinin öncelikli nedenlerinden biri de Hititlerin sanat, inanç, toplumsal yaşam gibi farklı yönleri hakkında ipuçları veren en önemli yer olması. Burada bulunan çivi yazılı tabletlerin uygarlık tarihine yaptığı katkılar ise UNESCO Dünya Belleği Listesi'nde yer etmesini beraberinde getirmiş durumda.

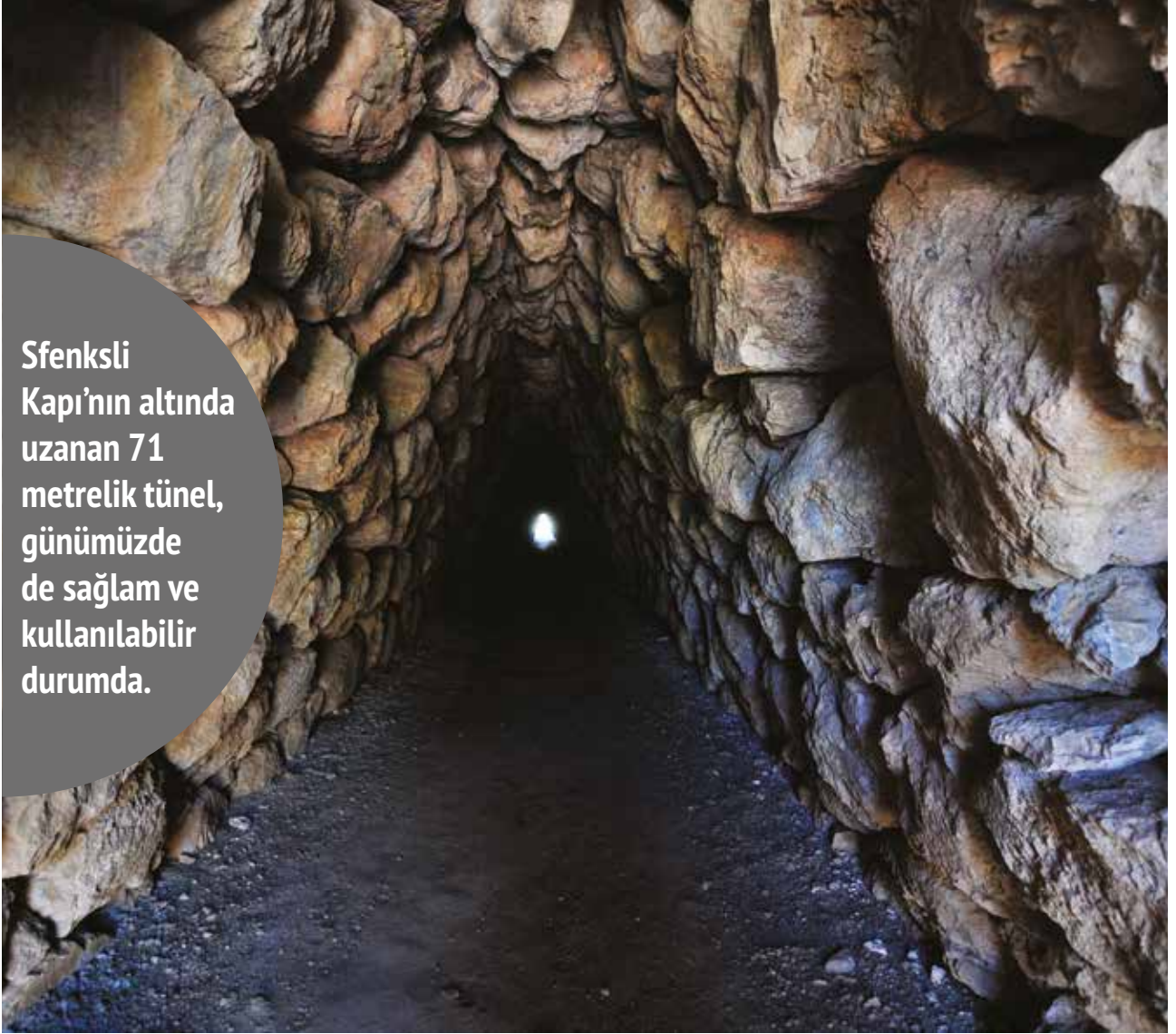

ZİRVEYE ÇIKIŞI, YOK OLUŞU VE KEŞFİ

Hattuşa, M.Ö. 1650 civarında tahta çıkan I. Hattuşili ile Hitit Devleti'nin başkenti olur. İnsan izlerinin tarihi daha da eskiye gitmekle birlikte şehrin öneminin zirveye çıkması da bu gelişme neticesinde gerçekleşir ve sonraki yıllar boyunca görkemli saraylar, tapınaklarla donatılır. Hititler, M.Ö. 1190'lı yıllarda salgın hastalıklar, kıtlık, ekonomik sıkıntılar ve iç karışıklıklar nedeniyle ortadan kalkınca (şehrin bir düşman saldırısında istila edildiği ve ardından yakılıp yok edildiği de bir diğer görüş) Hattuşa da önemini kaybeder. Sonraki yıllarda farklı uygarlıkların hâkimiyetine girmişse de hiçbir zaman Hitit İmparatorluğu'nun başkentliğini yaptığı yıllardaki önemine ve görkemine kavuşamaz. M.Ö. 8. yüzyılda Frigler, ardından Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlıların hâkimiyeti altında kalır. Ancak tüm bu dönemlerde sıradan bir yerleşim olarak varlığını sürdürür.

**Sfenksli
Kapı'nın altında
uzanan 71
metrelik tünel,
günümüzde
de sağlam ve
kullanılabilir
durumda.**

Dönemin en büyük askeri ve politik gücü olarak kabul edilen, Mısır'daki güçlü firavunların zorlu rakibi bir devletin başkentine yakışan bir şehir olduğu muhakkak olmakla birlikte uzun yıllar unutulmaya terk edilen Hattuşa'nın yeniden keşfedilmesinin hikâyesi 19. yüzyılın ortalarına rastlar. Anadolu'nun her köşesini dolaşan mimar ve kâşif Texier'in 1834 yılında yaptığı bu keşif büyük ses getirir. Aynı zamanda yalnızca Hattuşa'nın değil bir zamanların bu görkemli kenti gibi unutulmuş olan Hititlerin de tekrar ilgi odağı olmasını sağlar. İlk kazı çalışmaları da 19. yüzyılın sonlarında gerçekleştirilir.

Günümüzde Çorum ilinin yaklaşık 80 kilometre güneybatısındaki Boğazkale ilçesi sınırları içerisinde bulunan Hattuşa'da devam eden kazılar, şehrin gizemlerini her geçen gün daha fazla açığa çıkartıyor. 180 hektarlık bir alana yayılan, 5 bin yıl öncesinde 50 bin kişinin yaşadığı bu kentten günümüze gelmeyi başaran kalıntıların büyük bölümü M.Ö. 13. yüzyıla tarihlendirilmekte. Farklı dönemlerde yangınlar, savaşlar gibi nedenlerle birden çok kez yıkılıp ardından ayağa kaldırıldığı, uzunluğu 6 kilometreye ulaşan kalın sur duvarları haricinde çevresine tamamen hâkim konumda bir iç kaleye sahip olduğu kazılar neticesinde şu ana kadar ortaya çıkartılan bilgilerden birkaçı. Arkeologlar yerleşimi çok sayıda tapınağın bulunduğu Yukarı Şehir ile kent görevlilerinin

konutlarının ve idari yapıların bulunduğu Aşağı Şehir olarak ikiye ayırıyorlar. Bir zamanlar tüm şehri çevreleyen surların aslına uygun olarak ayağa kaldırılmış bir örneği şehrin eteklerinde ziyaretçileri karşılıyor. Uzun yıllar boyu devlet yönetiminin merkezi olan saray dışında tapınak ve ev kalıntıları, tahıl ambarları, taş üzerine kazılı yazıtlar da mevcut olmakla birlikte ziyaretçilerin dikkatini en fazla çeken kalıntılar kapılar. Mevcut dokuz kent kapısından ikisi ismini girişin iki yanına yerleştirilmiş ve kenti kötülüklerden uzak tutmak için yapıldığına inanılan hayvan ve insan figürlerinden alıyor. Aslanlı Kapı'ya ismini dış yüzeyindeki aslan yontuları veriyor. Kral Kapı isminin kaynağı, kapının iç kısmında bulunan ve elinde silah tutan bir tanrı figürü.

HİTİT YADİĞÂRLARINA EV SAHIPLIĞI YAPAN MÜZELER

Hitit Medeniyetine ait eserler günümüzde Türkiye'nin pek çok müzesine dağılmış durumda. Hattuşa'nın çivi yazılı tablet arşiviyle UNESCO Dünya Belleği Listesinde yer aldığını söylemiştik. İstanbul Arkeoloji, Ankara Anadolu Medeniyetleri, Çorum ve Boğazköy müzelerinde bulunan binlerce tableten oluşan bu arşiv; Hitit tarihi yanında dönemin kanunları, anlaşmaları, inançları, sosyal ve ticari yaşamı gibi pek çok konuda bilgi vererek insanlık tarihinin az bilinen bir dönemini aydınlatmaya yardımcı oluyor. Hattuşa'da yapılan kazılarda bulunan en önemli tablet ise "Dünyanın En Eski Uluslararası Barış Antlaşması" olarak kabul edilen Kadeş. M.Ö. 1269 yılında III. Hattuşili ile II. Ramses arasında yapılan barışı belgeleyen bu tablet, modern diplomasinin temeli olarak kabul edildiğinden bir kopyası da New York'taki Birleşmiş Milletler Binasında bulunuyor. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi de yine bu medeniyete ait gözde eserlere ev sahipliği yapıyor. Hattuşa'da keşfedilen eserlerin bir bölümü ise Boğazköy Müzesinde sergileniyor. Özellikle Sfenskli Kapıya ismini veren ve bir süre önce yurda dönen muhteşem sfens heykellerini görmek için bu müzeyi mutlaka ziyaret edin.

TARİHTEN DAHA FAZLASI

Hattuşa, Türkiye'deki kültür yollarının en güzellerinden biri olan Hitit Yolunun da önemli güzergâhlarından biri üzerinde. Tarih seviyorsanız, aynı zamanda doğaya da âşık ve yürüyüş yapmaktan hoşlanan biriyse Hititlere ait çok sayıda yerleşim ve anıt arasında devam eden 385 kilometrelik bu yolun 17 parkurundan en azından birinde kısa bir gezi gerçekleştirin. Güzergâhın bazı bölümleri bisiklete de uygun.

BİN TANRILI HALK

Hititler kendilerini “Bin Tanrılı Halk” olarak adlandırır. Bunun nedenini dönemin politik anlayışında bulmak mümkün. Zira Hititler bu yıllarda çok geniş bir coğrafyada hüküm sürüyor, hâkimiyeti altında farklı kökenlere sahip halklar yaşıyordu. Bu toplumlara ait pek çok kültürel öge benimsenip tek bir potada eritilirken farklı inançlara ait tanrılar da yok sayılmamış, resmi bir panteonda birleştirilmiş. Böylece Hitit egemenliğine giren çeşitli toplumların merkezi bir güç altında bir arada yaşamlarını sürdürmeleri sağlanmaya çalışılmış.

Hattuşa’da bugüne kadar keşfedilen 31 tapınak, Hititlerin inanç sistemlerinin zenginliğini kanıtlar nitelikte. Ayrıca yerleşimin yalnızca idari değil aynı zamanda dini merkez de olduğunun kanıtı. Tapınakların büyük bölümü Yukarı Şehir bölümünde ve sayıları dolayısıyla “Tapınak Mahallesi” olarak adlandırılan kısımda. “Büyük Tapınak” olarak adlandırılan; Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrıçasına adandığı düşünülen en büyük tapınak ise Aşağı Şehir’deki yaşam alanının ortasında.

Hattuşa’ya yaklaşık 2 kilometre mesafede ise bir açık hava tapınağı olarak kullanılmış Yazılıkaya bulunuyor. İlbahar’da bereket şenliklerine sahne olduğu bilinen bu kutsal alan, kayalarla çevrili iki odadan oluşmakta. Kayalara oyulmuş Hitit tanrı ve tanrıça figürleri, bir zamanların bu güçlü medeniyetinin inanç sistemi hakkında ipuçları veriyor. Kaya odalar haricinde günümüzde ancak temelleri görülebilen tapınakların bir zamanlar çok görkemli olduğu, önlerinde granit sütunların dizildiği, değerli taşlar ve metallerle süslediği, içlerinde Hitit tanrıları ve krallarının büyük boyutlu heykellerinin bulunduğu düşünülse de bunlar ne yazık ki günümüze gelememiş.

TANRILARIN TAHTI

NEMRUT DAĞI

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 1987
    - Liste Sıra No: 448
  - Listeye Alınma Kriterleri: (I), (III), (IV)
    - Kategori: Kültürel
    - Yer: Adıyaman
-

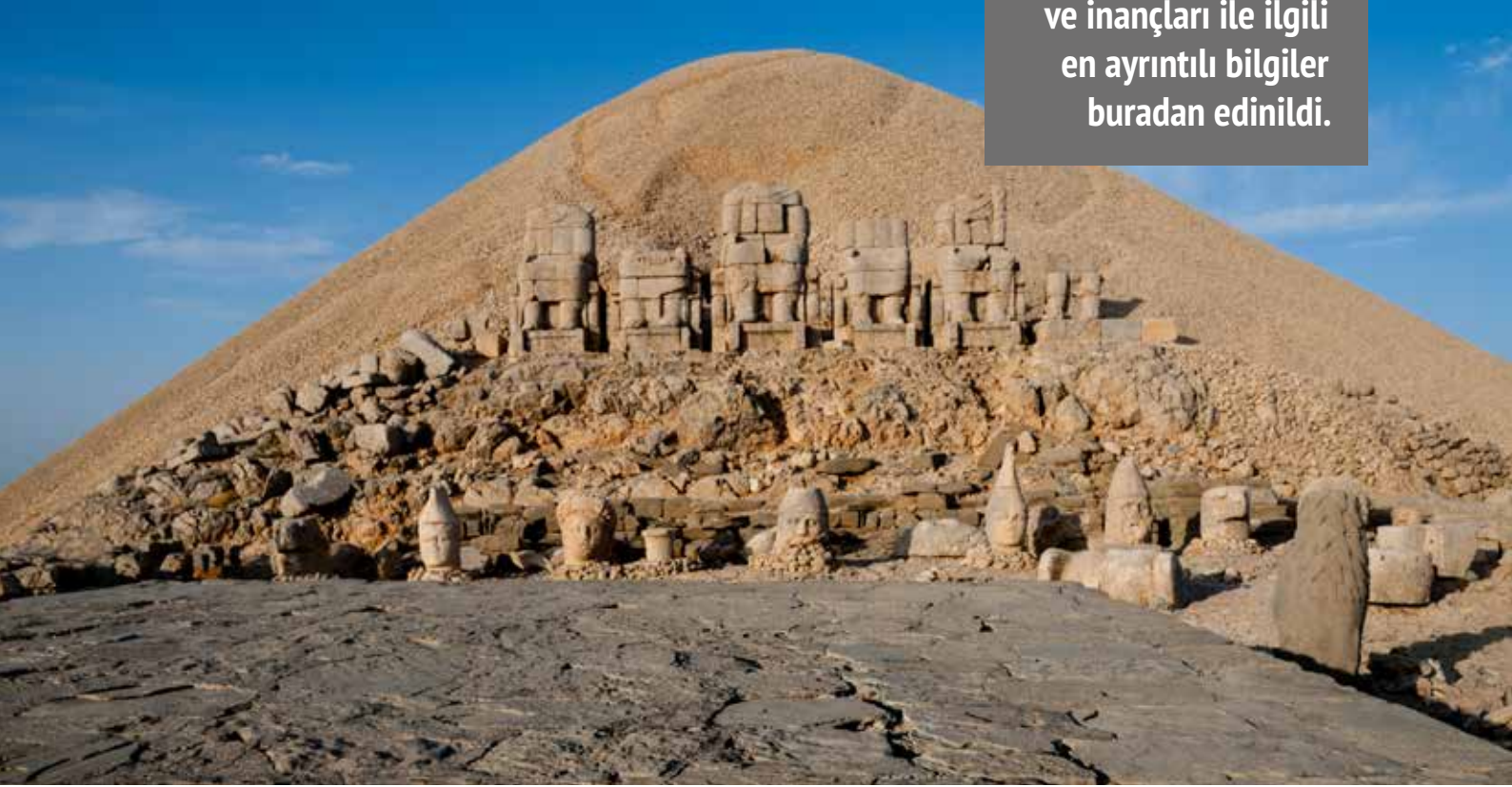
Adıyaman ili Kâhta ilçesi yakınlarındaki Nemrut Dağı'nın 2206 metrelik zirvesinde Kommagene Kralı I. Antiochos'un mezarı olduğu düşünülen muazzam bir Tümülüs bulunur. Yapımının insanüstü bir çabayı gerektirdiği aşikâr olan bu Tümülüs için ilk olarak kırma taşlar kullanılarak 150 metre çap ve 50 metre yüksekliğe ulaşan bir yükselti oluşturulmuş; 10 metrelik heykellerin ana malzemesini oluşturan kireçtaşı blokları ise kilometrelerce mesafedeki vadiden buraya taşınmış.

Ziyaretçilerini ilk görüşte büyüleyen Tümülüs, tarihin tozlu sayfalarında kalmış bir medeniyet hakkında ipuçları gizliyor. Tümülüste I. Antiochos'un mezarının yer aldığı tahmin edilmesine ve yüz yıldan daha uzun süredir devam eden kazı ve araştırmalara rağmen bir sonuca ulaşmak; hatta en azından bir mezar odasının mevcut olup olmadığını dahi öğrenmek mümkün olamadı. Keşfedilmesi durumunda Kommagene Krallığı ve I. Antiochos hakkında daha fazla bilgiler öğrenebileceğimiz muhakkak.

Nemrut Dağı'nın zirvesine çıktığında Antiochos'un neden burayı "Tanrıların Tahtına En Yakın Yer" olarak tanımladığı daha iyi anlaşılabilir. Dağ, Kommagene Krallığındaki en yüksek nokta. Aynı zamanda tüm bölgeye hâkim bir konumda ve muhteşem bir manzaraya sahip. Bu nedenle her yıl burayı ziyaret eden çok sayıda ziyaretçi güneşin doğuşu ve batışının en güzel anlarına da tanıklık ediyor.

M.Ö. 163 ile M.S. 72 yılları arasında bağımsız bir devlet olarak varlığını devam ettiren Kommagene Krallığı'nın kültürel yapısı, sanat anlayışı ve inançları ile ilgili en ayrıntılı bilgiler buradan edinildi.

DOĞU – BATI MEDENİYETLERİNİN BİRLEŞİMİ: KOMMAGENE KRALLIĞI'NIN MİRASI

Kommagene kralları, hem Pers Hükümdarı Darius hem de Makedonya Kralı Büyük İskender ile akraba olduklarına inanırlardı. Kral Antiochos da köklerinin Doğu ve Batı uygarlıklarının her ikisi olduğunu yazıtlara kazımış ve Nemrut'un zirvesine yerleştirmiş. Atası olarak gördüğü Büyük İskender'in Doğu ile Batıyı birleştirme hayaline ise kültür ve inanç sistemlerini bir araya getirerek ulaşmış. Bu durumun en güzel yansıması

devasa tanrı heykellerinin doğu ve batı mitolojilerinin karması olması. Örneğin Yunan Mitolojisindeki Zeus ve Pers mitolojisindeki Ahuramazda birleştirilerek Zeus Oromasdes; Herakles ve Verathragna birleştirilerek Herakles Artagnes şeklinde yeni bir kimlik kazandırılmış. Heykellerin sanatsal biçimleri de Doğu ve Batı sanatlarının bir karışımı.

Kommagene krallarının her iki medeniyetle akrabalık bağına sahip olduklarını iddia etmelerinin siyasi bir yaklaşım olduğu düşünülebilir. Çünkü hâkimiyet kurdukları topraklar dönemin iki büyük gücü Roma ve Pers imparatorlukları arasında yer alıyordu. Kommagene kralları, tarihleri boyunca her iki imparatorluğa karşı hassas bir politika izlemişler ve akrabalık bağlarını kullanarak iyi ilişkiler kurmayı başarmışlar.

TAHTTAKİ TANRILAR

Anadolu'nun diğer yerlerindeki benzerlerinden farklı olarak toprak yerine taşlarla oluşturulan Tümülüs'ün doğu, batı ve kuzey yönlerinde heykellerle bezenmiş teraslar bulunur. I. Antiochos adına gerçekleştirilen törenler için yapıldığı düşünülen bu teraslardan doğu ve batıdakilere yan yana tahtlarına oturur biçimde Tanrı heykelleri yerleştirilmiş. Heykellerin başlarının koparak yere düşmesinin nedeni depremler yanında gece-gündüz sıcaklık farkının fazla olması nedeniyle taşların parçalanması. Yine de etkileyciliklerinden bir şey kaybetmeyen heykellerin sırası her iki terasta da aynı. Soldan başlayarak ilk sıraya Kral I. Antiochos kendi heykelini yerleştirmiş. Ardından krallığın Ana Tanrıçası olan Kommagene Tyche geliyor. Zeus Oromasdes tam ortada. Daha sonra da Apollon Mithras ve Herakles Artagnes heykelleri sıralanıyor. Heykellerin baş ve son kısımlarında yer alan kartal ve aslan heykelleri Kommagene Krallığı'nın hem göğe hem de yere hâkim olduğunun sembolik bir ifadesi. Tahtların arka bölümündeki yazıt ise Kral Antiochos'un vasiyeti. Aynı zamanda kendisi ve krallığı hakkında bilgiler edinilebilen en önemli kaynak. Batı terasında yer alan Aslan Horoskopu, bugüne kadar tespit edilen en eski horoskop olarak kabul

ediliyor. Astronomik tarihlemesine dair fikirlerden biri I. Antiochos'un tahta çıkış tarihi olan M.Ö. 7 Temmuz 62 yılını gösterdiği yönünde. I. Antiochos'u tanrılarla birlikte gösteren kabartmalar da bu terasta.

Batı ve doğu teraslarını bağlayan bir tören yolu olarak kullanılmış kuzey terasında yarım kalmış steller ve kaideler, diğer heykellerin de ne şekilde üretildikleri hakkında ipucu veriyor. Ayrıca bazı araştırmacıların I. Antiochos'un ölümü nedeniyle anıtın bitirilmeden bırakıldığı yönünde görüş ileri sürmelerinin nedeni de bu bölüm.

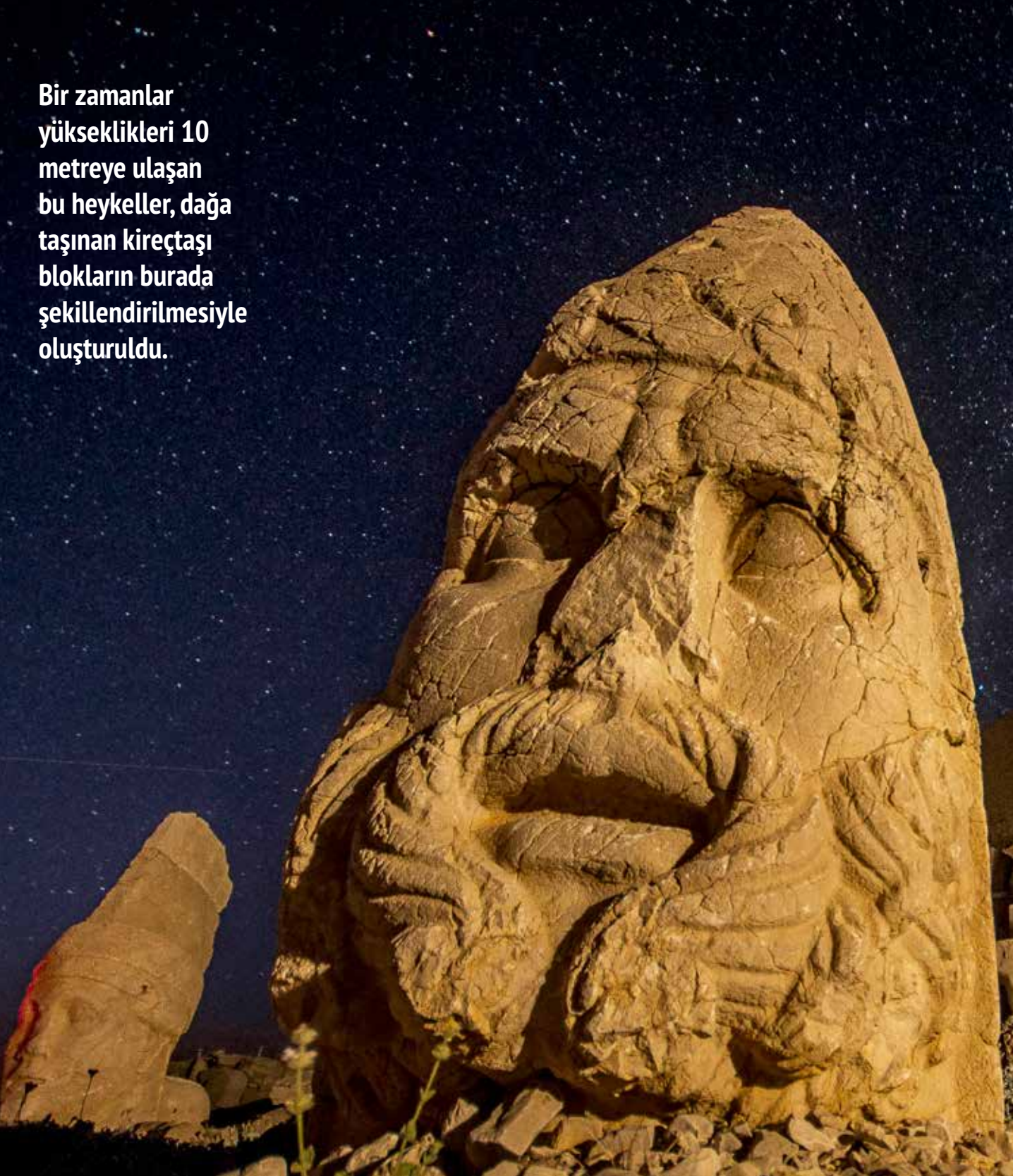

HALA ÇÖZÜLEMİYEN SIRLAR BARINDIRIYOR

1800'lerin ortalarında keşfedilmesiyle büyük heyecan uyandıran Nemrut Dağındaki ilk kazılar 1882'de başlar. Ünlü Türk arkeoloğu Osman Hamdi Bey'in de bir dönem çalıştığı Nemrut Dağı'nda sonraki yıllarda da çalışmalar devam eder. Ancak yıllar süren araştırmalara rağmen Nemrut, hala pek çok gizem barındırıyor. Heykellerin yapımında kullanılan tonlarca ağırlığındaki taşların, üstelik iklim şartlarının acımasız ve yürümenin dahi güç olduğu bir yerde bu kadar yüksekliğe nasıl çıkarılabildiği cevaplandırılmayan sorulardan biri. Bir mezar anıtı olduğu konusunda pek çok araştırmacı hemfikir olsa da anıtta bir mezar odasının bulunup bulunmadığı da henüz bilinmiyor. Nemrut'un, Yunan mitolojisinde tanrıların oturduğu Olympus'un bir benzerini meydana getirmek için yaptırıldığı görüşü kabul edilecek olursa heykeline tanrıların arasında yer veren I. Antiochos'un kendisini tanrılaştırma arzusunda olduğunu veya burayı bölge halkı için bir dini merkez haline getirmek istediğini söyleyebiliriz.

**Bir zamanlar
yükseklikleri 10
metreye ulaşan
bu heykeller, dağa
taşınan kireçtaşı
blokların burada
şekillendirilmesiyle
oluşturuldu.**

EN GÜZEL GÜN DOĞUMU VE GÜN BATIMI BURADA İZLENİR

Nemrut, tarih meraklılarının ziyaret etmekten büyük keyif aldıkları bir yer. Bunun yanında zirvesinden gün doğumunu ve gün batımını seyretmek ziyaretçilerinin vazgeçilmez ritüellerinden. Siz de 2 bin yıldır güneşin doğuşunu ve batışını izleyen tanrı heykelleriyle birlikte bu eşsiz manzaraya şahit olabilirsiniz.

DAHA FAZLASI İÇİN

Nemrut Dağı çevresinde Kommagene Krallığına ait başka izler de mevcut. Bunlardan biri, Kommagene'nin kutsal alanlarından bir diğeri olan 20 metre yüksekliğindeki Karakuş Tümülüsü. İsmi bir sütun üzerindeki kartal heykelinden alan Tümülüs, Kral II. Mithridates'in annesi Isias için yaptırdığı bir anıt mezar. Daha sonra kraliyet ailesine mensup başka kişilerin mezarı da buraya konulmuş. Tümülüse ismini veren kartal figürünün haricinde, üzerlerinde aslan ve boğa figürlerinin bulunduğu sütunlar da görülebilir. II. Mithridates'in kızkardeşi Laodike ile tokalaşma sahnesinin olduğu kabartma da gözden kaçırılmamalı. Yakın bir mesafede bulunan Arsemeia, bir zamanlar Kommagene krallarının yazlık başkentiydi ve saraylarına ev sahipliği yapıyordu. Burada I. Antiochos'un Herakles ile tokalaşma sahnesinin yer aldığı bir kabartma ile babası I. Mithridates'in mezarı olduğu düşünülen bir yapı bulunuyor. Krallığın en büyük beş kentinden biri olan Perre, Roma Dönemi'nde de yerleşim görmüş. Nekropol alanları ve taban mozaikleri başta olmak üzere tarihi kalıntılarının çeşitliliği ile görülmeye değer.

Nemrut ziyaretçilerinin mutlaka görmek istedikleri bir başka önemli anıt ise Roma Dönemi'nden kalan Cendere Köprüsü. Septimius Severus tarafından yaptırılan bu köprü, harç kullanılmadan devasa taşların bir araya getirilmesiyle inşa edilmiş. Ayrıca günümüze sağlam olarak gelmeyi başaran en eski köprülerden biri. Kocahisar köyündeki Yeni Kale ise tarihi Hititler Dönemi'ne kadar giden, günümüzde görülen hali Memlüklere ait olan ve yüzlerce yıl boyunca farklı uygarlıklar tarafından kullanılan bir yapı.

LİKYA MEDENİYETİ'NİN İZLERİ

KSANTHOS-LETOON

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 1988
    - Liste Sıra No: 484
  - Listeye Alınma Kriterleri: (II), (III)
    - Kategori: Kültürel
    - Yer: Antalya
-

Birbirlerine yakın mesafede bulunmakla birlikte ayrı yerleşimler olan ve günümüzde de farklı il sınırları içerisinde bulunan Ksanthos ve Letoon'un UNESCO Dünya Miras Listesinde bir arada yer almasının nedeni ortak yönlerinin ve bağlantılarının bulunması. Likya'nın idari merkezi olan Ksanthos ve dini merkezi olan Letoon'un her ikisi de Anadolu'nun yerli halklarından olan Likyalılar hakkında değerli bilgiler

sunan kalıntılara sahipler. Mezar anıtları başta olmak üzere Likya sanatının en güzel örneklerini barındırıyorlar. Hint-Avrupa dillerini de etkileyen Likya diline ait en uzun ve en önemli kitabelere ev sahipliği yapıyorlar. Kısaca her iki yerleşimin de Likya Uygarlığı ile derin bağları var ve bir bütün olarak hakkında çok fazla bilgi ve belge bulunmayan bu medeniyete ışık tutuyorlar.

Türkiye topraklarının güneybatısında bulunan, yaklaşık olarak Muğla ile Antalya illerinin kesiştiği ve günümüzde Teke Yarımadası olarak tanınan bölgenin tarihteki adı Likya'dır. Hititler tarafından "Lukka" yani "Işık Ülkesi" olarak adlandırılan, kayalık araziler ile sık ormanlardan oluşan bu bölgede tarihin gördüğü en özgür ruhlu halk olarak tanımlayabileceğimiz Likyalılar yaşıyordu.

ÖZGÜRLÜKLERİNE DÜŞKÜN BİR HALK: LİKİYALILAR

Deniz ticaretiyle uğraşarak ve zaman zaman da korsanlık faaliyetlerinde bulunarak zenginleşen Likyalılar, tarih sahnesinde yer eden diğer medeniyetlerden farklılaşan yönleri nedeniyle Anadolu'nun en özgün kültürü olarak kabul ediliyorlar. Kendine has bir sanat anlayışına sahip olan ve günümüzde hala tam olarak çözülemeyen bir dil kullanan Likyalılar, M.Ö. 2. yüzyılda bölgede yer alan 23 kentin bir araya gelmesiyle "Likya Birliği"ni oluşturmuşlardı. Tarihteki ilk demokratik oluşum olarak kabul edilen bu birliğe üye olan kentler; büyüklükleri, nüfusları ve ekonomik güçleri ile orantılı biçimde oy hakkına sahipti.

Tarih sahnesinden yok olmalarına kadar aynı topraklarda yaşayan Likyalıların dilleri, sanatları, inançları ve siyasi yaşamları hakkında ipucu veren Ksanthos ve Letoon; sahip oldukları kalıntılar ve hikâyeleriyle Likya kültürünü tanımak isteyenlerin mutlaka ziyaret etmesi gereken yerleşimler.

KSANTHOS: BOYUN EĞMEYENLERİN KENTİ

Likyalılar, savaşçı ve sert karakterleri yanında özgürlüklerine de son derece düşkün kişilerdi. Bağımsızlık ruhlarının yansımaları bulunduğu kentler arasında ilk sırayı da Ksanthos'a vermek gerekiyor. Esir düşmek yerine ölmeyi tercih eden halkının efsanevi direnişi hakkındaki bilgileri "Tarihin Babası" olarak adlandırılan Herodot'tan öğreniyoruz. Herodot, Ksanthos halkının özgürlük aşkıyla bahsederken kendilerinden sayıca çok üstün Perslere teslim olmadıklarını, esir düşmemeleri için kadın ve çocuklarının tamamını öldürdüklerini, düşmana hiçbir ganimet bırakmamak adına sahip oldukları her şeyle birlikte şehirlerini yaktıklarını ve son fertlerine kadar savaşarak öldüklerini yazar. İlerleyen yıllarda da istilalara uğrayan Ksanthos son kez Romalılar tarafından işgal edilir ve Brutus komutasındaki Romalılara teslim olmayı reddeden halkı topluca intihar eder.

Homeroşun Truva Savaşına katılan Likyalıların başındaki komutanın Ksanthoslu olduğunu söylemesi, kentin tarihinin ne kadar eskiye gittiğinin bir kanıtı. Tarihi boyunca yangın, istila gibi pek çok felakete uğramış olsa da hala etkileyiciliğini koruyan kentte, günümüze gelmeyi başaran en önemli kalıntılar mezar anıtları. Likya sanatının

Likya kültüründe mezarlar o kadar önemliydi ki korunmaları için yasalar çıkartılmış, hatta "*minti*" adı verilen bir devlet kurumu dahi oluşturulmuştu.

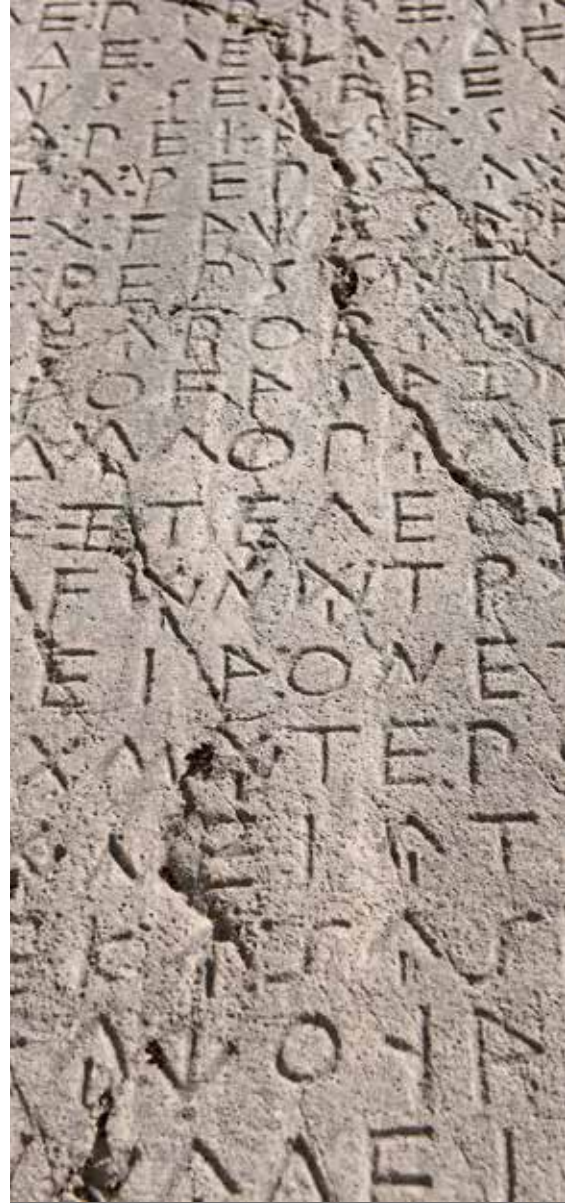

özgünlüğünün en iyi biçimde hissedildiği eserler olan bu mezarlar ölüme ve ölümlere gösterilen saygının da bir kanıtı.

Günümüzde 15 örneği mevcut olan dikme anıt mezarlar yalnızca Ksanthos'ta görülebilir. Aralarında en ünlüsü, 4 metre yüksekliğinde ve Likya dilinde en uzun kitabeyi barındıran "Yazıtlı Mezar Anıtı". Ksanthos'ta çarpıcı manzaralar meydana getiren bu mezarlardan bir bölümü, Likya halkının yaşadığı ahşap evlere veya tapınaklarına benzer biçimde inşa edilmiş. Bazılarının üzerinde görebileceğiniz kabartma ve kitabeler mezar sahibinin kim olduğunu gösteriyor. Aynı zamanda sanatsal nitelikleriyle sonraki yıllarda diğer medeniyetleri de etkilemişler. Örneğin dünyanın 7 harikasından biri olarak kabul edilen Halikarnas Mozalesinin, Ksanthos'un ünlü Nereidler Anıtından etkilenerek yapıldığı kabul ediliyor. Ancak M.Ö. 380 civarına tarihlendirilen Nereidler Anıtı ne yazık ki artık burada değil. Xanthos'un Likya sanatının en güzel örneklerinin üretildiği yer olduğunun kanıtları olan Harpyler Anıtı, Payava Lahdi, Aslanlı Mezar gibi eserlerle birlikte 1840 yılında yurtdışına götürüldü. Günümüzde British Museum'daki Likya Eserleri Seksiyonunda sergileniyor.

Böylesine önemli anıtlarını yitirmesine rağmen Ksanthos, hala ziyaretçilerini büyülemeye devam ediyor. Bir süreliğine Likya Birliğinin başkentliğini yapan ve Likya'nın en büyük idari merkezi olan Ksanthos, Roma ve Bizans Döneminde de yerleşim gördü. Bu yüzden bu yıllara ait kalıntılarla da karşılaşmak mümkün. Roma Döneminden agora, tiyatro ve imparator Vespasianus tarafından yaptırılmış; üzeri Apollon, Artemis ve Leto'nun büstleriyle süslenmiş kemerli anıtsal giriş kapısı dikkat çekici. Surlar büyük oranda M.Ö. 5. yüzyıldan. Kentin her yerine dağılan su şebekesi de mimari bir dehanın ürünü. Öyle ki yapımının üzerinden binlerce yıl geçmiş olmasına rağmen hala sulama amaçlı olarak kullanılmaya devam ediyor. Piskoposluk merkezi olduğu Bizans Dönemine ait kalıntılar arasında ise çok sayıda kilise yapısı bulunuyor.

Likya dilinde yazılmış kitabelerde Arna olarak geçen yerleşimin ismi Helenistik Dönem'de, "sarı" anlamına gelen Ksanthos oldu.

LETOON: LİKYA'NIN KUTSAL MERKEZİ

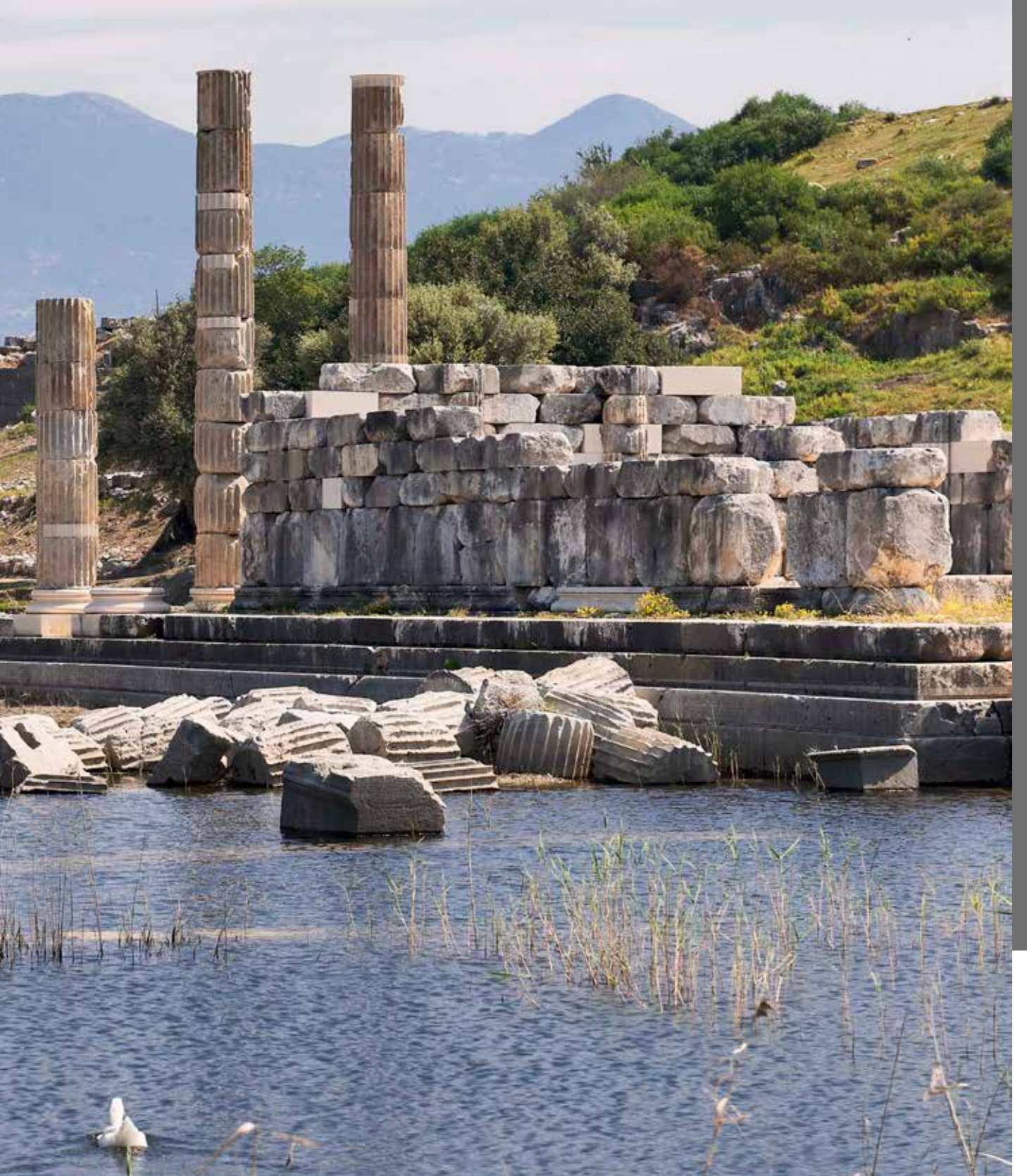
Likya Dönemi'nde yöneticilerin dini ve siyasi kararlarını halka açıkladığı yer olduğu düşünülen Letoon, Likya'nın kutsal alanıydı. Bu nedenle doğal olarak buradaki en önemli kalıntılar tapınaklar. Geçmiş çağların inanışlarına ayna tutan bu tapınaklar arasında en önemlisi ve büyüğü, yerleşime ismini de veren Leto'ya ait. 1950'li yıllardan beri devam eden kazılarda bulunan parçaları kullanılarak 2000-2007 yılları arasında restore edilen Leto Tapınağı günümüzde de ziyaretçileri hayran bırakmaya devam ediyor. Ayrıca Leto'nun ikiz çocukları olduğuna inanılan Apollon ve Artemis'i onurlandırmak için yapılan tapınakların kalıntıları da burada. Yan yana görülebilen yapılardan Apollon Tapınağı, mezarlardan aşına olunan Likya evlerine benzer biçimde yapılması ve ilk evresinin ahşap olduğunu gösteren temelleri nedeniyle dikkat çekici. Artemis Tapınağı, üç tapınağın en küçüğü. Alt kısımlarının sular altında kalmasının nedeni ise antik dönemlerden itibaren yerleşimdeki su seviyesinin her geçen gün yükselmesi.

Ksanthos gibi Roma ve Bizans dönemlerinde de yerleşim gören Letoon'da Helenistik Dönem'e ait tiyatro ile Roma Dönemi'ne ait stoa gibi yapılar mevcut. Bizans Dönemi'nden kalma erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait bazilikal kilise, yerleşimin bu yıllarda da inanç merkezi olduğunu gösteriyor. Kutsal bir kaynak ile bağlantısı bulunan Nymphaion yani anıtsal çeşme M.S. 2. yüzyıla tarihlendiriliyor. 8. yüzyıl sonrasına tarihlendirilen bir kalıntının bulunmamasının nedeni ise bu tarihlerde başlayan Arap akınları nedeniyle yerleşimin terk edilmesi.

Letoon'un Likya tarihi açısından önemi, burada bulunan çok sayıda kitabenin Likya inançları ve politik yaşamı hakkında bilgiler edinmemizi sağlaması. Bu kitabeler arasında en ünlüsü de M.Ö. 358 yılına tarihlendirilen, Likya dili yanında Grekçe ve Aramice olarak da yazılmış üç dilli yazıt. Likya Satrabı Pixodaros'un bir kararnamesini içeren ve Likya dilinin çözülmesine yardımcı olarak Likya tarihinin aydınlatılmasının önünü açan bu yazıtı günümüzde Fethiye Müzesi'nde görebilirsiniz.

DOĞA MUCİZESİ İÇİNDEKİ TARİH

HİERAPOLİS-PAMUKKALE

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 1988
    - Liste Sıra No: 485
  - Listeye Alınma Kriterleri: (III), (IV), (VII)
    - Kategori: Doğal / Kültürel
    - Yer: Denizli
-

Denizli iline bağlı Pamukkale ilçesinde ilk görüşte gerçek olmadığı düşünölebilecek bir doğa harikası bulunur. Bembeyaz görüntüsüyle taşlaşmış bir şelaleyi andıran ve 6 metre yüksekliğe ulaşan basamaklar ile teraslar halinde bir dizi havuzdan meydana gelen bu mucizevi görüntünün kaynağı kalsiyum karbonat içerikli sular. Gelinhamamı, İnciraltı ve Jandarma Havuzu kaynaklarından çıkan suların havayla teması

sonucu çökelti oluşturmasıyla meydana gelen beyazlıkların böylesi bir anıta dönüşmesi ise binlerce yıllık bir sürecin neticesi.

Adeta heykeltıraş elinden çıkmış sürrealist bir esere benzeyen görünümüyle her yıl 3 milyona yakın ziyaretçiyi kendine çeken ve “traverten” adı verilen bu oluşumun az sayıda da olsa örneği mevcut. Ancak Pamukkale gibi görkemlisi dünyanın hiçbir yerinde yok.

Üstelik ziyaretçiler bu doğa mucizesinin keyfini çıkartmanın yanında, 2700 yıllık tarihi bir yerleşimden geriye kalan anıtları görme şansına da sahip. Hem doğal hem de kültürel değeriyle UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alması da her iki yönüyle uluslararası platformda kendine yer bulmayı başardığının kanıtı.

HEM ETKİLEYİCİ HEM ZARİF

Travertenleri oluşturan, şifalı yönleri nedeniyle de yanına büyük bir kentin kurulmasını sağlayan termal sular, tarih boyunca bölge halkının zenginleşmesini beraberinde getirmiş. Tedavi amaçlı olarak ziyaret edilmeleri haricinde bir zamanlar koyun yünlerinin boyanmasında kullanıldığını Strabon, Plinius, Vitruvius gibi Antik Dönem coğrafyacılarından öğreniyoruz. Suyun özelliği yünlere uygulanan boyanın kalıcılığını sağlaması. Bu yünlerin kalitesi sayesinde de Hierapolis'in M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren önemli bir tekstil merkezi haline geldiği biliniyor.

Hierapolis'in kaderini şekillendiren termal suların eseri olan travertenleri yalnızca izlemek dahi büyük keyif. Bazı bölümlerine girilebiliyor olması ise çekiciliğini daha da artırıyor. Ancak son derece hassas olduklarından izin verilen kısımlar sınırlı. Pamukkale Antik Havuzu, antik kente ait sütunlar arasında yüzebilme şansı bulabileceğiniz bölümlerden biri. Araştırmacılara göre bu havuz, M.S. 7. yüzyılda gerçekleşen bir depremin etkisiyle oluştu. Suyun içerisinde görülen sütunlar da bu depremde yıkılan agoraya ait.

Pamukkale, günün her saati muhteşem bir görünüme sahip. Ancak ziyaretinizi güne doğumu ya da güne batımı saatlerine getirirseniz, travertenlerin farklı renklere büründüğü manzaradan daha büyük keyif alabilirsiniz.

ŞİFALI SULARIN ORTAYA ÇIKARDIĞI KENT

Pamukkale genelde travertenleriyle tanınsa da travertenlerin arkasında gizlenen bir antik kent, gerek anıtları gerekse de hikâyeleriyle ziyaretçilerini bir zaman yolculuğuna çıkarır. Burada bir kentin kurulmasının nedeni de travertenleri oluşturan suların antik dönemden beri şifalı olduğuna inanılması. M.Ö. 3. yüzyılda Seleukos Hanedanlığı yönetiminde olan kent, II. Eumenes tarafından M.Ö. 190 yılında kazanılan Magnesia Savaşının ardından zenginleşerek gelişir. Kutsal kent anlamına gelen Hierapolis, ismini burada bulunan ve yeraltı dünyasına geçişi sağladığına inanılan Ploutonium'dan alır.

Kentin büyüyerek gelişmesi Roma Döneminde olur. M.Ö. 133 yılında Bergama Krallığı Roma hâkimiyetine girer ve en parlak yıllarını yaşamaya başlar. Bir sağlık merkezi haline geldiği bu dönemde Anadolu'nun farklı yerlerinden hastalar şifa bulmak ümidiyle buraya gelirler. Roma Döneminde termal kaplıcalar ile hamamlar aynı zamanda bir sosyal toplanma ve eğlence merkezi gibi kullanıldığından hastaların yanısıra eğlenmek amacıyla zenginler de Hierapolise akın eder. Bazıları geçici olarak buraya gelirken, bazıları da kente yerleşir. Bu sayede giderek zenginleşen ve gelişen Hierapolis büyük bir şehre dönüşür. Bu yıllarda Hierapolis ve çevresindeki hamamlar ile termal havuzları binlerce kişinin ziyaret ettiği biliniyor.

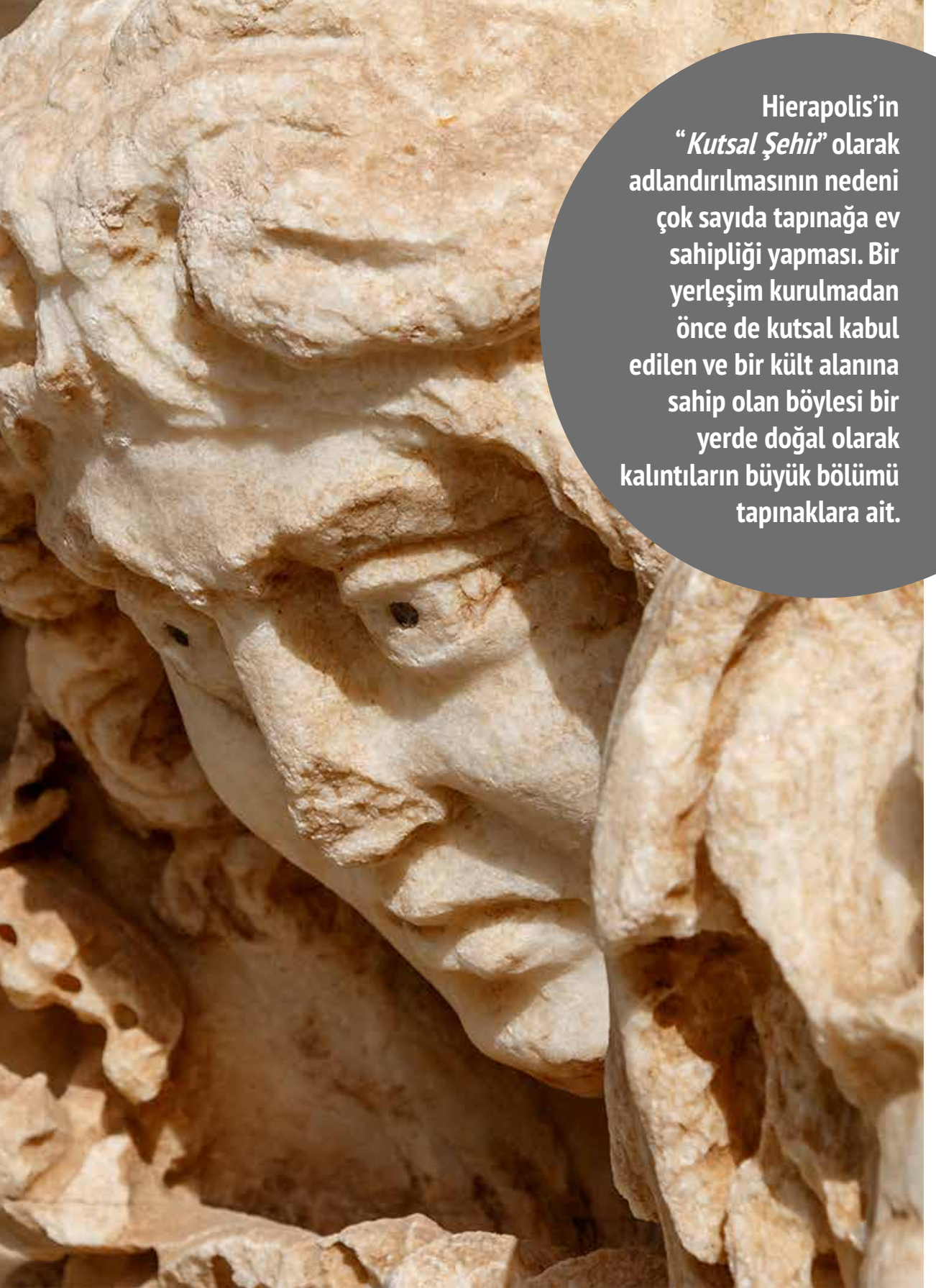
M.S. 60 yılında meydana gelen büyük depremin ardından gerçekleştirilen imar faaliyetleriyle tamamen değişerek bir Roma kenti kimliğine bürünen Hierapolis'in, en gelişmiş ve refah yıllarını yaşadığı zamanlar M.S. 2. ve 3. yüzyıllar. Günümüzde de antik kentte görülen kalıntıların büyük bölümü bu tarihlerden. Roma yapıları arasında ilk sırayı aynı zamanda kentin en görkemli yapısı da olan tiyatro alıyor. İnşası Roma İmparatoru Septimius Severus'un yardımlarıyla bitirilen 12 bin kişilik tiyatro, yakın tarihlerde tamamlanan restorasyon çalışmalarıyla tamamen ayağa kaldırıldı. Sahne bölümünde Septimius Severus'a ait kabartmaların yanında Apollon ve Artemis'in doğuşu, Hades'in Persephone'yi yeraltına kaçırması gibi mitolojik sahneler yer alıyor. Bu yönüyle de Anadolu'daki Roma tiyatrolarının eşsiz bir örneği. Roma Dönemi'nden kalan yapılar arasında, kentin bu dönemdeki ünüyle orantılı biçimde hamamlar da bulunuyor. Bu hamamlardan en büyüğü ise günümüzde Hierapolis Müzesi'nin bir bölümüne ev sahipliği yapıyor.

Roma ve Bizans dönemlerinde kutsal bir yerleşim olarak kabul edilen Hierapolis'te Leto, Artemis ve Apollon'a ithaf edilen tapınaklar çok tahrip olmasına rağmen günümüzde kalıntıları hala görülebilir. Bunlardan biri M.S. 3. yüzyıla tarihlendirilen Apollon Tapınağı. Tapınak, Ploutonium olarak adlandırılan mağaranın bulunduğu alanın yakınına kurulmuş. Bir zamanlar Cehennem Kapısı olduğu inanan mağarada dini törenler gerçekleştiriliyordu. Sızan karbonmonoksit gazları nedeniyle mağaraya giren hayvanların ölmesi böylesi bir inanışa yol açmış. İsminin kaynağı olan Plouton ise ölümler diyarının tanrısı olduğu inanan Hades'in adlarından biri.

Bölgenin en büyük nekropolisi yani mezarlık alanı da Hierapolis'te. Mezarlardan bazıları buraya tedavi olmaya gelen ancak ölen hastalara ait. Nymphaeum yani anıtsal çeşmeler, hamamlar, agora da yine Roma Dönemi'nden.

Hierapolis'in "*Kutsal Şehir*" olarak adlandırılmasının nedeni çok sayıda tapınağa ev sahipliği yapması. Bir yerleşim kurulmadan önce de kutsal kabul edilen ve bir kült alanına sahip olan böylesi bir yerde doğal olarak kalıntıların büyük bölümü tapınaklara ait.

BİZANS DÖNEMİ'NİN HAC MERKEZİ

Hierapolis, tarihi boyunca şifa merkezi olduğu kadar kutsal bir kent ve inanç merkezi olarak da kabul edilir. İlk dönemlerinde bir kült merkezi olan, Roma Dönemi'nde tapınaklar inşa edilerek kutsal bir yerleşim olmaya devam eden kent, bu özelliğini Bizans Dönemi'nde de yitirmez. Hz. İsa'nın havarilerinden Aziz Phillippus'un burada öldürülmüş olması dolayısıyla hac merkezi haline gelir ve 4. yüzyıldan itibaren piskoposluk merkezi de olur. Aziz Phillippus adına da 5. yüzyıla tarihlendirilen bir Martyrion yani anıt mezar inşa edilir.

Bizans Dönemi'nde metropolis unvanı verilmiş olması Hierapolis'in bu yıllardaki öneminin bir kanıtı. Mevcut kalıntılardan ve tarihi kayıtlardan da 7. yüzyıla kadar kalabalık ve refah bir yerleşim yeri olduğu anlaşılıyor. Bu yıllardan sonra ise ihtişamını kaybetmeye başlar. Yine bu dönemde gerçekleşen bir deprem nedeniyle büyük oranda yıkılan ve ardından bir kasaba ve daha sonra da köy hüviyetine bürünen kent, bir daha eski görkemine kavuşamaz.

Hierapolis'te Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen eserler arasında ilk sırayı, ilginç mimarisiyle dikkat çeken Aziz Phillippus Martyrion'u ve içinde mezarının bulunduğu kilise alır. İçerisinde vaftiz teknesi ile piskopos ayin mekânları bulunan Katedral 6. yüzyıla tarihlendiriliyor. 7. yüzyıl eseri Direkli Kilise de bir diğer Bizans yapısı. Kentin farklı noktalarına dağılmış pek çok küçük kilise Hierapolis'in Bizans Dönemi'nde önemli bir dini merkez olduğunun kanıtları.

OSMANLI DÖNEMİ'NE YOLCULUK

SAFRANBOLU

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 1994
    - Liste Sıra No: 614
  - Listeye Alınma Kriterleri: (II), (IV), (V)
    - Kategori: Kültürel
    - Yer: Karabük
-

Tarihi dokusu bozulmadan günümüze gelmeyi başaran Safranbolu, tüm dünyada tamamı sit alanı olarak ilan edilen az sayıdaki yerleşimden biri. Evleri, sokak dokusu, anıtlarıyla gerçek anlamda bir Osmanlı yerleşimi ve “*En İyi Korunan 20 Kent*” listesinde yer alıyor. Osmanlı Dönemi’nde safran ticareti, hayvancılık ve dericilik faaliyetleri yanında İç Anadolu ile Karadeniz’i birbirine bağlayan kervan yolu üzerindeki

kilit rolü sayesinde zenginleşen Safranbolu, halkının kavuştuğu büyük refah sayesinde kapsamlı imar faaliyetlerine sahne olmuş. Tarihi, Roma Dönemi’ne kadar götürülmekle birlikte, bütünüyle Osmanlı Dönemi izleri taşıyor olmasının başlıca nedeni de bu durum.

Safranbolu’yu zenginleştiren ve şekillendiren kervan yolu, demiryollarının kullanıma

girdiği 19. yüzyıldan sonra işlevini yitirmiş. Bu durumun ilk bakışta bir şansızlık olduğunu düşünebilirsiniz. Ancak daha fazla büyüyüp, modernleşme altında eski kimliğini yitirmesinin önüne geçilmesi de bu gelişmenin bir neticesi. Günümüzde de sivil mimari örnekleri başta olmak üzere tarihi eserleri ve bir bütün olarak tüm yerleşim dokusuyla ziyaretçilerini yüzlerce yıl öncesine götüren bir açık hava müzesi.

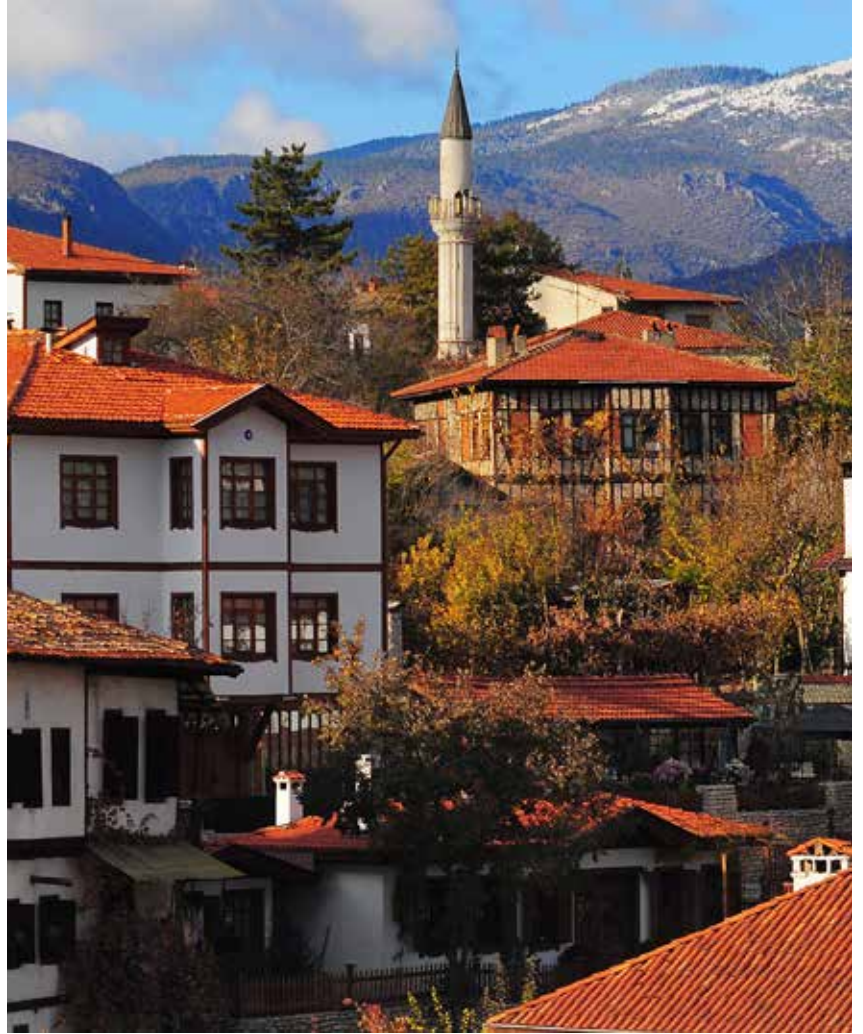

BOZULMAMIŞ TARİHİ DOKU

Klasik Osmanlı kentlerinin tamamında olduğu gibi Safranbolu'da da ticaret ve yaşam alanı ayrılmış durumda. Bugün bile yerleşimi eskiden olduğu gibi üç bölüme ayırabilmek mümkün: Çarşı, Kıranköy ve Bağlar... Safranbolu içinden geçen iki nehrin arasında kalan bölgede yer alan Çukur'un merkezini, evler ve dükkânların çevrelediği Çarşı meydana getirir. Kıranköy'de bir zamanlar gayrimüslimler yaşıyordu. Esnaf ve zanaatkarların dükkânlarının, yaşadıkları konutların alt katlarında olması yönüyle çağdaşları Avrupa kentlerine benzetilen Kıranköy'deki evler, Müslüman mahallesindeki evlerden farklı olarak taştan inşa edilmiş. Bu durum halkın her kesiminin geleneklerine bağlılığı ile açıklanıyor. Yerleşimin kuzeybatısındaki yamaçlara kurulmuş, geniş bahçeler içerisindeki evlerden oluşan Bağlar ise halkın yaz aylarını geçirdiği yerd.

Tarihi kaynaklarda Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerinde de yerleşim gördüğü kayıtlı olsa da Safranbolu Türk hâkimiyetine girmesinin ardından gelişen bir yer. 1196 yılında fethedilen ancak bir süre küçük bir kasaba olarak kalan yerleşimdeki tarihi eserlerin en eskileri 15. yüzyılın başlarında Candaroğulları Dönemi'ne ait. Bu yıllarda Kale'den çıkarak kanyonun çevresine doğru yayılmaya başlayan Safranbolu, asıl gelişimini ise Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardından yaşar.

Hıdırlık Tepesi adı verilen ve kenti kuşbakışı izleyebileceğiniz yerden, Safranbolu'nun her dönemine şahitlik etmiş *Kale*'nin kalıntılarını görülebilir. *Eski Cami*, Safranbolu'nun Türk Dönemi öncesine ait eserlerinden. Bizans Dönemi'nde bir kilise olduğu bilinen yapı fethin ardından camiye çevrilmiş. 1322 tarihli *Süleyman Paşa Medresesi*, Safranbolu'nun en eski Türk eserleri arasında. Osmanlı'nın ünlü sadrazamlarından olan ve bir süre Safranbolu'da yaşayan *Köprülü Mehmet Paşa* tarafından inşa ettirilen ve Sadrazam'ın adını taşıyan *Cami* 1661 tarihli. Aynı tarihte yaptırdığı *Şadırvan* da hala ayakta. 18. yüzyıl sonlarında Osmanlı sarayında sadrazamlık

Safranbolu'da ziyaretçilerin dikkatini ilk olarak tarihi evler çeker. Bununla birlikte tüm yerleşim bir bütün olarak o kadar iyi korunmuştur ki yalnızca evleri değil sokakları, meydanları, anıtları ile de Osmanlı şehir hayatı ve kültürünü tüm yönleriyle yansıtır. Bu nedenle "Yaşayan Osmanlı Kenti" unvanını da tam anlamıyla hak eder.

yapmış **İzzet Mehmet Paşa** Safranbolulu. Adını taşıyan 1796 tarihli **Cami**, Çarşı içinde görülebilir. En önemli özelliği, Akçasu Deresinin üzerine inşa edilen kemerlere oturması. **Dağdelen Camii**, Safranbolunun ileri gelenlerinden Mehmet Ağa tarafından 1778 yılında inşa ettirilmiştir. Bir zamanlar burada yaşayan Rumlar tarafından kullanılan 1872 tarihli **Aya Stefanos Kilisesi**, mübadelenin ardından Rumların kenti terk etmesi üzerine bir süre kullanım dışı kalmış. Günümüzde ise **Ulu Cami** adıyla ibadete açık.

Ticaret yolları üzerinde böylesine önemli bir noktada bulunan bir yerleşimde hanların

bulunmaması düşünülemez. Safranbolunun en ilgi çekici yapılarından olan **Cinci Han**, 17. yüzyıl ortalarına tarihlendiriliyor. Hanı yaptıran **Kazasker Hüseyin Efendi**, Safranbolulu. Ayrıca memleketine yine aynı adla bir **Hamam** da armağan etmiş. 1645 tarihli bu Hamam günümüzde dahi kullanılmaya devam ediyor. Ticaret ile bağlantılı diğer yapılar olan arastalardan da günümüze örnekler gelmeyi başarmış. Ziyaretçilerin hediyelik eşya almak için uğradıkları **Demirciler** ve **Bakırcılar Çarşısı**, hala çalışmakta olan bakırcı ve kalaycı ustaları ile bir tarihi yaşatmaya devam ediyor. İsmi bir tür ayakkabı olan "yemeni"den

alan **Yemeniciler Çarşısı** da yine yüz yıllardır görünümü ve işlevini değiştirmeyen tarihi çarşılardan.

Topografya ile kent dokusunun gelişimi arasındaki bağlantıyla ilgili de önemli ipuçları gizleyen Safranbolu'da, dar ve kıvrımlı sokaklar eski Osmanlı yerleşimlerinin tipik bir örneği. Taşlarla döşenmiş kaldırımların orta kısma doğru kavisli yapılmalarının nedeni yağmur sularının kolayca akmasını sağlamak. Sokak dokusunda dikkati çeken bir unsur da evlerin birbirlerinin görüş alanını kapamayacak biçimde yerleştirilmiş olması.

Sıcak yaz günlerinde oturulan ve “*Selamlık Köşkü*” adı verilen odalara yerleştirilen havuzların etrafına sedirler yerleştirilir, sohbet edilirken akan suların sesleri dinlenerek serinlenirdi. Ayrıca yangınlar sırasında da bu havuzlardan yararlanılırdı.

OSMANLI KONUT MİMARİSİNİN EN GÜZEL ÖRNEKLERİ

Ortasından akan derelerin meydana getirdiği 80 metre derinliğindeki bir kanyon boyunca uzanan evler, Osmanlı sivil mimari örneklerinin en gözde örnekleri arasında. Ziyaretçileri kendine hayran bırakan ihtişamlı konakları, bir zamanlar halkının sahip olduğu zenginliğin bir yansıması. Temel ve zemin katlarının taştan, üst katlarının ise ahşaptan inşa edildiği bu evler, plan özellikleriyle de birbirlerinin benzeri. Yerleşim dik bir yere kurulduğundan, evler de topografyanın şartlarına göre şekillendirilmiş. Alt katları

sokak çizgisini takip etse de üst katları güneşin geliş açısına veya manzaraya uygun biçimde farklı yönlere bakacak biçimde yapılmış.

Sayıları 2 bini bulan tarihi evler her ne kadar etkileyici görünlümlere sahip olsalar da kapılar haricinde dışarıdan oldukça sadedirler. Hatta sokağa bakan kısımlarında pencereler dahi açılmamıştır. Bu yüzden gerçek güzelliklerini görmek için evlerin içlerine girmek gerekir. Günümüzde evlerden

bir bölümü otel ve restoran olarak hizmet verdiği için birçok örneği rahatça ziyaret edebilir ve tüm özgünlükleriyle ayrıntılarını yakından inceleyebilirsiniz. Ahşap oyma muhteşem bezemeler ve kalem işleriyle süslenen tavanlarıyla görenleri büyüleyen evlerin özellikle “*başoda*” ismi verilen kısımları en gözde yerleri. Ustalar ve sanatçıların yeteneklerini gösterdikleri bu odalar saraylara yakışır bir görünüme sahip.

Evler, eski Osmanlı yaşamı hakkında da ipuçları barındırıyorlar. Farklı işlevlere sahip olan odalar, sofa adı verilen ve ortada bulunan bir bölüme açılıyor. Odaların her biri, bir ailenin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek yönlere sahip. Ocakları sayesinde ihtiyaç olduğunda bir mutfağa, dolaplar içerisine gizlenmiş kısımlarıyla da banyoya dönüşüyor; akşam olduğunda dolaplardan çıkartılan yataklarla da yatak odası olarak kullanılıyordu.

Safranbolu Evleri geleneksel Osmanlı konut mimarisinin temel özelliklerine sahip olduğu gibi aynı zamanda kendine has yönleri de barındırıyor. Bazı evlerin içlerinde havuzların bulunması bu özgünlüklerden biri.

Bozulmamış tarihi dokusu, büyük bölümü 18. ve 19. yüzyıllara tarihlendirilen tarihi evleriyle Osmanlı Dönemi'ne bir zaman yolculuğu yapmanızı sağlayacak olan Safranbolu, yılın her döneminde ziyaret edilebilecek bir yer. Her yıl 1 milyondan

fazla turisti misafir eden Safranbolu'nun sokaklarında dolaşmak, tarihi evlerine girmek, Osmanlı Dönemi eserlerini incelemek, tarihi çarşılarından alışveriş yapmak unutulmaz bir deneyim. Halkının geleneksel yaşamını devam ettirdiği Safranbolu bu yönüyle ziyaretçilerine tarihi tam anlamıyla yaşıyor. Geçtiğimiz günlerde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmesinin 25. yılını kutlayan bu harika yerleşimi siz de mutlaka ziyaret edin.

TARİH İLE EFSANELERİN BULUŞMA NOKTASI

TROYA ÖREN YERİ

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 1998
    - Liste Sıra No: 849
  - Listeye Alınma Kriterleri: (II), (III), (VI)
    - Kategori: Kültürel
    - Yer: Çanakkale
-

Troya, dünyanın en ünlü antik kentlerinden. 3500 yıl boyunca kesintisiz yerleşim yeri olarak kullanılması ve çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapması yanında bu kadar tanınır olmasının başlıca nedeni Homeros'un "*İlyada* ve *Odyseia*" destanlarında yer verdiği meşhur savaşın burada gerçekleştiğine inanılması. Binlerce yıldır farklı ülkelerden sanatçı ve yazarlara ilham veren, imparatorlardan seyyahlara kadar herkesi

etkileyen ve Hollywood filmlerine konu olan bu destan, Troya adının ölümsüzleşmesini de sağladı.

Ancak Troya bir destanın çok ötesinde. Bir zamanların en zengin medeniyetlerine ev sahipliği yapan kent, defalarca savaşlara ve istilalara sahne olmasına rağmen yıllarca görkemini sürdürmeyi başardı. Avrupa ve Asya'yı ayıran Çanakkale Boğazı'ndaki

konumu ve bir zamanlar sahip olduğu zenginliği ortaya koyan buluntularıyla her yıl milyonlarca turisti ağırlayan antik kent, tarihi ve arkeolojiyi sevenlerin de edebiyata ve efsanelere meraklı olanların da ziyaret etmekten büyük keyif alacağı bir yer.

TROYA SAVAŞI: EFSANE Mİ GERÇEK Mİ?

Yaşamı hakkında kesin bilgiler bulunmayan ancak M.Ö. 900 civarında İzmir'de doğduğu ve yaşadığı düşünülen Homeros, binlerce yıllık efsanelerin günümüze ulaşmasını sağlayan kişi. Tanrıçaların rakip olduğu bir güzellik yarışması ile başlayan, yıllarca sürecektir bir savaşla devam eden ve bir kentin yok olmasıyla sonuçlanan bu destanın tarihi gerçeklere dayandığını yapılan araştırmalar kanıtlamış durumda. Ancak savaşın nedeni Homeros'un bahsettiği gibi bir aşk hikâyesi değil stratejik konumundan dolayı kente hâkim olma arzusu. M.Ö. 13. veya 12. yüzyıllarda meydana geldiği düşünülen savaş, Anadolu ve Akdeniz uygarlıkları arasında ilk temas olarak kabul ediliyor. Sonraki yüzyıllar boyunca doğu ve batı kültürleri arasında etkileşimin önünü açan bu savaşın öyle derin etkileri olmuştur ki 300 yıl sonrasında dahi unutulmamış, Homeros'a ilham vermeyi başarmış. Homeros'un anlattığı destanın etkilerini ise sonraki yüzyıllarda heykelerde, seramiklerde ve resim sanatında görmek mümkün. Hatta günümüzde dahi gişe rekorları kıran filmlere konu olmaya devam ediyor.

HER DÖNEM GÖZDE

Troya, hikâyesiyle yüzyıllar boyunca pek çok kişinin ziyaret ettiği bir yer oldu. M.Ö. 480 yılında Pers hükümdarı Serhas, Yunanistan seferi sırasında Troya'ya uğrayarak şehrin kutsal alanında bin boğa kurban etti. Soyunun, Troya Savaşında ölen yarı tanrı Aşil'den geldiğine inanan Büyük İskender, M.Ö. 334'te Athena Tapınağını ziyaret ederek kendi zırhını, burada bulunan ve Aşile ait olduğu iddia edilen zırh ile değiştirdi. Roma'nın efsanevi kurucuları Romus ve Romulus'un atasının Troyalı Aeneas olduğuna

inanan Roma İmparatorları da Troya'yı ziyaret etmeyi bir gelenek haline getirdiler. Julius Sezar kenti yeniden ayağa kaldırmak istedi, Augustus ise kapsamlı imar faaliyetleri gerçekleştirdi. Constantin, İstanbul'u seçmeden önce Troya'yı başkent yapmayı düşünüyordu. Avrupalı bazı yazarların İstanbul'u fethederek Troyalıların intikamını aldığını yazdığı Fatih Sultan Mehmet de 1462 yılında buraya uğrayarak Troya Savaşı kahramanlarının mezarlarının araştırılması talimatını verdi.

GEÇMİŞ GÖRKEMİN İZLERİ

Troya antik kentinin kalıntıları günümüzde Çanakkale ili, Ezine ilçesinde, Hisarlık adı verilen bir yükselti üzerinde yer alıyor. Çanakkale Boğazı'na yaklaşık 5 kilometre mesafede ve çevresine hâkim bir konumda bulunan bu yerin stratejik öneminin yıllar boyunca değişmediğinin kanıtı, çeşitli felaketler nedeniyle defalarca yıkılmasına rağmen kentin konumunun değiştirilmemesi ve farklı dönemlere ait katmanların üst üste binmesi.

TROYA'NIN KENT KATMANLARI

- Troya I - III (M.Ö. 3000- M.Ö. 2100) - Kıyasal Troya Kültürü
- Troya IV - V (M.Ö. 2100 - M.Ö. 1700) - Anadolu Karakterli Troya Kültürü
- Troya VI - VII (M.Ö. 1700 - M.Ö. 1100) - Yüksek Troya Kültürü
- Troya VIII (M.Ö. 700 - M.Ö. 85) - Yunan Yerleşimi
- Troya IX (M.Ö. 85 - M.S. 500) - Roma Yerleşimi
- Troya X (M.S. 500 - 12. yüzyıl) - Bizans Yerleşimi

Önemli bir ticaret yolu üzerinde kalması sayesinde büyük bir zenginliğe kavuşan Troya; savaşlar, istilalar, deprem gibi felaketselere uğramış ancak her seferinde küllerinden yeniden doğmayı başarmış. Son olarak 12. yüzyılda yerleşim gördükten sonra terk edilmiş. Uzun süre unutulduktan sonra keşfedilmesini sağlayan da yine efsaneler. Homeros tutkunu olan ve Troya'nın yalnızca hayal ürünü olduğunun düşünülmediği bir dönemde buraya gelerek kenti keşfetmeyi başaran kişi, 1870 civarında ilk kazıları başlatan Heinrich Schliemann. Çalışmaları, bilimsellikten uzak olması yönüyle eleştirilse de unutulmuş bir yerleşime dünyanın ilgisini tekrar çeken de kendisi. Vurulan ilk kazmanın ardından kısa süreli kesintiler haricinde 150 yıl boyunca devam eden kazı ve araştırmalar yalnızca Troya'nın değil tüm bölgenin tarihiyle ilgili pek çok bilgiyi açığa çıkartmış durumda.

Troya'da insan izleri 8 bin yıl öncesine kadar gidiyor. Ancak Hisarlık denilen bölgedeki en eski yerleşim tarihi M.Ö. 3000. Yapılan kazılarda 13. yüzyıla kadar yerleşim gördüğü ve on farklı kent katmanı ile 50' nin üzerinde yapı evresinden oluştuğu keşfedildi. Bu katmanların her biri de yüzlerce yıl süren dönemlerin izlerini taşıyor. M.Ö. 2.500 yıllarında devasa surlarla çevrilmiş olması böylesine erken bir dönemde dahi ne kadar gelişmiş ve önemli bir yerleşim olduğunun kanıtı.

Ören yeri, hisar ve aşağı kent olarak iki bölüme ayrılıyor. Hisar'da surlar ile birlikte kapılar, taş döşemeli rampalar ve bazı burçlar gün yüzüne çıkarıldı. Kentin daha güvenli olan bu kısmında tarihi Tunç Çağı'na kadar giden saray ve yönetim binaları yer alıyordu. Aşağı kent olarak adlandırılan ve halkın yaşadığı yer olduğu düşünülen kısım da surlarla koruma altına alınmıştı ancak bu surlar hisar kısmı kadar güçlü değildi.

Roma İmparatorlarının büyük saygı duydukları ve adeta bir hac yeri gibi ziyaret ettikleri Troya'nın bu yıllarda önemli imar faaliyetlerine sahne olduğu biliniyor. Agora bölümündeki odeion, bouleuterion ve tiyatro bu döneme tarihlendiriliyor. Troya'nın belki de en önemli yapısı olduğunu

Geç Tunç Çağı'nda oldukça büyük bir yerleşime ev sahipliği yapan Troya, sonraki dönemlerde defalarca yıkıldı ve farklı medeniyetlerin hâkimiyetine girdi. Son kez ayağa kaldırılarak görkemli anıtlarla bezenmesi ise Roma Dönemi'nde gerçekleşti.

söyleyebileceğimiz Athena Tapınağı, M.Ö. 300 civarına tarihlendirilse de İmparator Augustus'un emriyle M.S. 1. yüzyılın başlarında yenilendiği düşünülüyor. Bu tapınaktan günümüze çok az kalıntı kalmış durumda.

Gerçekleştirilen kazıların ortaya çıkardığı bir diğer gerçek, Troya'nın bir zamanlar büyük

bir refah içinde yaşayan zengin bir kent olduğu. Schliemann tarafından bulunan ve hatalı biçimde "Priamos'un Hazinesi" olarak adlandırılan altın takılar Troya'dan geriye kalan paha biçilmez eserlerden yalnızca birkaçı. Türkiye'den kaçırılan bu hazinenin büyük kısmı ne yazık ki ait oldukları yerde değiller. Bir bölümü ise yakın zamanda açılan Troya Müzesi'nde sergileniyor.

TROYA'NIN SEMBOLÜ: TAHTA AT

Yıllarca süren Troya Savaşı'nın sona ermesi ve bir kentin yok edilmesi hikâyesinde kilit rol oynayan tahta at, Troya'nın sembolü. Efsaneye göre Troya'yı birtürlü ele geçiremeyen Akhalar kurnazlığıyla ün yapan, Homeros'un Odyssea destanının da başkahramanı olan Odysseus'un önerisiyle bir tahta at heykeli yaparak en iyi savaşçıları içine yerleştirirler. Sonra da kuşatmayı kaldırmış taklidi yaparak geri çekilirler. Tahta atı savaş ganimeti olarak şehre alan Troyalılar gece uyurken, gizlenmiş

savaşçıları dışarıya çıkarak Kale'nin kapılarını Akhalar'a açar ve böylece savaşın sonu gelmiş olur. Akhalar'ın savaşarak ele geçiremedikleri Troya'ya girmelerini ve savaşı kazanmalarını sağlayan hilede başrolü oynayan bu tahta atın bir kopyası antik kentin girişinde yer alıyor. Troya ziyaretçilerinin en popüler fotoğraf çekim noktası olan bu atın haricinde, 2004 yapımı Troy filminde kullanılan bir diğer tahta at ise Çanakkale il merkezinde bulunuyor.

TROYA MÜZESİ

Troya Ören Yerinin UNESCO Dünya Miras Listesine kabulünün 20. yılı olan 2018, Türkiye’de “Troya Yılı” olarak kutlandı. Bu yıl içerisinde gerçekleştirilen etkinlikler arasında en çarpıcısı kuşkusuz Troya Müzesi’nin açılması oldu. Hikâyesi 2011 yılında bir proje yarışmasıyla başlayan ve 2018 yılında tamamlanan Müze, ören yerinin girişinde bulunuyor. “Avrupa’da Yılın Müzesi Ödülü 2020”de finale kalmayı başaran Troya Müzesi’nde; 150 yıldır devam eden kazıların hikâyesi ile keşfedilen eserlere yer veriliyor ve Troya’nın çarpıcı tarihi ziyaretçilere aktarılıyor. Müze yalnızca Troya değil, Assos, Alexandria Troas, Tenedos, Parion gibi yakın çevredeki diğer antik kentlerden elde edilen buluntuların da muhafaza edildiği bir yer. Uzun yıllar boyunca asıl vatanından ayrı kalan Troya Hazinelerinden bir kısmı da burada. En üst katta yer alan terasından ise Troya ve çevresini izleyebilmek mümkün.

Tarih ile mitolojinin birbirine karıştığı Troya, tarihi kalıntıları ve efsaneleriyle önemli bir dünya kültür mirası. M.Ö. 3 binli yıllarda tarih sahnesine çıkan, stratejik konumu sayesinde sürekli olarak yerleşim gören Troya, tarihi boyunca istilalara, kuşatmalara, savaflara ve depremlere sahne oldu. Böylesine felaketlere rağmen barındırdığı hikâyeleri, tarihi kalıntıları ve benzersiz manzaralar sunan doğası sayesinde hayaller ile gerçeklerin buluştuğu bir yer olmaya devam ediyor.

OSMANLI MİMARİSİNİN ZİRVESİ

SELİMİYE CAMİİ ve KÜLLİYESİ

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 2011
    - Liste Sıra No: 1366
  - Listeye Alınma Kriterleri: (I), (IV)
    - Kategori: Kültürel
    - Yer: Edirne
-

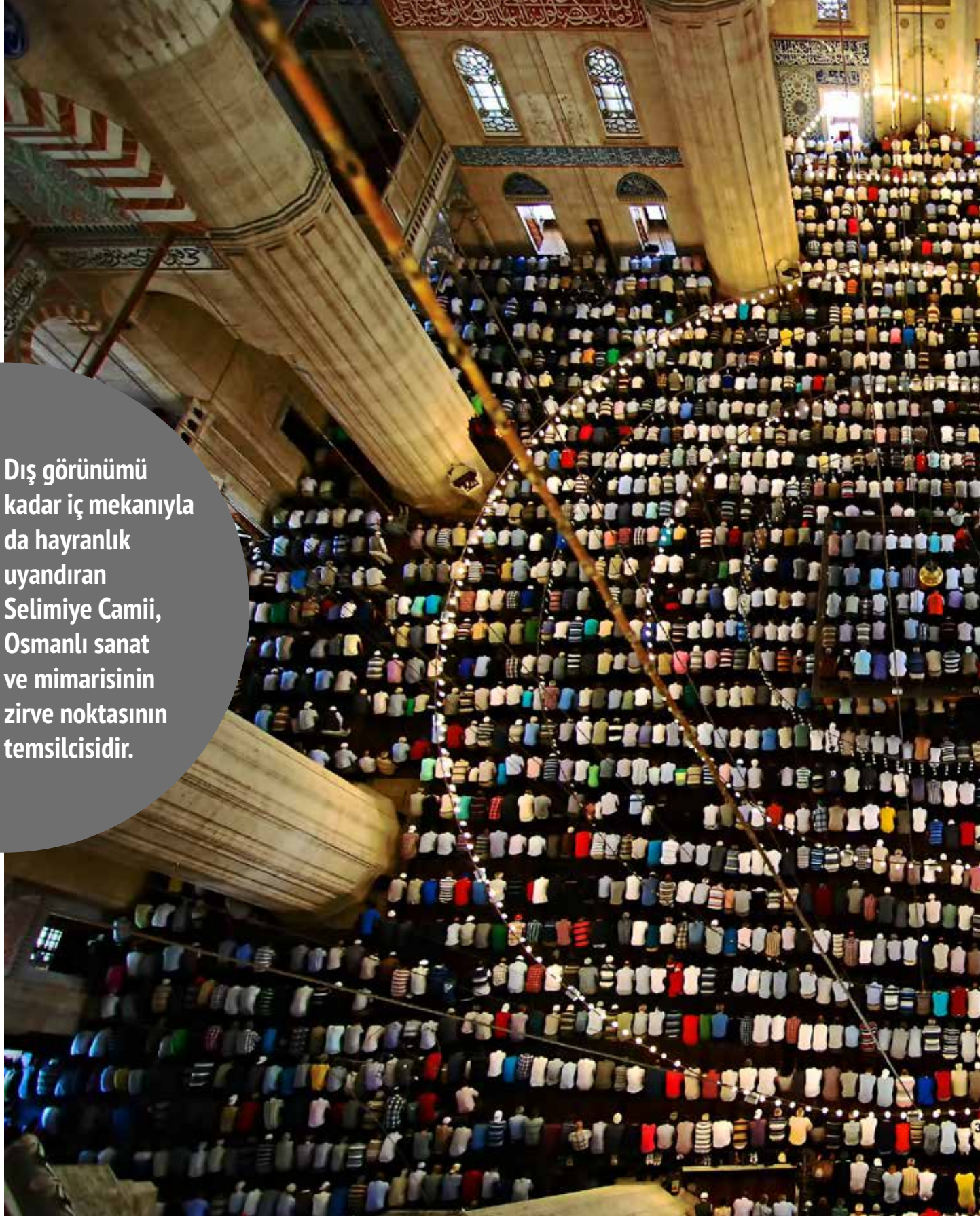

Altı yüz yıldan daha uzun süre varlığını devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası olan mimari eserler; Anadolu başta olmak üzere Balkanlar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yani üç kıtada birden karşımıza çıkar. Görkemleriyle hala hayranlık uyandıran bu yapılar arasında en dikkat çekicileri şüphesiz camiler. İmparatorluğun yayıldığı her yerde binlerce örneği görülebilen bu ibadet yapılarının en görkemli örneği ise Selimiye Camii.

1365-1453 yılları arasında Osmanlı'ya başkentlik yapan Edirne'nin simgesi olan Selimiye Camii, dünya tarihinde en çok iz bırakan mimarlar arasında yer alan Mimar Sinan'ın eseri. Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü döneminde yaşayan Mimar Sinan, bu gücü mimari ile şekillendiren bir deha. Selimiye Camii de Osmanlı'nın neredeyse tamamında eserleri görülen Mimar Sinan'ın imparatorluğun kudretini en iyi biçimde yansıtmayı başardığı ve kendisinin de "*Ustalık Eserim*" olarak adlandırdığı yapı.

Osmanlı sanat ve mimarisinin zirve noktasını oluşturan ve mimarisiyle olduğu kadar detaylarıyla da dikkat çeken Selimiye Camii ve Külliyesi, 2011 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edildi. Mimar Sinan'ın yaratıcı dehasının izlerinin her köşesinde izlenebileceği Cami, muhteşem mimarisi ve hakkında anlatılan hikâyeleriyle vaktin nasıl geçtiğinin farkına varılmayacak eserlerden.

Dış görünümü kadar iç mekanıyla da hayranlık uyandıran Selimiye Camii, Osmanlı sanat ve mimarisinin zirve noktasının temsilcisidir.

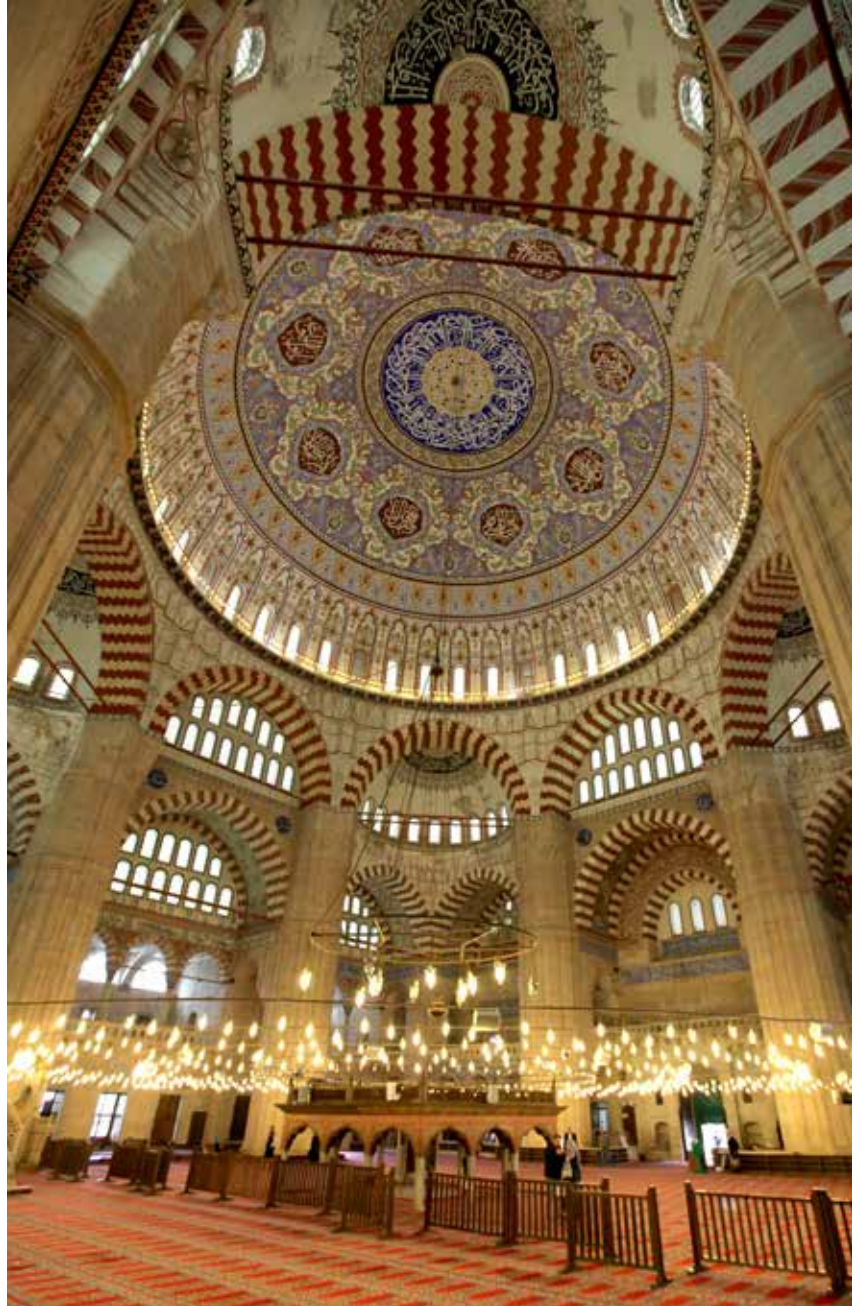
HER AYRINTISI İLE HAYRANLIK UYANDIRICI

Bursa ve İstanbul gibi Edirne de Osmanlıya başkentlik yaptığı dönemde önemli mimari eserlerin inşasına sahne oldu. Selimiye Camii ise başkentlik unvanını İstanbul'a bırakmasının sonrasında da unutulmadığının kanıtı.

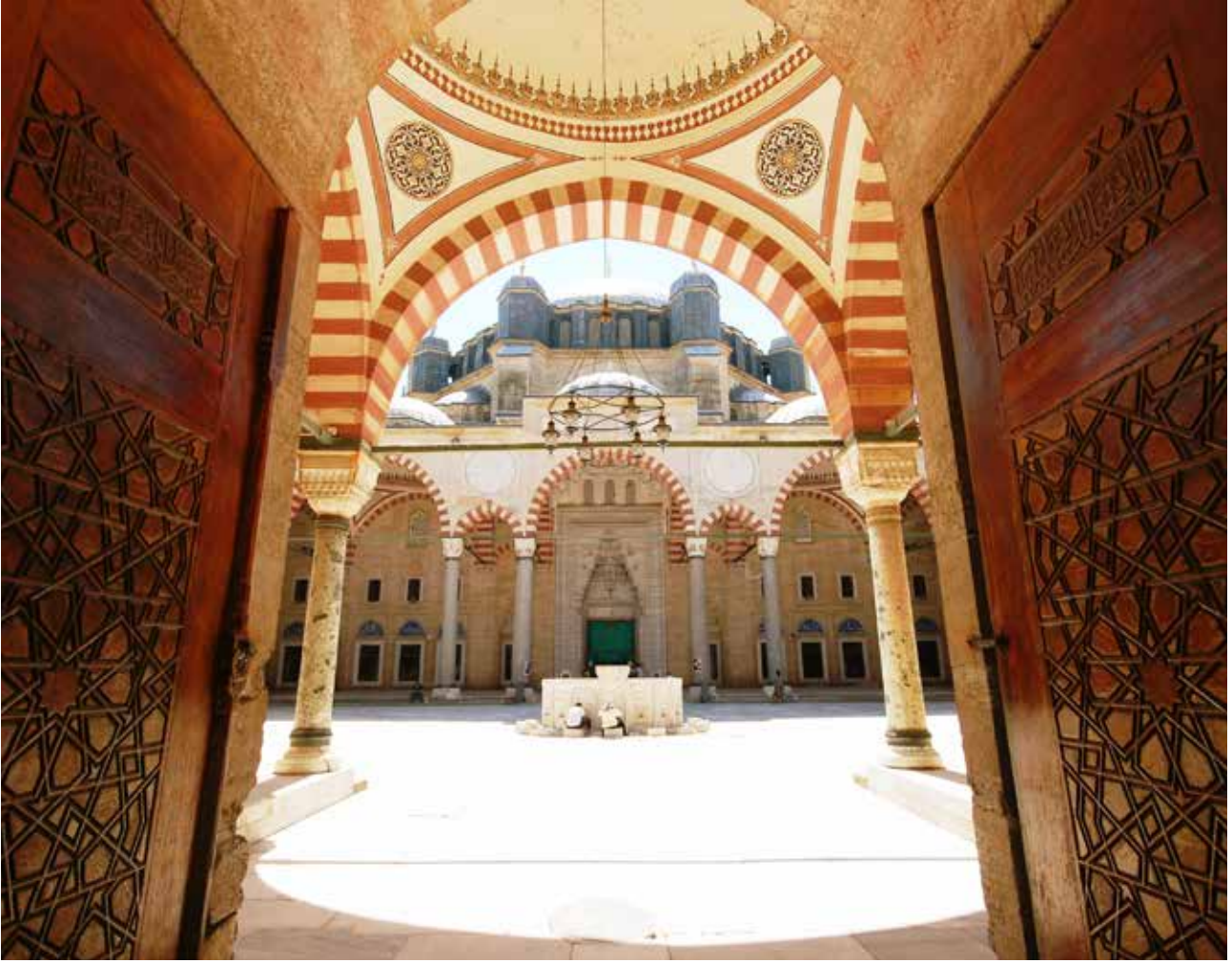
Kent silüetine hâkim Selimiye Camii, Edirne'yi ziyaret edenlerin ilk dikkatini çeken yapı. Cami ve Külliye'nin bulunduğu yerde daha önce Yıldırım Beyazıt'ın bir saray inşa ettirdiği biliniyor. Cami için kentin her noktasından tüm ihtişamıyla görülebildiği bu konumun seçilmiş olması Mimar Sinan'ın şehircilik konusundaki dehasına işaret ediyor.

Yalnızca Osmanlı sanatının değil dünya mimarlık tarihinin başyapıtları arasında gösterilen Cami, her açıdan bir şaheser. Uzaklardan ilk göze çarpan kısımları olan minareler hem zarafetleri hem de mimari detaylarıyla Cami'ye duyulan hayranlığın sebeplerinden ilki. Minarelerden sonra görüş alanına giren anıtsal kubbe de Cami'nin en etkileyici kısmı.

Yapımına 1568 yılında II. Selim'in emri ile başlanan Cami, tam 15 bin kişinin yoğun biçimde çalışmasıyla altı yılda bitirilebilmiş ve 1574 yılında tamamlanarak ibadete açılmış bir eser.

Mimar Sinan, kendi ağzından yazdırdığı ve yaptığı çalışmalarından bahsettiği Tezkiret-ül Bünyan adlı eserinde, Selimiye’de meydana getirdiği bu kubbe ile Ayasofya’nın kubbesini aştığından gururla söz eder. Modern mimarlar ve sanat tarihçiler de 43,28 metre yüksekliğinde ve 31,22 metre çapındaki böylesi bir kubbenin, geniş iç mekânı bölmeyecek biçimde tasarlanmış desteklerle taşınması yönüyle bir mimarlık harikası olduğu görüşündeler. Üstelik duvarlara çok sayıda pencere açılarak iç mekânın aydınlatılması da sağlanmış. Özellikle caminin içine girildiğinde ihtişamı hissedilebilen kubbe, Mimar Sinan’ın mesleğinde ulaştığı doruk noktasını çarpıcı biçimde ortaya koyuyor. İç mekân öylesine geniş ve ferahdır ki tarihi kaynaklardan öğrendiğimiz üzere Osmanlı ordusu Avrupa seferine çıkarken Edirne’de mola verir ve 6 bin kişinin rahatlıkla ibadet ettiği bu camide namaz kıları.

Yine aynı eserde Mimar Sinan, minarelerden de övgüyle bahseder. Daha önce de üç şerefeli minareler inşa edilmiş olmakla birlikte bunların kalın olduğunu, burada ise minarelerin hem ince ve zarif olması hem de şerefelerin her birine çıkan yolların birbirinden bağımsız yapılması dolayısıyla eşsiz olduklarından söz eder. Deha ve ustalığı kadar mütevacılığı ile de ünlenen Mimar Sinan’ın dahi Selimiye Camii’nden bu sözlerle bahsetmesi ve daha da önemlisi ustalık eseri olduğunu ifade etmesi o güne kadar ulaştığı tüm deneyim ve yetkinliğini burada uyguladığının bir kanıtı olarak gösterilebilir. Dahi mimarın da belirttiği gibi minarelerinden ikisinde üç şerefeye, birbiri ile kesişmeyen üç farklı merdiven ile ulaşılır.

Dünya tarihinin gördüğü en büyük dehalardan olan Mimar Sinan’ın tüm bilgi birikimi ve deneyimi Selimiye Camii’nde yansımaları bulmuştur.

Mimar Sinan'ın övgüyle bahsettiği kubbe ve minareler Selimiye Camii'nin en çarpıcı ve dikkat çeken kısımları. Ancak tamamında bir dehanın izlerini görmek mümkün. Ayrıca mimari detayları haricinde farklı yerlerinde karşılaşılan taş, mermer, çini ve ahşap süslemeleri de dikkat çekici. Gerek minberi gerekse de mihrabı mermer işçiliğinin en güzel örnekleri arasında. Kubbe ve kemerler ile hünkâr mahfilinin alt kısmının tavanında dönemin ünlü hattatlarının eserleri olan kalem işleri yer alıyor. Osmanlı'nın en önemli çini merkezi olan İznik'te üretilen çinilerin izlerine de caminin çeşitli bölümlerinde rastlanıyor. Bir zamanlar neredeyse tamamı çinilerle bezeliyken büyük bölümü 1878 yılındaki savaşlar sırasında sökülerek yurtdışına kaçırılmış.

Her biri kendi türündeki şaheserler olan bu süslemeler arasında en dikkat çekicileri lale motifleri. Kalem işleri ve çinilerde çeşitli biçimlerde işlenen 101 ayrı lale motifi arasında ziyaretçilerin en çok ilgi gösterdiği müezzin mahfilinin kuzeydoğu köşesindeki mermer ayakta yer alan ters lale motifi. Yaygın bir söylenceye göre bu motif, caminin yapılacağı arsanın sahibi olan ve burada lale yetiştiren yaşlı bir kadının anısına yerleştirilmiş, çıkardığı güçlüklere hatırlatmak için de ters biçimde yapılmış.

Camiyi üç taraftan çevreleyen dış avlusunda Darül Sübyan, günümüzde Vakıf Müzesi olarak hizmet veren Darül Kurra ve Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan Darül Hadis medreseleri yer alıyor. Külliye sonraki dönemlerde yapılan eklemelerle büyütülmüş. Camiye gelir getirmesi için yaptırılan Arasta, Sıbyan Mektebi ve Dua Kubbesi III. Murat zamanında Mimar Davut Ağa tarafından inşa edilmiş kısımlar.

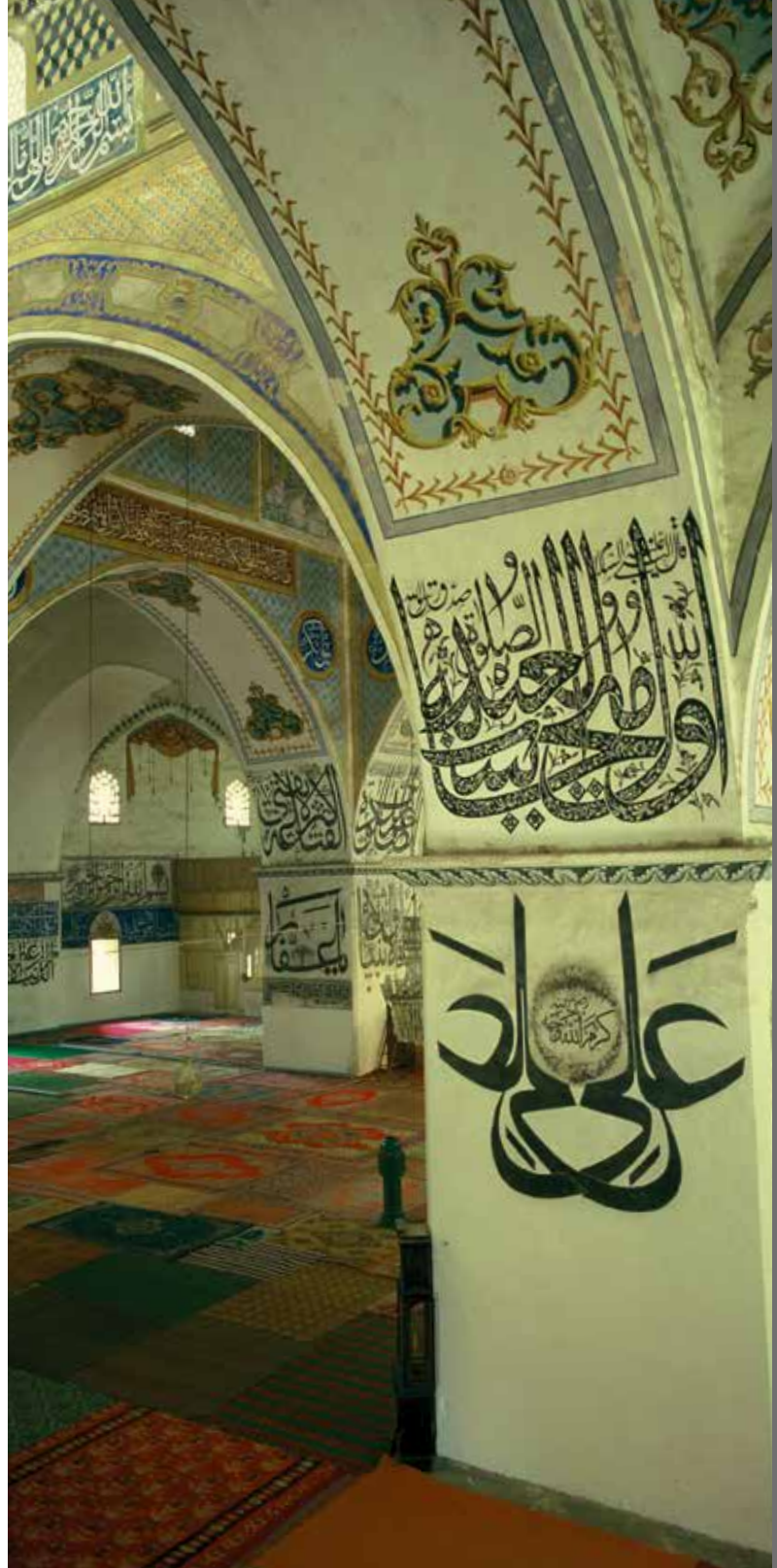
EDİRNE: OSMANLI ŞAHESERLERİ İLE BEZENEN ŞEHİR

Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan sınırında yer alan Edirne, Roma İmparatorluğu Döneminde kurulan bir şehir. İsmi de Roma İmparatoru Hadrian'dan alıyor. Ancak asıl kimliğini nüfusunun 350 bin kişiye ulaştığı Osmanlı Döneminde kazandığını söyleyebiliriz. 1365 yılında başkent olan ve İstanbulun fethine kadar da bu unvanını devam ettiren Edirne bu yıllar boyunca görkemli eserlerle donatılmış. Başkent İstanbul olduktan sonra unutulmadığının en önemli kanıtı da Selimiye Camii.

Osmanlı mimarisinin güzel örnekleri, tarihi mirasıyla dikkat çeken şehrin farklı noktalarında görülebilir. Selimiye Camii haricinde Eski Cami, Üç Şerefeli Cami, II. Beyazıt Külliyesi, Muradiye Camii ile Tunca ve Meriç üzerine inşa edilmiş anıtsal köprüler çok sayıda şaheserden sadece birkaçı. Her biri Osmanlı mimarisinin dikkat çekici örnekleri arasında yer alan ve sayıları 600'den fazla olan bu yapılar sayesinde Edirne "Müze Kent" olarak tanınıyor. Bu yüzden Edirne gezinizi planlarken Osmanlı mirasını ve aynı zamanda Arda, Tunca ve Meriç nehirlerinin doğal güzelliklerini doyasıya yaşamak için mutlaka birkaç gün ayırın.

ŞEHİR HAYATININ ÖNCÜSÜ

ÇATALHÖYÜK

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 2012
    - Liste Sıra No: 1405
  - Listeye Alınma Kriterleri: (III), (IV)
    - Kategori: Kültürel
    - Yer: Konya
-

Yerleşik yaşama geçilmesi, şehirlerin doğuşu ve tarımın başlaması insanlık tarihinde dönüm noktası olarak kabul edilen gelişmelerden. Avcılık ve toplayıcılıktan ürün yetiştirilmesine dayalı farklı bir yaşam tarzına geçişi sağlayan, ilk konutların inşasını ve üretimin artmasını beraberinde getiren ve ticaretin ortaya çıkmasına yol açan bu aşamalar modern toplumlara doğru atılan adımların da başlangıcı. Çatalhöyük bu süreçlerin her aşamasının izlenebildiği en önemli yerleşimlerden biri. Bütünüyle çok

iyi biçimde korunarak günümüze gelmeyi başardığından, insanoğlunun karanlık yılları olarak tanımlanan tarih öncesi dönemlerinin aydınlatılmasında da kilit role sahip.

İnsanlığın erken dönemlerinin sosyal ve kültürel yapısı ile sanat anlayışı hakkında ipucu vermesi ve tarihin dönüm noktalarından kabul edilen yerleşik yaşama ve tarıma geçişe ait önemli izleri barındırması gibi nedenlerle UNESCO Dünya Miras Listesine alınan Çatalhöyük,

arkeoloji dünyasının gözbebeği. Binlerce yıl öncesine zaman yolculuğu yapmak; konut mimarisinin, sanatın, dini inanışların doğuşu ve gelişimine tanıklık etmek isteyen herkesin ziyaret etmekten büyük keyif alacağı bir yer.

Çatalhöyük'ün kesintisiz biçimde binlerce yıl boyunca yerleşime sahne olması; Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde kent yaşamı, sosyal yapı, sanat ve dini inanışlardaki değişim ve gelişimin yakından takip edilebilmesine olanak sağlıyor.

DOKUZ BİN YIL ÖNCESİNE YOLCULUK

Arkeoloji dünyasında çığır açan keşiflerden olan ve insanlık tarihine ışık tutan Çatalhöyük; Konya Ovası'nın ortasında, farklı dönemlere ait ve her biri yaklaşık 20 metre yüksekliğindeki iki höyükten oluşur. M.Ö. 7400 ile M.Ö. 6000 yılları arasında yaşamın görüldüğü ve yerleşik yaşama geçişin ilk aşamalarına tanıklık eden Doğu Höyüğü, Neolitik Dönem yerleşimidir. On üç farklı katmadan meydana gelen Höyük'te günümüzde de devam eden kazılarda duvar resimleri, rölyefler, heykelticiler gibi dönemin inanç sistemleri, ölüm ritüelleri ve sanat anlayışları gibi pek çok konuda bilgi sahibi olunmasını sağlayan buluntular keşfedildi. M.Ö. 6000'li yılların başında yani Doğu Höyük'ün terk edilmesinden sonra yerleşim gördüğü tespit edilen Batı Höyük ise Kalkolitik Dönem'e ait önemli ipuçları barındırıyor.

Çatalhöyük, dünyanın en eski yerleşimi değil. Bununla birlikte barındırdığı nüfusu, çok iyi biçimde korunmayı başarmış olması ve yayıldığı alanın genişliği bakımından Neolitik yerleşimler arasında çok özel bir öneme sahip. Tarihçi ve arkeologların buraya büyük değer vermeleri de bu durumla bağlantılı.

Gerçekleştirilen kazılar insanoğlunun yerleşik yaşama ve tarıma geçişinin en erken dönemlerinin aydınlatılmasını sağladığı gibi tarih öncesi dönemlerde örgütlenmenin ne şekilde gerçekleştiği, kültürel uygulamaların neler olduğunun da öğrenilmesine yardımcı oluyor. Özellikle Doğu Höyüğü, bir yerleşimin kademeli büyümesi ve gelişiminin

nasıl gerçekleştiğinin her aşamasıyla izlenebilmesine olanak sağlıyor.

1958 yılında keşfedilen Çatalhöyük'te yapılan kazılar sayesinde günümüze 9 bin yıl önce başlayan tarihine dair çok değerli bilgiler edinildi. İnsanlığın erken dönemlerine ilişkin bu bilgiler arasında dönemin mimari ve sanat anlayışlarından sosyal ve kültürel yaşamına kadar her şey var. Çatalhöyük'te bir zamanlar 5 ila 8 bin civarında kişinin bir arada yaşadığı bilgisi de bu keşiflerden. Bu rakam, Çatalhöyük'ün Neolitik Dönem'in en büyük olduğu gibi en kalabalık yerleşimlerinden biri olduğunu da gösteriyor. Farklı köylerin bir araya gelerek merkezi bir yerleşim meydana getirmesiyle oluşan Çatalhöyük, eşitlikçi ve barışçıl yaşamın binlerce yıl boyunca devam ettiği bir yer olmayı başarmış. Bu konumun neden seçildiğiyle ilgili en çok kabul edilen görüş ise bir zamanlar höyüklerin yakınında bir akarsuyun veya sulak alanın bulunması, toprağın da çok verimli ve tarıma elverişli olması.

Çatalhöyük'ün bu kadar iyi biçimde korunarak günümüze gelebilmiş olmasının nedeni terk edildikten sonra bir daha yerleşim görmemesi. Binlerce yıl boyunca kesintisiz biçimde yerleşim yeri olarak kullanıldıktan

sonra neden terk edildiği de henüz aydınlatılmayan sorulardan. Sulak alanların kuruması, iklimin değişmesi, kaynakların tükenmesi, salgın hastalık veya toplumsal yapıdaki çözümlerin buna yol açtığına yönelik görüşler mevcut olmakla birlikte bu fikirler henüz kanıtlanabilmiş değil.

Gerçekleştirilen kazılarda elde edilen bulgular medeniyet tarihine ayna tutuyor ve Çatalhöyük'ün özgünlüklerini de ortaya koyuyor. Örneğin kent dokusu yönüyle diğer Neolitik yerleşimlerden farklılık gösteren Çatalhöyük'te arka arkaya sıralanarak kümeler meydana getiren evlere, çatılardaki bir açıklıktan giriliyordu ve bir sokak dokusu mevcut değildi.

Çatalhöyük'te kemik ve obsidyen aletler de keşfedilmiş olmakla birlikte buluntuların büyük bölümü pişmiş topraktan yapılmıştır. Bunların arasında damga mühürler bu dönemin ve Anadolu'nun en eski mühür geleneğinin örnekleridir. Günlük kullanım eşyaları, dokumacılığa dair en eski örnekler olan kumaş parçaları da Çatalhöyük'te ele geçen değerli buluntular arasında. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin önemli bir koleksiyonunu meydana getiren Çatalhöyük buluntularının bir bölümü ise Konya Arkeoloji Müzesi'nde görülebilir.

Çatalhöyük, sanatın gelişiminin de kademeli olarak takip edilebileceği bir yer. Kazılarda keşfedilen pek çok heykelcik ve duvar resmi, dönem insanının sanat anlayışları ve kültürel yapısı hakkında ipuçları gizliyor. Bunlar arasında en dikkat çekici olanları pişmiş topraktan ve taştan yapılan kadın figürinleri. Farklı biçimlerde yapılmış birçok örneği tespit edilen bu figürinlerin Anadolu'daki ana tanrıça inancının başlangıcına işaret ettiği düşünülüyor. Bazılarının evlerdeki küçük ambarlarda bulunmuş olması ise bereketle ilişkili olabileceğine işaret ediyor. Görüşlerden biri de bu figürinlerin Çatalhöyük'te saygın bir yeri bulunan yaşlı kadınları temsil ettikleri.

ÇATALHÖYÜK EVLERİ

Çatalhöyük'te Neolitik Dönem'in kültürel yaşamına dair değerli ipuçlarının elde edildiği yerler, yaşam alanı olarak kullanılmış olan evler. Arı kovanlarındaki peteklere benzetilen bu evler; sokaklarla ayrılmamış, duvarları birbirine bitişik, girişlerin damlardan yapıldığı, insanların da damlar üzerinden geçerek köy içinde dolaştığı bir görünüme sahip. 5 ila 10 kişiden oluşan ailelerin yaşadığı evlerin ömrü ortalama olarak 80 yıldır. Daha sonra üst kısımları yıkılıyor, alt kısımları da toprakla doldurulup üzerlerine yeni evler inşa ediliyordu. Höyüklerin 20 metreyi aşan bir yüksekliğe ulaşmasını sağlayan da bu uygulamalar.

Kerpiç, ahşap ve kamıştan inşa edilen evler; genellikle günlük yaşamın devam ettiği, yemeklerin pişirildiği bir oda ile depo olarak kullanılan bir başka bölümden oluşuyor. Yaşam alanı olan odanın içinde hem ısınmak hem de yemek pişirmek için kullanılan ocaklar mevcut. Bazı evlerde keşfedilen duvar resimleri, dönemin sanat anlayışları yanında insanların doğayı nasıl gözlemlediklerini de yansıtıyor. Beyaza boyanmış sıva üzerine kırmızı, siyah ve sarı renklerle yapılmış olan resimler arasında günümüz kilimlerinde karşılaşılanlara benzeyen geometrik motifler yanında av sahneleri, kuş ve leopar gibi hayvan figürleri de görülüyor.

Bazı duvar resimlerinin ölümlerin gömüldüğü sekilerin bulunduğu yerlere yapılmış olması diğer dünya inancıyla bağlantılı olabilecekleri görüşünün de ortaya atılmasına yol açmış. Paleolitik Dönem'de mağara duvarlarına resim çizme geleneğinin devamı olduğuna yönelik görüşler de mevcut olduğundan, özellikle hayvan resimleri ile av sahnelerinin avın iyi geçmesi için yapıldığı sonucuna varmak mümkün. Yine duvarlara aplike edilmiş; kille kaplı boğa, geyik ve koç başları ile boynuzları, ayrıca rölyef olarak yapılmış insan ve hayvan figürleri de Çatalhöyük evlerinin dikkat çekici yönleri arasında. Anıtsal yapıların bulunmaması ve evlerin boyutları arasında büyük farklar görülmemesi, toplumda bu yıllarda eşitlik ilkelerinin hâkim olduğunun ve bir yönetici

sınıfının bulunmadığının kanıtı. Farklılık gösteren yegâne evler içlerinde daha çok mezarın, boğa boynuzlarının bulunduğu, arkeologların ilk kazı yıllarında "İnanç Yapıları"; sonraki dönemlerde ise "Bellek Evleri" ismini verdikleri ve kültürel hafızayı korumak veya dinsel amaçlı kullanılmış olabileceğini düşündükleri mekânlar.

Evlerin en ilginç özelliklerinden biri de ölümlerin bir sekinin altına gömülmesi. Yani ölümlerle bir arada yaşam mevcut. Evlerdeki mezarların sayısı genellikle birkaç tane ile sınırlı. Ancak 60'a kadar çıktığı örnekler de keşfedildi. Mezarlar içerisinde ölümlerin erkek veya kadın olmasına göre değişen mezar hediyeleri bulunuyor.

Evlerin bu özelliği yalnızca Doğu Höyük'te karşımıza çıkıyor. Batı Höyük'te ise duvar resimleri, kabartmalar, zemin altı ölü gömme geleneğine rastlanan bir örnek bugüne kadar keşfedilebilmiş değil.

Çatalhöyük, insanlık tarihinin dönüm noktası olan gelişmelerinin en yakın şahidi. Bu yüzden eğer tarih seviyorsanız ve arkeolojiye de meraklıysanız, ziyaret edilmesi gereken yerler listesinin ilk sırasına Çatalhöyük'ü eklemelisiniz.

Dünyanın en önemli arkeolojik alanlarından olan Çatalhöyük'te kazılar uzun yıllardır devam ediyor. Bununla birlikte gün yüzüne çıkarılan kısımlar 140 bin metrekarelik bir alana yayılan yerleşimin çok ufak bir bölümü. Her yıl hayranlık uyandırıcı buluntuların ortaya çıkarıldığı ve tarihe yeni bir sayfa ekleyen keşiflerin yapıldığı bu yerin daha pek çok sırrı aydınlayacağı muhakkak.

Devrin sanat anlayışlarının yansımasını bulduğu ve aralarında dünyanın en eski haritası, manzara resmi ve kent planı olarak kabul edilen bir örneğin de bulunduğu resimler Çatalhöyük'ün en önemli kalıntıları olan evlerin duvarlarında yer alıyor.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DOĞUŞU

BURSA ve CUMALIKIZIK

- UNESCO Dünya Miras Listesine Alınma Tarihi: 2014
  - Liste Sıra No: 1452
- Listeye Alınma Kriterleri: (I), (II), (IV), (VI)
  - Kategori: Kültürel
  - Yeri: Bursa

En güçlü döneminde üç kıtaya yayılan, askeri başarıları yanında sosyal ve siyasi yönleriyle de dünya tarihinde yer edinen ve Asya'dan Avrupa'ya kadar pek çok devletin korkuyla birlikte saygı da duyduğu Osmanlı İmparatorluğu, 14.yüzyıl başlarında küçük bir beylikti. Yalnızca birkaç bin kişiden oluşan bir beyliğin kısa bir süre içerisinde imparatorluk haline gelmeyi başarması, çağ kapayıp çağ açan olaylara imza atması ve üç kıtada birden hâkimiyet kurması yalnızca askeri

güç ile açıklanamaz. Derinlere inildiğinde de bu başarının bürokrasi, ticari yapılanma ve toplumsal örgütlenme gibi farklı yönleri olan politikaların bir neticesi olduğu görülür.

Osmanlı İmparatorluğunun doğuşuna tanıklık eden Bursa, Osmanlının tarihin gördüğü en güçlü devletlerden biri haline gelmesini sağlayacak ve sonraki yüzyıllarda da devam ettirilecek bu politikaların en erken örneklerini barındırıyor. 2014 yılında

UNESCO Dünya Miras Listesine dâhil olmasının öncelikli nedeni de bu durum. Hanlar Bölgesi, Sultan Külliyesi ve Cumalıkızık'ın her biri, Osmanlının güçlü biçimde benimsediği ilke ve anlayışların başlangıcı ve ilk örnekleriyle ilgili ipuçları veren yerler. Hanlar Bölgesi ticari, Sultan Külliyesi şehircilik ve toplumsal yaşam, Cumalıkızık ise sosyal politikalarla ilgili değerli bilgiler gizliyor.

SULTAN KÜLLİYELERİ: BURSA'YI ŞEKİLLENDİREN MEKÂNLAR

Osmanlının kuruluş dönemine ve etkileyici tarihinin başlangıcına şahitlik eden Bursa, 1326 yılında fethedilmesinin ardından başkent yapıldı. Kırk yıl kadar devam ettirdiği bu unvanını 1366 yılında Edirne'ye bıraksada Osmanlı sultanları için önemini yitirmedi. İlk Osmanlı sultanlarından beşi de hem inşa ettirdikleri külliye ve camilerle Bursa'yı büyüttüler hem de son ikametgâhları için Bursa'yı seçtiler. Fethedildiği yıllarda yalnızca sur duvarları içerisinde küçük bir yerleşim olan Bursa, zaman içerisinde dönemin en zengin ve büyük kentlerinden biri haline geldi. Kentsel gelişmede kilit rolü oynayan ise külliye oldu.

Sultan külliye şehircilik ilkeleri ile toplumsal yaşamın farklı boyutlarına cevap veren, halkın değerlerini yansıtan, sosyal, dinsel ve ticari fonksiyonlara sahip olan yerler. Aynı zamanda mimari geleneklerin yansımaları bulduğu yapıları barındırıyorlar. Büyük oranda orijinal özelliklerini devam ettiren Bursa'daki külliye her biri, camiler ve türbeler başta olmak üzere, erken Osmanlı sanatı ve mimarisinin güzide örneklerine sahip. Sanatsal bakımdan Orta Asya'dan taşınan geleneklerin, dönemin farklı kültürel ortamlarından etkilenmelerin görüldüğü bu yapılar mimari biçim ve süsleme öğelerinde Selçuklu, Bizans, İran ve Arap etkilerini taşıyorlar. Sonraki yıllarda özgün bir Osmanlı mimarisi oluşmasını

sağlayacak denemelerin de görüldüğü bu dönemdeki mimari yaklaşımların bazıları sonraki yıllarda da devam etmiş, bir bölümü ise bu dönemle sınırlı kalmıştır. Örneğin "Ters 7" denilen plan tarzı, doğduğu yerin burası olması dolayısıyla "Bursa Tipi" olarak da biliniyor ve 16. yüzyıl sonrasında görülüyor.

HANLAR BÖLGESİ: BURSA'NIN TİCARİ MERKEZİ

Selçuklu Döneminde en parlak yıllarını yaşayan, Osmanlı Döneminde de önemini devam ettiren tarihi İpek Yolu'nun durak noktalarından biri olması Bursa'nın zenginleşmesinin nedenlerinden biri. Ayrıca ipek ve ipekten yapılan ürünlerin üretiminin kesintisiz olarak devam ettiği, halkının da bu sayede refaha kavuştuğu Bursa, kısa süre içerisinde bir ticaret merkezi haline gelmeyi başarmış ve birbiri ardında hanlar inşa edilmiş. Bursa'da ticaretin kalbinin attığı yer ise neredeyse 700 yıldır değişmemiş durumda: Hanlar Bölgesi...

Şehri surlar dışına taşımak amacıyla inşa ettirilen ilk külliye olan Orhan Gazi Külliyesi'nin bir parçasını oluşturan ve Osmanlıların ilk bedesteni olması yönüyle de tarihi öneme sahip Emir Han çevresinde gelişen Hanlar Bölgesi, kentin ticari

merkezinin çekirdeğini meydana getiriyor. 14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar yoğun biçimde ticaret yapılarının inşasına sahne olan, Osmanlı Dönemi'nden günümüze ticari faaliyetlerin kesintisiz olarak devam ettiği ve 450 bin metrekarelik bir alana yayılan bu bölge, Bursa'nın en çok ziyaret edilen tarihi yapılarından olan Ulu Camii'nin yakınlarında bulunuyor. Tek bir döneme ait olduğu söylenemeyecek, ihtiyaçlar doğrultusunda yeni yapılar inşa edilerek büyütülen Hanlar Bölgesi'nde günümüzde toplam 16 han mevcut. İpek, Koza, Pirinç, Tuz gibi isimler bu hanlarda bir zamanlar hangi ürünlerin ticaretinin ve üretiminin yapıldığına işaret ediyor. Bölgede hanlar haricinde çarşılar, arastalar, bedestenler gibi yapılara dağılmış biçimde ticari faaliyetlerle ilişkili 4 bin civarında işyeri bulunuyor.

Osmanlı'nın en eski çarşısı unvanına sahip olan, günümüzde de işlevini devam ettiren Hanlar Bölgesi'nde; ipekten yapılmış tekstil ürünleri ve Bursa'yı hatırlatacak hediyelik eşyalar dâhil olmak üzere her türlü ihtiyaç malzemesini bulmak mümkün. Tarihi boyunca depremler, yangınlar gibi felaketlere maruz kalmasına rağmen konumunu değiştirmeyen ve faaliyetlerin hala devam ettirildiği bu tarihi çarşıda esnaflığa ve alışverişe dair geleneksel uygulamalar da yaşatılıyor. Bu durum da sosyal tarih açısından değerli ve Çarşının ziyaretçilerine zaman yolculuğu yaptıran yerlerden biri olmasını sağlıyor. Üstelik Bursa'nın tarihi kent merkezi olduğu gibi bir açık hava müzesi de olan bu bölgede hamamlar, camiler gibi keşfedilecek pek çok tarihi yapı mevcut.

Orhan Gazi, I. Murat, I. Bayezid, I. Mehmet ve II. Murat'ın kendi adlarına yaptırdıkları külliyeler; cami, medrese, hamam, imaret gibi yapıları sayesinde sosyal, kültürel, dinsel ve eğitim merkezleri olmayı başardılar. Böylece çevrelerinde yeni mahalleler oluşarak şehrin istenilen biçimde ve yönde gelişmesi sağlandı. Bursa'nın öncüsü olduğu bu model sonraki yıllarda da bir gelenek halinde devam etti ve fethedilen pek çok kent, külliyeler sayesinde büyüyerek gelişti.

Zamanın adeta durduğu Cumalıkızık'ın tarihi dokusu, evleri yanında köydeki yaşam da yüzlerce yıl öncesinde olduğu şekliyle devam ediyor.

CUMALIKIZIK: YAŞAYAN OSMANLI KÖYÜ

Cumalıkızık, Bursa şehir merkezine yarım saatlik mesafede bulunan kırsal bir yerleşim. Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyesi ile birlikte UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmesinin nedeni dönemin sosyal örgütlenmesi ile olan bağlantısı. Tarihi belgeler sayesinde Cumalıkızık'ın Orhan Gazi

Külliyesi'ne gelir sağlamak amacıyla bir vakıf köyü olarak kurulduğunu öğrenebiliyoruz. Bir zamanlar çok sayıda olan bu vakıf köylerinde tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirler külliyeler, dini yapılar ya da hayır kurumları için harcanırdı.

Bursa'daki vakıf köylerinin en eskilerinden biri olduğu gibi aynı zamanda en iyi biçimde korunarak günümüze ulaşmayı başaranı olan Cumalıkızık, kuruluşunun üzerinden geçen yüzlerce yıla rağmen kırsal karakterini korumaya devam ediyor. Osmanlı Dönemi'nin özgün sivil mimarlık örnekleriyle yaşamın

Bursa, Osmanlı tarihi boyunca hiçbir zaman önem yitirmeyen kentlerden biri. Gerçekleştirdikleri imar faaliyetleriyle şehri adeta baştan yaratan ilk Osmanlı sultanları yanında, önemli İslam düşünürleri ve dini liderlerin mezar yeri olarak burayı seçmeleri, Bursa'nın başkentliğini yitirmesi sonrasında dahi manevi başkent olarak görülmesini sağlamış. Günümüzde Osmanlı sanatı ve mimarisinin erken dönemlerine ait örnekleri, ünü tüm dünyaya yayılan yemekleri, bozulmamış doğası, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemleri boyunca popüler olan hamamları ve Türkiye'nin en eski kış sporu merkezlerinden olan Uludağ ile her türlü zevke hitap eden bir ziyaret noktası. Osmanlı tarihinin kuruluş yıllarına ait ipuçları gizleyen ve UNESCO Dünya Miras Listesine giren Hanlar Bölgesi, Sultan Külliyesi ve Cumalıkızık Bursa'da mutlaka görülmesi gereken yerlerin ilk sırasında geliyor. Ancak ziyaretinizi asla bunlarla sınırlamayın. Zira Bursa görülecek ve keşfedecek daha pek çok güzellik barındırıyor.

devam ettiği köydeki evler 19. yüzyıl ve sonrasına ait olsa da mimari tarzları, yapım biçimleri ve diğer özellikleri Osmanlı'nın erken dönemlerindeki gelenekleri yaşatıyor. Cumalıkızık, Osmanlı Dönemi kırsal yaşamına dair ipuçları barındıracak kadar iyi biçimde korunarak günümüze gelmeyi başaran ve

"Yaşayan Osmanlı Köyü" sıfatını hak eden bir yer. Neredeyse 700 yaşında ve bu yönüyle Osmanlı ile yaşıt olan köy; araçların giremediği dar sokaklarına sıralanmış evleri ile tarihi dokusunu tüm canlılığı ile ziyaretçilerine aktarıyor.

KÜLTÜR, BİLİM VE SANAT KENTİ

BERGAMA

-
- UNESCO Dünya Miras Listesine Alınma Tarihi: 2014
    - Liste Sıra No: 1457
  - Listeye Alınma Kriterleri: (I), (II), (III), (IV), (VI)
    - Kategori: Kültürel Peyzaj
    - Yeri: İzmir İli, Bergama İlçesi
-

İsmi ilk olarak Ksenophon'un M.Ö. 400'lü yıllarda yazdığı Anabasis eserinde karşımıza çıkan Bergama, Büyük İskender'in Anadolu'da ele geçirdiği ilk kentlerden biriydi. O günlerde bilinen dünyanın neredeyse yarısını fetheden Büyük İskender'in toprakları, ölümünden sonra komutanları ve yöneticileri arasında pay edilince Bergama'nın yönetimi Lysimakho'sa verildi. Daha sonra Bergama'ya hâkim olan Filetairos burada bağımsız bir

devlet kurdu. Bu bağımsız devlet, M.Ö. 241 yılında tahta geçen ve Galatlara karşı büyük bir zafer elde eden I. Attalos ile birlikte Bergama Krallığı adını aldı. Bergama da krallığın başkenti olarak parlak zamanlar geçirmeye başladı. Özellikle II. Eumenes ve II. Attalos dönemlerinde en refah yıllarını yaşayan kentte ünlü Zeus Sunağı ve 200 bin ciltlik kitap koleksiyonuyla dönemin en büyük 2. kütüphanesi unvanına kavuşan

Bergama Krallığı'nın başkentliğini yaptığı yıllarda bölgenin en önemli kültür ve sanat merkezi olan, Roma Dönemi'nde tıp merkezine de dönüşen Bergama görkemli yapılarla donatılmıştı.

Bergama Kütüphanesi gibi yapılar inşa edildi. Bergama, M.Ö. 133 yılında Roma hâkimiyetine girdikten sonra da önemini yitirmedi; Asya Eyaleti'nin başkenti oldu ve bir metropol haline geldi. Bu yıllarda Helenistik Dönem yapıları korunduğu gibi aralarında Asklepion, Tiyatro, Su Kemerleri, Traian Tapınağı'nın da yer aldığı yeni anıtlar inşa edildi. Bizans Dönemi'nde ticaret yollarının yeni başkent Konstantinopolise yönelmesi yüzünden küçük bir yerleşime dönüşse de İlk Yedi Kilise'den birine ev sahipliği yapması nedeniyle dini önemi devam etti. Osmanlı Dönemi'nde ise Bakırçay Ovası'nda cami, hamam, han, bedesten gibi yapıların inşasına sahne oldu.

Tarihini böylesine kısa bir şekilde özetleyebilirsek de Bergama, kendisinden sayfalarca bahsedilmeyi hak eden bir antik kent. Siyasi ve sanatsal açıdan büyük güce sahip olduğu Helenistik Dönem'in ardından Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de yerleşim görmeye devam ederek farklı kültürel katmanların üst üste bindiği bir yer haline geldi. Üstelik bu, kültürlerin birbirini yok etmesi değil bütünleşmesi şeklinde gerçekleşti. Bunun en güzel örneklerinden biri de Roma Dönemi'nde bir Mısır tanrısı adına inşa edilen Serapis Tapınağı'nın, Bizans Dönemi'nde kilise, Osmanlı Dönemi'nde ise cami ve sinagog olarak kullanılmış

olması. Yani bir anlamda Bergama, farklı medeniyetlerin ortaklaşa çalışmasının bir ürünü. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmesini sağlayan en önemli özelliği de bu yönü. Günümüzde de Pagan, Hıristiyan, Yahudi ve İslam yapılarının bir arada görülebildiği zengin kültürel peyzajıyla ziyaretçilerini büyülemeye devam ediyor.

Helenistik ve Roma Dönemi şehir plancılığının başyapıtı olarak tanımlanan Bergama, bir yerleşim için elverişsiz bir topografyaya kurulmasına rağmen, tüm yapılar dik yamaçlar boyunca büyük bir ustalıkla yerleştirilmiştir.

GÖRKEMLİ TARİHİNİN TANIKLARI

Bergama'nın kurulduğu yerin dik yamaçlar halinde olması, şehircilik açısından bazı zor denemelere girilmesini ve mimari yanında mühendisliğe başvurulmasını da beraberinde getirmiş. Dünyanın en dik tiyatrosunun burada bulunması bu yüzden pek şaşırtıcı değil. UNESCO Dünya Miras Listesine girmesinin nedenlerinden biri de kent ve peyzaj planlaması bakımından eşi az görünen bir örneğin temsilcisi olması.

"Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı" Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait kültürel değerlerin yanında Kibele Kutsal Alanı ve Bakırçay Vadisi boyunca

sıralanan tümülüslerden meydana geliyor. Ancak her yıl bu antik kenti ziyaret eden 500 binden fazla ziyaretçinin en fazla görmek istediği kalıntılar Akropol, Yukarı Kent ve Aşağı Kent olarak isimlendirilen bölümlerde. Bir zamanlar kraliyet ailesi ile ileri gelen devlet adamların yaşadığı Akropol'ün en ünlü anıtı Athena Tapınağı idi. Kentin koruyucusu olarak kabul edilen Tanrıça Athena adına inşa ettirilen tapınağın kalıntıları 1800'lü yılların sonlarında yurtdışına götürüldü. Bu tapınağın güneyinde yer alan Zeus Sunağı da günümüzde Berlin'deki Pergamon Müzesinde sergileniyor. Bergama'nın

**Kent merkezine
sütunlu bir cadde ile
bağlanan Asklepon;
Bergama'yı Antik
Çağ'ın en önemli
sağlık merkezlerinden
biri haline getirmişti.**

Ünlü kütüphanesinin kalıntıları da yine Akropol'de. Bir zamanlar 200 binden fazla kitap koleksiyonuyla dünyanın en büyük ikinci kütüphanesi unvanına sahip olan bu kütüphanedeki kitaplar, Marcus Antonius tarafından M.Ö. 41 yılında ünlü Mısır Kraliçesi Kleopatra'ya armağan edilmişti. Kentin görkemli yapılarından olan 10 bin kişilik tiyatrunun en önemli özelliği, çok dik biçimde inşa edilmesi ve ahşaptan yapılmış sahne binasının seygar olarak kurulmasıydı. Çok iyi korunarak günümüze gelmeyi başaran basamaklarıyla Bakırçay Ovası'nın muhteşem manzarasının izlenebileceği bir nokta.

Halkın kullanımına yönelik yapıların yoğun biçimde görüldüğü Aşağı Kent'in en büyük yapısı ise bir zamanlar spor müsabakalarının gerçekleştirildiği, çocuklara ve gençlere

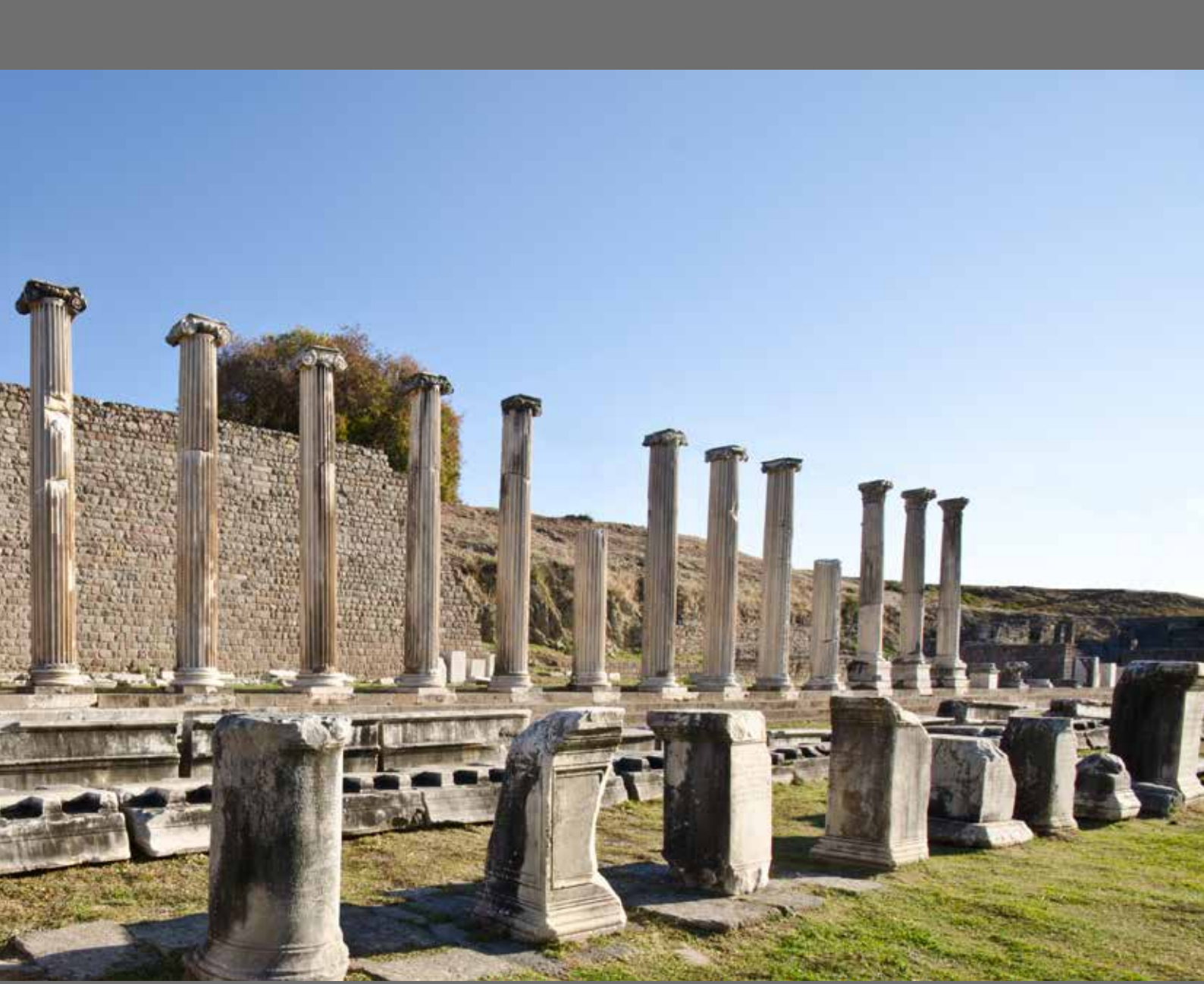
eğitim verildiği Gymnasion. Yine kentin konumundan kaynaklı bir zorunluluk yüzünden üç teras halinde inşa edilen Gymnasion'un farklı terasları farklı yaş gruplarına ayrılmıştı.

Aşağı Kent olarak adlandırılan kısımda Bergama'nın ünlü heykel okulu da bulunuyordu. Bu okul o kadar ünlüydü ki "Bergama Stili" adını taşıyan bir tarzın ortaya çıkmasını sağlamıştı. En önemli eseri ise

Helenistik Dönem mimari ve heykel sanatının zirvesini temsil eden Zeus Sunağı'ydı.

Kırmızı renkli tuğlalardan inşa ettirildiği için Kızıl Avlu olarak da bilinen Serapis Tapınağı Roma Döneminden. Ancak sonraki yıllarda da kullanımı devam etmiş. Bir zamanların pagan tapınağı, Bizans Döneminde kiliseye dönüştürülmüş. Hıristiyanlık tarihi açısından önemi, İncil'de adı geçen ilk 7 kiliseden biri olması. Osmanlı Döneminde ise ana

binanın kuzeyindeki silindirik yapı camiye dönüştürülmüş, 1862 yılında ise diğer bir kısmına sinagog inşa edilmiş.

Bergama'yı bir zamanlar dünyanın en önemli sağlık merkezlerinden biri yapan ünlü Asklepiyon, kent merkezinden biraz daha uzakta bulunuyor. Antik kente sütunlu bir cadde ile bağlanan bu sağlık merkezinde hastalar su terapisi, çamur banyosu, çeşitli bitkilerden elde edilen ilaçlar yanında

müzik ve telkin yoluyla da tedavi edilmeye çalışılırdı. Asklepiyon aynı zamanda bir tıp eğitimi merkeziydi. Antik Çağ'ın en ünlü hekim ve cerrahlarından olan, Hipokrat'ın en büyük rakibi Galen'in Pergamon'da eğitim verdiği ve eserlerini burada yazdığı biliniyor. Hastaların şifa bulmak için girdikleri yıkanma havuzu, çeşmeler, hasta odalarına ait kalıntıları günümüzde de görmek mümkün.

Roma ve Bizans dönemlerinin ardından Türk hâkimiyetine giren Bergama'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine tarihlendirilen cami, hamam, köprü gibi yapıları görebilirsiniz. Bunların arasında en önemlileri Ulu Cami, Selçuklu Minaresi, Şadırvan Camii, Çukur Han ile Taş Han. Ayrıca antik kentin yer aldığı tepenin eteklerinde ve 18. ve 19. yüzyıllara tarihlendirilen Kale Mahallesi'nde geleneksel sivil mimari örnekleri yer alıyor.

İLKLERİN VE KEŞİFLERİN KENTİ

İlkerin şehri olarak da adlandırabileceğimiz Pergamon; ilk ahşap sahneli tiyatronun inşa edildiği, ilk meslek sendikasının örgütlendiği, ilk çarşı yasası ile ilk kent imar yasalarının hayata geçirildiği, ilk grev ve toplu sözleşmenin yapıldığı yer. İnsanlık tarihine yaptığı en önemli katkı ise parşömen. Bu icat, o yıllarda dünyanın en büyük kütüphanesine sahip olan İskenderiye Kütüphanesi ile

Bergama Kütüphanesi arasındaki rekabetin bir sonucu. Bergama Kütüphanesi'nin koleksiyonunun giderek zenginleşmesi üzerine, dünyanın en büyük kütüphanesine sahip olma unvanını kaybetmekten korkan Mısır Krallığı, üretimini yaptığı ve o yıllarda kitapların yazılmasında kullanılan tek malzeme olan papirüsün Bergama'ya satışını engeller. Bergama Kralı II. Eumenes de bunun

üzerine alternatif bir ürün bulunmasını emredince, deriden yapılan parşömen keşfedilir. O yıllarda "Charta Pergamana" yani "Bergama Kağıdı" adı verilen bu yeni malzeme zamanla parşömen adını alır. Bergama'da parşömen üretimi geleneği günümüzde de hala devam ediyor.

ANTİK ÇAĞ'IN SAĞLIK, KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ

Helenistik Dönem'de başkentlik yapan, bu yılların en önemli heykel üretim merkezlerinden olan ve çok zengin bir kitap koleksiyonuna sahip kütüphanesiyle bir bilim ve kültür merkezi haline gelen; Asklepion ile de tıp ve eczacılık merkezi olarak dünyanın

her yerinden gelen hastaların şifa aradığı Bergama, 2014 yılından beri UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alıyor. Helenistik ve Roma Dönemi şehir planlamacılığının en başarılı örneği olarak kabul edilen antik kentte Tiyatro, Kütüphane, Dionysos

Tapınağı, Gymnasion haricinde 20. yüzyıl başlarında Berline götürülen Zeus Sunağı ile Athena Tapınağı gibi dönem mimarisinin en seçkin örnekleri arasında gösterilen yapılar inşa edilmişti.

Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemleri boyunca yerleşim gören, pek çok farklı uygarlığın iz bıraktığı Bergama; bu yönüyle adeta Anadolu tarihinin de bir özetini sunuyor.

MEZOPOTAMYA’NIN KALBİNDE

DİYARBAKIR KALESİ ve HEVSEL BAHÇELERİ

-
- UNESCO Dünya Miras Listesine Alınma Tarihi: 2015
    - Liste Sıra No: 1488
  - Listeye Alınma Kriterleri: (IV)
    - Kategori: Kültürel Peyzaj
    - Yeri: Diyarbakır
-

Dünyanın en eski kültürlerinin doğduğu, yerleşik düzenin ve tarımın başladığı Bereketli Hilal'in bir bölümü Anadolu'nun güneydoğusunu kapsar. Tarih kitaplarını karıştırdığımızda Fırat ve Dicle nehirlerinin hayat verdiği bu toprakların stratejik öneminin de ne kadar büyük olduğunu öğreniriz. Ancak tarihte pek çok örneği görüldüğü gibi zaman geçtikçe ve bir bölgeyle o bölgede yaşayan halkı güçlü

yapan unsurlar farklılaştıkça yerleşimlerin kaderi de değişiyor. Medeniyetlerin beşiği olarak adlandırılan, insanlık tarihi boyunca yerleşim görmüş Bereketli Hilal'in pek çok kenti, bu gerçekten kaçamamış, zaman içerisinde önemini yitirmiş ve hatta tamamen yok olmuş. Diyarbakır ise bu duruma istisna meydana getiren ve misafir ettiği her medeniyetin gözdesi olmayı başaran az sayıdaki yerleşimden biri.

Diyarbakır'daki insan izlerinin Paleolitik Dönem'e kadar gittiği; ilk yerleşimlerin de Neolitik Dönem'de başladığı kanıtlanmış durumda. En parlak yıllarını Roma Dönemi'nden itibaren yaşamaya başlayan; Emevi, Eyyubi, Artuklu, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde önemini devam ettiren Diyarbakır, günümüzde de bölgenin en büyük kentlerinden.

Yukarı Dicle Havzası olarak adlandırılan ve tarıma son derece elverişli bir bölgede

bulunan Diyarbakır'ın, binlerce yıl boyunca kesintisiz olarak yerleşim görmesi öncelikle bereketli topraklarının neticesi. Aynı zamanda ticaret yollarının da birleşme noktasında bulunuyor ve ismini aldığı bakır madeni başta olmak üzere yeraltı kaynakları bakımından zengin. Bu durum tarihi boyunca arzulanan ve ele geçirilmek istenen bir yer olmasını beraberinde getirmiş. Karşı karşıya kaldığı bu tehditlere karşı da görkemli bir kale inşa ederek çare aramış. Günümüze son derece sağlam biçimde ulaşmayı başaran

bu kale, Diyarbakır'ın tarihinde yer eden hemen her uygarlığa dair izler gizliyor. Diyarbakır Kalesi ile birlikte UNESCO Dünya Miras Listesi'ne giren Hevsel Bahçeleri de Diyarbakır tarihinin bir diğer önemli parçası. Kent merkezi ile Dicle Nehri arasında uzanan ve 8 bin yıldır kesintisiz biçimde tarımın yapıldığı bu bahçeler şehrin yiyecek ve su ihtiyacını karşılaması yanında doğal güzellikleriyle de hayranlık uyandırıyor.

Bir savunma yapısından çok daha fazlası olan, farklı dönem ve kültürlerle ait kitabeler, bezemeleriyle tarihe ışık tutan Diyarbakır Kalesi ile 8 bin yıldır tarım yapılan Hevsel Bahçeleri 2015 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dâhil edildi.

DIYARBAKIR TARİHİNİN EN YAKIN TANIĞI: SURLAR

Tarihi yaklaşık 8 bin yıl öncesine giden Diyarbakır Kalesi'nin toplam uzunluğu 5800 metreyi bulan surları, etkileyici görünümü yanında Diyarbakır'ın farklı dönemlerini aydınlatan ipuçları gizler. Bir zamanlar düşmanın gözetlendiği ve kenti savunan askerlerin sığındığı kuleler, Kale'nin dış dünyaya açılmasına imkân veren kapılar ve askeri mimari haricinde sanatsal özellikleriyle de dikkat çeken burçlarda Diyarbakır tarihinde yer etmiş hemen her medeniyetin izleri görülür. Diyarbakır Kalesi'nin bir tarih kitabı kadar değerli olmasının nedeni de öncelikle bu yönü.

Surlardaki her bir onarım izi ve işçilik farkı Kale'nin başına gelen bir felaket ya da bir tehde yönelik hazırlığa işaret ediyor. Bazen şiddetli çarpışmalar sırasında yıkıldıkları, bazen de güçlendirilmek veya değiştirilmek zorunda kaldığı zamanlara ait olan izlerin her biri birer tarih belgesi. Ancak bu izleri takip etmek ve dönemlere göre ayırmak uzmanlık gerektiriyor. Otuzdan fazla medeniyetin izlerini taşıyan surların tarihi hakkında ipuçlarının daha kolay elde edilebileceği kısımlar ise kitabeler. Dikkatli biçimde araştırıldığında surların çeşitli yerlerinde yalnızca Kale'nin değil,

Diyarbakır'ın ve hatta tüm bölgenin tarihine ışık tutan 63 kitabe keşfedilebilir. Büyük oranda tamiratlar hakkında bilgi veren bu kitabelerin en eskileri Roma Dönemi'nden; önemli bir bölümü ise İslam Dönemi'ne ait. Özellikle, Diyarbakır'ı başkent yapan Artuklu Dönemi'nde Kale'de yoğun bir onarım ve inşaa faaliyetine girildiğinin kanıtı olan bu kitabeler sayesinde surların ne zaman yapıldığı ya da tamir edildiğini, yaptırın hükümdarı ve hatta çalışan ustaların ismini dahi öğrenebiliyoruz.

Diyarbakır Kalesi'nin en dikkat çekici özelliklerinden biri, savunma yapılarında çok fazla karşımıza çıkmayan figürlü kabartmalara sahip olması.

Kolay savunulabilir bir mevkide bulunması nedeniyle konumu binlerce yıl boyunca değiştirilmeyen ve farklı medeniyetlerin yıllar içerisinde büyüterek şekillendirdikleri Diyarbakır Kalesi, İç Kale ve Dış Kale olarak iki bölümden oluşur. Şehrin kalbi olarak tanımlanan İç Kale'de bulunan ve yerleşimin tarihini M.Ö. 6 binli yıllara kadar götüren Amida Höyük, Diyarbakır'ın ilk yerleşim yeri. Sonraki yıllarda da İç Kale, şehrin yönetim merkezi olarak kullanılmış. Yani Diyarbakır Kalesi, 8 bin yıldır kentin merkezini oluşturmaya devam etmiş. Yapılan kazılarda Artuklu Dönemi'ne ait saray kalıntılarının keşfedilmiş olması yönetici sınıfın yaşam alanının burası olduğunun kanıtlarından biri.

İlk yapılış tarihi bilinmeyen surların mevcudiyetiyle ilgili en erken veriler M.Ö. 2000 civarında burada yaşamış Hurriler Dönemi'ne ait. Sonraki yıllarda farklı medeniyetlerin hâkimiyetine giren Kale, günümüzdeki şeklini büyük oranda Doğu Roma hâkimiyeti altında olduğu ve gelen göçlerle nüfusunun arttığı 4. yüzyılda almış. Bu dönemde batı surlarının yıkılarak Kale'nin kapladığı alanın genişletildiği biliniyor. Sonraki dönemlerde de ihtiyaçlar doğrultusunda eklemeler ve tamiratların yapıldığı Kale'de bir sonraki değişiklik 16. yüzyılın başlarında Kanuni Sultan Süleyman tarafından gerçekleştirilmiş; Beylerbeyi ile diğer yöneticilerin ikametgâhlarına yer açmak amacıyla genişletilen İç Kale'ye iki kapı ile 16 burç daha eklenmiş.

Kale'nin ana girişlerini oluşturan ve dört ana yönde bulunan kapılar isimlerini açıldıkları şehirler veya bölgelerden almış. Dağ Kapı olarak da bilinen Harput Kapı kuzey, türkülere konu olan Mardin Kapı güney, Urfa Kapı Batı, Yeni Kapı olarak da bilinen Dicle Kapı ise doğu yönünde bulunuyor. Burçlarda olduğu gibi bu kapılarda da farklı dönem izlerini görmek mümkün. Örneğin Urfa Kapı üzerinde bulunan bir kitabeden Artuklu Dönemi'nde Sultan Mehmet tarafından onarıldığını öğrenebiliyoruz. İç Kale kısmında da yine dört kapı mevcut: Fetihkapı, Oğrunkapı ve Kanuni Dönemi'nde eklenen Saraykapı ile Küpelikapı.

Yükseklikleri 22 metreyi, kalınlıkları ise 5 metreyi bulan sur duvarlarında kapılarla birlikte en dikkat çekici kısımları oluşturan ve sayıları 82 olarak tespit edilen burçlar da farklı dönemlerde inşa edilmiş ya da tamir görmüş. Aralarında en eski ve en büyüğü, Dicle Nehri ile Hevsel Bahçeleri'nin en güzel manzaralarının izlenebildiği Keçi Burcu. Mimari özellikleri ile diğer burçlardan ayrılan bu burcun yapım tarihi bilinmese de üzerinde yer alan bir kitabe sayesinde Mervaniler Dönemi'nde onarım gördüğü öğrenilebiliyor. 1208 tarihli Benusen veya Evli Beden olarak bilinen burç, Artuklu Dönemi'nden kitabe ve bezemelere sahip. Yedi Kardeş Burcu'nun da aynı hükümdar tarafından yine aynı tarihte ancak başka bir mimara inşa ettirildiği bilgisi yine bir kitabede yer alıyor. Buraya geldiğinizde iki burçla ilgili anlatılan, rekabet ve gurur çevresinde şekillenmiş hikâyeyi de bir bilenden mutlaka dinleyin.

Kale hakkında şu ana kadar verdiğimiz bilgiler yalnızca Diyarbakir tarihi ile bağlantısı ve mimari özellikleri nedeniyle önemli bir yapı olduğu sonucuna varılmasına neden olabilir. Ancak Kale'yi daha da özel kılan yönü, burçlar ve kapılar başta olmak üzere farklı yerlerinde karşımıza çıkan figürlü kabartmalar. Bu, savunma yapılarında çok fazla görülmeyen bir özellik. Üzerlerinde çeşitli bezemelerin ve hayvan figürlerinin bulunduğu kısımlar genellikle ana kapıların yanlarında bulunan burçlar. Yedi Kardeş Burcu'nda Selçuklu sembolü çift başlı kartal ile aslan kabartmaları mevcut. 1089 yılında Melik Şah tarafında yaptırılan Nur Burcu, aslan, geyik, at ve kadın figürleriyle Kale'nin en görkemli burçlarından bir diğeri. Artuklu Dönemi'nde yeniden inşa edilen Urfa Kapı üzerinde ejder ve kartal figürleri hala görülebiliyor. Harput Kapı'nın iki yanındaki burçlarda ise farklı dönem kitabeleri yanında hayvan, bitki, güneş gibi kabartmalar hayranlık uyandırıyor.

HEVSEL BAHÇELERİ: SEKİZ BİN YILLIK TARIM MERKEZİ

İnsanoğlunun avcılık-toplayıcılıktan tarıma geçişinin Mezopotamya'da başlamış olması, bölge özellikleri dikkate alındığında pek de şaşırtıcı değil. Fırat ve Dicle nehirleri tarafından sulanan bu bereketli topraklar ilk tarımsal üretime şahit olunan, tahıl ve baklagillerin atalarının ilk kez yetiştirildiği yerler. Tarımın yerleşik yaşama geçište, ekonomik ve sosyal yapılanmanın gelişiminde oynadığı rol düşünülduğünde bu toprakların medeniyet tarihindeki önemi daha da iyi anlaşılabilir. İşte bu bereketli toprakların önemli bir parçasını oluşturan Hevsel Bahçeleri'nde 8 bin yıl öncesinde olduğu gibi tarım devam ediyor. Hemen her türlü ürünün yetiştirilebildiği bu yer, binlerce yıldır Diyarbakır halkının yiyecek gibi su ihtiyacını da karşılıyor. Yani UNESCO Dünya Miras Listesi'ne birlikte girdiği surlar uzun yıllardır işlevsiz kalmış olsa da Hevsel Bahçeleri hala asıl amacına uygun biçimde kullanılmaya devam ediyor.

Mezopotamya'nın tahıl ambarı olarak bilinen, Diyarbakır halkını geçindiren ve besleyen, kent için hayati önemi olan Dicle Nehri ile bağlantı kuran Hevsel Bahçeleri; Diyarbakır tarihi açısından büyük öneme sahip. Geçmişinin M.Ö. 6000'lere dayandığı tahmin edilen ve yüzölçümü de 7 milyon metrekareyi bulan bu bahçelerden ilk olarak M.Ö. 9. yüzyıldaki Asur saldırısına dair belgelerde bahsedilir. Bir diğer değerli tarihi kayıt, Diyarbakır'ın en ünlü yapılarından olan Ulu Cami'deki bir kitabe. 1241 tarihli bu kitabede Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Hevsel Bahçeleri'nden alınan vergileri kaldırdığından ve bu sayede üretimin arttığından bahsedilmesi, bahçelerin bu yıllardaki önemine işaret ediyor. Ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi, 17. yüzyılda Diyarbakır'a geldiğinde burada yetişen sebze ve meyvelerden büyük bir övgü ve hayranlıkla bahseder. Osmanlı belgelerinden de bu yıllarda Hevsel'de yetiştirilen ürünlerin çeşitliliğini ve bu ürünlerden alınan vergilerin önemli bir gelir kaynağı olduğunu öğreniyoruz.

Ünlü Diyarbakır Karpuzu başta olmak üzere evlerimizde tükettiğimiz pek çok meyve, sebze ve tahılın yetiştirildiği Hevsel Bahçeleri, tarımsal üretime sahne olmaya devam ettiği gibi Diyarbakır'ın en güzel doğal alanı. Binlerce kilometre yol kat eden göçmen kuşların konaklama güzergâhlarından biri ve bölgenin en büyük kuş cenneti. Aralarında

yalnızca buraya özgü türlerin de olduğu pek çok canlının yaşam alanı. Özellikle ilkbahar ile birlikte büyük koloniler halinde burayı ziyaret eden kum kırlangıçlarına yuva oluşturan Dicle Nehri kenarındaki kum apartmanları, doğaseverlerin ve fotoğrafçıların gözdesi.

Doğal güzellikleri ile öne çıkan bir yer olsa da Hevsel Bahçeleri kültürel ve tarihsel önemi ile Diyarbakır'ın en önemli değerlerinden. İlk tarımsal üretimin başladığı bir yerin günümüzde de bereketli topraklarıyla bir ülkenin tahıl, meyve ve sebze bahçesi olması, örneğine çok da fazla rastlanmayan bir durum. Tarımda kullanılan bazı aletler

ve teknolojiler belki değişti ama yetiştirilen ürünler ile lezzetlerinin aynı kaldığı Hevsel Bahçeleri'ni Diyarbakır Surlarından izlemek büyük bir keyif. Hevsel Bahçeleri'nden Surları izlemek de öyle...

Yalnızca Türkiye'de değil, tüm dünyada en iyi biçimde korunarak günümüze gelmeyi başaran savunma yapılarından olan Diyarbakır Kalesi, tek başına bir müze olarak tanımlayabileceğimiz bir anıt. Tüm bir günün ayrılabilceği, Diyarbakır tarihinin bir özetini sunan bu surlarda bölgeye hâkim olmuş hemen her medeniyetin izlerini görmek mümkün. Sur duvarlarının hemen ilerisinde uzanan Hevsel Bahçeleri ise, doğal güzellikleri yanında tarihsel ve kültürel özellikleriyle Türkiye'nin en önemli değerlerinden. İnsanlık tarihindeki ilk tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve ilk tahılların yetiştirildiği bu verimli topraklarda 8 bin yıldır kesintisiz biçimde tarım yapılıyor.

ANTİK ÇAĞ'IN GÖRKEMLİ KENTİ

EFES

-
- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Tarihi: 2015
    - Liste Sıra No: 1018
  - Listeye Alınma Kriterleri: (III), (IV), (VI)
    - Kategori: Kültürel
    - Yer: İzmir
-

Hemen her köşesinde bir ören yeri, antik kent ve anıtın görülebileceği Türkiye, dünyanın her yerinden tarih ve arkeoloji meraklılarını kendisine çekiyor. İzmir ili, Selçuk ilçesinde yer alan ve her yıl 2 milyon kişiyi ağırlayan Efes, geçmiş kültürlere meraklı bu ziyaretçilerin görmeyi en çok tercih ettikleri ören yerlerinden biri. Popülerliğinin ilk nedeni tüm dünyada ziyaret edilebilen en geniş alana sahip antik kent olması. Önemli bir liman ve ticaret kenti olarak zenginleştiği, nüfusunun 250 bine ulaştığı

2. yüzyılda en görkemli yıllarını yaşayan Efes, günümüzde misafir ettiği ziyaretçileri bir zaman yolculuğuna çıkartacak kadar iyi biçimde korunarak günümüze gelmeyi başarmış. 2 bin yıl öncesinde insanların nasıl yaşadığını tüm yönleriyle yansıtan antik kentte Celsus Kütüphanesi, Serapis Tapınağı, Tiyatro, Sütunlu Cadde, Teras Evler, Hadrianus Tapınağı, Traian Çeşmesi ve antik dünyanın yedi harikasından biri olan Artemis Tapınağı gibi pek çok kalıntı, eski görkemine ait ipuçları gizliyor.

Efeşin popüler bir ziyaret noktası olmasının bir diğere nedeni ise Hıristiyanlığın önde gelen hac merkezleri arasında yer alması. Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'in ve havarisi İncilci Yahya'nın son günlerini geçirdiği, Hıristiyanlığın tüm dünyaya yayılmasında önemli payı olan Aziz Paul'un iki kez uğradığı Efes; Meryem Ana Evi, 431 yılındaki ekümenik konsilin düzenlendiği Meryem Ana Kilisesi, Aziz Paul Mağarası ve İncilci Yahya Bazilikası gibi Hıristiyanlık açısından çok önemli ziyaret yerlerine ev sahipliği yapıyor.

Roma İmparatorluğu Döneminde başkent yapılan, limanı sayesinde ticaret merkezi haline gelen, ilk yıllarında Artemis Tapınağı, Hıristiyanlık döneminde ise Meryem Ana ve Aziz Yahya ile bağlantısı nedeniyle hac merkezi olan, tıp okulu ve hastanesiyle hastaların şifa aradığı Efes'i, binlerce yıl öncesinde de farklı nedenlerle her yıl çok sayıda kişi ziyaret ediyordu. Bugün de mevcut kalıntılar dahi Efes'in bir zamanlar bilim, sanat ve kültürle öne çıkan, çok zengin bir yerleşim olduğunu ortaya koymaya yetiyor. Siz de tarihte bir yolculuk yapmak, binlerce yıl öncesinde yaşamın nasıl olduğunu öğrenmek istiyorsanız UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan Efes'i mutlaka ziyaret edin.

Roma Dönemi'nde 250 bin kişinin yaşadığı Efes, günümüzde "ziyaret edilebilen en geniş alana sahip antik kent" unvanını taşıyor.

Deniz kıyısından bir hayli içeride yer alan Efes'in bir zamanlar çok işlek bir liman kenti olduğunu ve tarihi boyunca konumunun dört kez değiştiğini öğrenmek bazılarını şaşkıncı gelebilir. Bu değişikliklerin ilk nedeni Küçük Menderes Irmağının taşıdığı alüvyonların körfezi doldurması. Limanın, Efes için önemi düşünüldüğünde denize paralel biçimde yerleşimin sürekli olarak konum değiştirmesi anlaşılabilir bir durum. Bu yönüyle de çevresel faktörlerin etkisi altında şekillenen kentlerin en çarpıcı örneklerinden biri.

İHTİŞAMDAN YOK OLUŞA: BEŞ BİN YILLIK TARİH

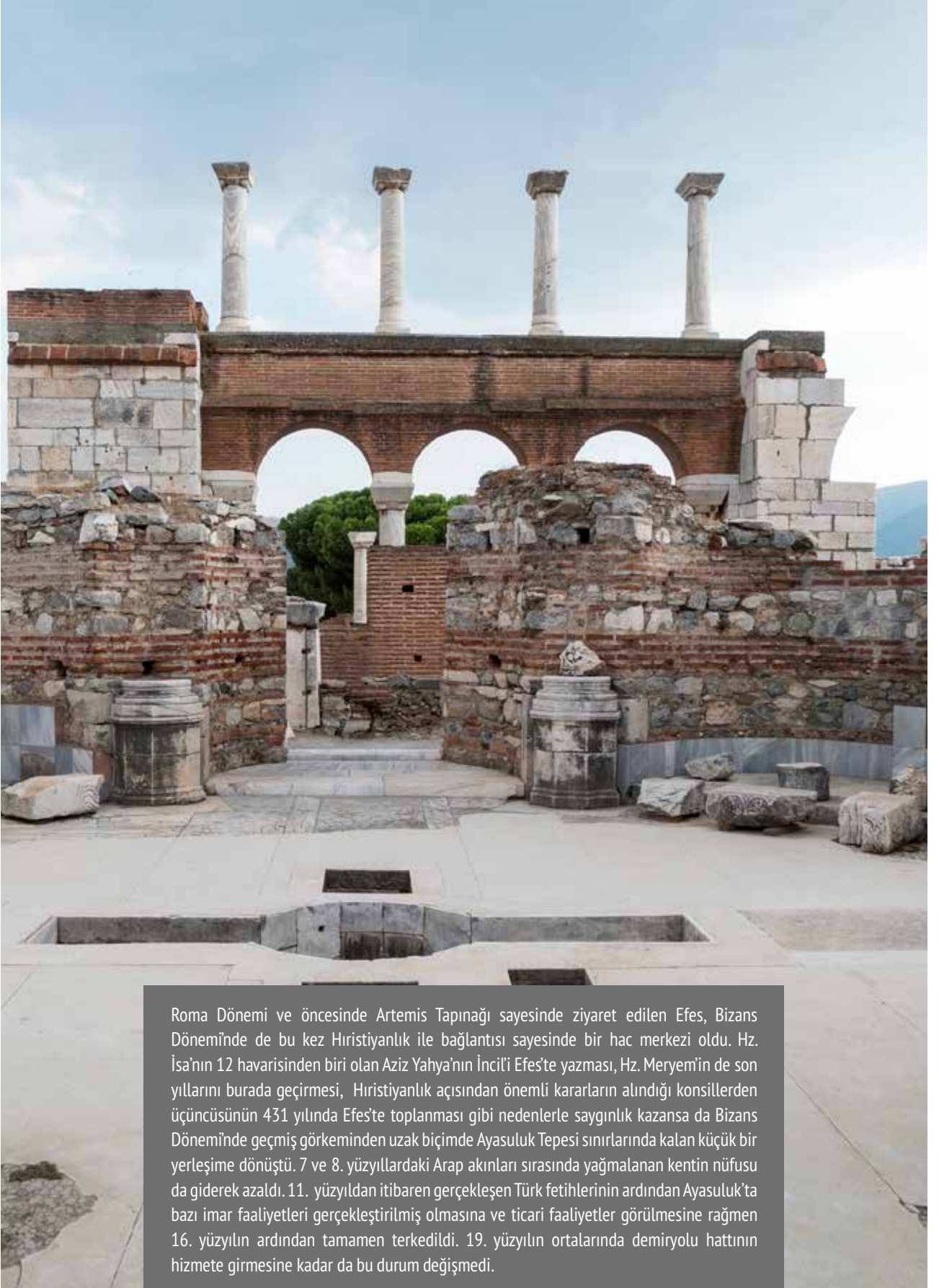
Araştırmacılar yıllar içinde kurulduğu farklı bölgeler itibarıyla Efes'i dört bölüme ayırıyorlar. Çukuriçi Höyük'te yapılan keşifler Efes'teki insan izlerini M.Ö. 7000 yıllarına kadar götürüyor. Ayasuluk Tepesi'nde tespit edilen ilk yerleşim izleri ise M.Ö. 3000 yılına tarihlendiriliyor. Hititlere bağlı Arzawa-Mira Krallığı'nın başkentliğini de yapan bu yer I. Efes olarak adlandırılıyor. Lidya Kralı Kroisos'un kenti fethettiği M.Ö. 546 yılının sonrasına tarihlendirilen II. Efes, Artemis Tapınağı çevresindeki düzlükte kurulan kent. M.Ö. 300 civarında Büyük İskender'in generallerinden olan Lysimakhos tarafından bir kez daha kurulan kent ise III. Efes. M.Ö. 133 yılında Roma İmparatorluğu topraklarına katılan Efes'in bu dönem boyunca yerleşim yeri aynı kalmış. Asya Eyaleti başkenti olduğu yıllarda kapsamlı imar faaliyetleriyle de giderek büyümüş. Günümüzde turistlerin en çok ziyaret ettikleri ve en önemli kalıntıların olduğu bölüm III. Efese ait. Bizans Dönemi'ne gelindiğinde ise Efes bir kez daha Ayasuluk Tepesi'ne taşınmıştır. Aziz Yahya Kilisesi çevresinde şekillenen bu yeni kent, IV. Efes olarak adlandırılır.

Roma Dönemi'nde nüfusu 250 bin kişiye ulaşmasına rağmen böylesine kalabalık bir yerleşimin her türlü ihtiyacının karşılanabileceği biçimde planlanmış; halkın rahatı için gelişmiş kanalizasyon altyapısından geceleri meşalelerle aydınlatan sütunlu caddelere, umumi tuvaletlerden pazar alanlarına kadar her türlü ayrıntı düşünülmüştü. Dönemin en büyük kütüphanelerinden olan Celsus Kütüphanesi'yle kültür, Tıp Okulu ve Hastanesi ile de bir sağlık merkeziydi. 150 yıldır süregelen arkeolojik kazılarda ortaya çıkartılan en önemli kalıntılar da büyük oranda en parlak zamanlarını yaşadığı bu yıllara tarihlendiriliyor. Celsus Kütüphanesi, Hadrian Tapınağı, Serapis Tapınağı, Yamaç Evler gibi en çok ziyaret edilen kalıntıların büyük bölümü bu dönemden.

Efes'in görkemli yıllarının sona ermesinin ilk nedeni M.S. 269 yılındaki Got İstilası. Ege'deki tüm zengin kentleri yağmalayan Gotlar, Efese de saldırdı ve Artemis Tapınağı dâhil olmak üzere şehirdeki yapıları yok etti. Ardından Roma İmparatorluğu'nun bölünmesi ve Doğu Roma'nın başkentinin İstanbul olmasıyla ticaret yolları değişti; Efes'in zenginliğinin başlıca faktörlerinden olan limanının önemini kaybetmesi yanında artarda yaşanan deprem felaketleri Efes'in terk edilmesine yol açtı.

Roma Dönemi ve öncesinde Artemis Tapınağı sayesinde ziyaret edilen Efes, Bizans Dönemi'nde de bu kez Hıristiyanlık ile bağlantısı sayesinde bir hac merkezi oldu. Hz. İsa'nın 12 havarisinden biri olan Aziz Yahya'nın İncil'i Efes'te yazması, Hz. Meryem'in de son yıllarını burada geçirmesi, Hıristiyanlık açısından önemli kararların alındığı konsillerden üçüncüsünün 431 yılında Efes'te toplanması gibi nedenlerle saygınlık kazansa da Bizans Dönemi'nde geçmiş görkeminden uzak biçimde Ayasuluk Tepesi sınırlarında kalan küçük bir yerleşime dönüştü. 7 ve 8. yüzyıllardaki Arap akınları sırasında yağmalanan kent'nin nüfusu da giderek azaldı. 11. yüzyıldan itibaren gerçekleşen Türk fetihlerinin ardından Ayasuluk'ta bazı imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş olmasına ve ticari faaliyetler görülmesine rağmen 16. yüzyılın ardından tamamen terk edildi. 19. yüzyılın ortalarında demiryolu hattının hizmete girmesine kadar da bu durum değişmedi.

GEÇMİŞİN GÖRKEMİNİ YANSITAN KALINTILAR

Yüz elli yıldır süren kazılara rağmen hala tamamı açığa çıkartılamamış olan Efes, oldukça geniş bir alan kaplıyor. Bu yüzden her adımda ziyaretçileri zaman yolculuğuna çıkartacak ve hayran bırakacak bir anıtlarla karşılaşmak mümkün. Birkaç sayfada tamamına yer vermenin mümkün olmadığı bu kalıntılar arasında öne çıkanlardan biri antik dünyanın yedi harikası arasında sayılan Artemis Tapınağı. İlk olarak tarihçi Herodot ve ardından Sidonlu Antipatros'un ortaya attığı bir kavram olan; son halini M.Ö. 2. yüzyılda alan "Dünyanın Yedi Harikası", o dönemde anıtsallıkları ve mimarileriyle hayranlık uyandıran yapıların yer aldığı bir listeydi. Bu listede yer alan yapılardan biri olan Artemis Tapınağı, M.Ö. 11. yüzyıldan itibaren bir kült alanı olarak kullanılan ve tapınaklara ev sahipliği yapan bir konumda. Bu listeye girmeyi hak eden haliyle yapımı M.Ö. 570 civarında başlayan ve sürekli olarak eklemelere maruz kaldığından hiçbir zaman tamamlanmadığı kabul edilen Artemis Tapınağı, bir zamanlar dünyanın en büyük tapınaklarından biriydi. Tamamı mermerden inşa edilen tapınağın 18 metre yüksekliğinde 127 sütunu vardı ve büyüklüğü bir futbol sahası kadardı. Anadolu'dan ve Akdeniz çevresinden binlerce kişi buraya geliyordu. Efes ekonomisi için çok önemli olan Artemis Tapınağını ziyaret eden binlerce kişi, gümüşçülerden ya da Efes'in diğer tüccarlarından hatıra eşyalar almadan dönmezlerdi. Ancak Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte Artemis kültü önemini yitirdi. M.S. 269 yılındaki Got istilasında ise tapınak tamamen yıkıldı; sonrasında da ayağa kaldırılması için bir çaba gösterilmedi. Bu tapınaktan geriye yalnızca birkaç parça kalmış durumda. 19. yüzyılda gerçekleştirilen kazılarda bulunan bezemeli frizlerden bir bölümü günümüzde British Museum'da sergileniyor. Bazı parçaları ise İsa Bey Camii'nin yapımında kullanılmış.

Artemis Kültü'nün ortadan kalkması Efes'e yapılan ziyaretleri sonlandırmış ancak bir hac yeri olarak görülmesi Hıristiyanlık

Dönem'inde de devam etmiş. Bunun ilk nedeni Hz. İsa'nın annesi Meryem Ana'nın son günlerini geçirdiği ve vefat ettiği yerin Efes olduğuna inanılması. Meryem Ana'nın yaşamını geçirdiği düşünülen ev, Efes'ten yaklaşık yedi kilometre uzaklıktaki Bülbül Dağ'ında. Mütevazı görünümlü bu tarihi yapının Meryem Ana'nın yaşadığı yer olarak kabul edilmesinin hikâyesi rahibe Catherina Emmerich'in 1774 yılında gördüğü bir rüyaya dayanıyor. Hastalığı nedeniyle hayatı boyunca yatağından çıkamamasına rağmen anlattıklarındaki detaylar evin bulunmasını sağlamış. Hıristiyanlıkça büyük kutsiyet

atfedilen ve her gün düzenli ayinlerin gerçekleştirildiği bu evi ziyaret edenler arasında Papa VI. Paul, Papa II. Jean ve Papa XVI. Benedict de yer alıyor.

Efes'in hem ilk hem de son yerleşim yeri olan Ayasuluk'taki en dikkat çekici yapı olan St. Jean Anıt Müzesi, Efes'in Hıristiyanlarca bir hac merkezi olarak kabul edilmesinin bir diğer nedeni. Hz. İsa'nın havarilerinden olan, hayatının son yıllarını Efes'te geçiren ve İncil'i de burada yazan Aziz Yahya, Ayasuluk'a gömülmeyi vasiyet etmiş; mezarının bulunduğu yere de Bizans Dönem'inde birden

çok kilise inşa edilmiştir. Bizans İmparatoru Justinianus ve eşi Theodora tarafından M.S. 6. yüzyılda inşa edilmiş olan Kilise, dönemin görkemli eserlerinden biriydi.

Efes aynı zamanda önemli bir kültür merkeziydi de. İskenderiye ve Pergamon'un ardından antik dünyanın en büyük üçüncü kütüphanesine sahip olması bunun en önemli kanıtı. Efes'in sembolü diyebileceğimiz, M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilen Celsus Kütüphanesi günümüzde ziyaretçilerin en popüler ziyaret noktalarından biri.

Antik kentlerin tamamında olduğu gibi Efeste de görkemli yapıların büyük bölümü kamu binaları ile tapınaklar. Ancak Bülbül Dağı eteklerinde sıralandıkları için teras evler olarak bilinen, bir zamanlar Efes'in zenginlerinin yaşadığı konutlar da yoğun biçimde ziyaret ediliyor. Bunun nedeni halkın yaşamı hakkında verdikleri ipuçları yanında, farklı sahnelerin işlendiği mozaik tabanları ve freskli duvarları.

Efes, binlerce yıllık tarihiyle farklı medeniyetlerin kültürlerine ilişkin önemli ipuçları gizliyor. Ziyaret edilebilen alan bakımından dünyanın en büyük antik kenti unvanını da elinde bulunduran Efeste 150 yıldır devam eden kazı çalışmalarıyla her

yıl yeni bir keşfe imza atılıyor, tarihte yeni bir sayfa açan buluntular ortaya çıkartılıyor. UNESCO Dünya Miras Listesine kabul edilmiş olması, tarihteki yeri ve özgünlüklerinin evrensel olarak kabul edildiğinin işareti. Siz de bir zaman tünelden geçerek 2 bin

yıl öncesini deneyimlemek, bir zamanlar bölgenin en zengin ve büyük kenti olan bir yerleşimde hayatın nasıl olduğunu öğrenmek için bu muhteşem tarihi kenti mutlaka ziyaret edin.

Efes'in, Hıristiyanlığın önemli hac merkezleri arasında yer almasının nedenlerinden biri, Meryem Ana'nın burada yaşadığına inanılması. Son günlerini geçirdiği düşünülen ev, Antik Kent'e yaklaşık yedi kilometre uzaklıktaki Bülbül Dağı'nda.

İPEK YOLU'NUN HAYAT VERDİĞİ KENT

ANİ

-
- UNESCO Dünya Miras Listesine Alınma Tarihi: 2016
    - Liste Sıra No: 1518
  - Listeye Alınma Kriterleri: (II), (III), (IV)
    - Kategori: Kültürel
      - Yeri: Kars
-

Tarih kitaplarının sayfalarını karıştırdığımızda ticaret yollarının kaderini çizdiği pek çok kent ve hatta medeniyetin olduğunu, yolların yoğun biçimde kullanıldığı dönemlerde zenginleştiklerini ancak güzergâhların değişmesi veya önemlerini yitirmesinin ardından tarih sahnesinden silindiklerini görürüz. Uygarlık tarihinde böylesine etkili olmuş bu yolların en önemlisi şüphesiz İpek Yolu. Çin'den Avrupa'nın en uç noktasına kadar

uzanan, tarihteki en eski ticaret yollarından biri olarak binlerce yıl boyunca kültürleri ve medeniyetleri bir araya getiren İpek Yolu, geçtiği ülkeleri ve kentleri hem ekonomik hem de kültürel açıdan zenginleştirmiş. Bu nedenle ele geçirmek için büyük çabalar sarf edilmiş, korunması ve tüccarların güvenliği için yasalar dahi çıkartılmış. Siyasi istikrarsızlık ve güvenlik sorunları ise bazen takip edilen yolların değişmesine yol

açmış; bu durum bazı kentlerin gelişmesi, bazı kentlerin de yok olmasını beraberinde getirmiş.

İpek Yolu ile paralel bir gelişme ve çöküş yaşadığını gördüğümüz kentlerden biri de Ani. 7. ve 8. yüzyıllarda Doğu Anadolu'nun güneyini takip eden güzergâhın savaşlar yüzünden güvensiz hale gelmesi, Anı'nın kilit konumda bulunduğu kuzey güzergâhının

kullanılmasını zorunlu kılmış. Anı'nın zenginleşmesini ve nüfusunun 100 bin kişiye ulaşmasını sağlayan da temel olarak bu gelişme. Savaşlar, istilalar ve deprem gibi felaketlerin de rolü olmakla birlikte Anı'nın terk edilme nedenlerinin belki de en önemlisi İpek Yolu'nun bir kez daha güzergâh değiştirmesi ve ardından da tamamen kullanım dışı kalması.

Anı'nın terk edilmesi ne kadar hüznün verici olsa da modern yerleşimlere sahne olmaması, korunması ve tarihi kimliğinin bozulmamasını sağlamış. Günümüze oldukça sağlam biçimde gelmeyi başaran

askeri, dini ve sivil mimari yapıları yanında şehir dokusuyla Orta Çağ Anadolu kentlerinin genel karakteristiklerini yansıtan Anı, birbiri ardına gelen medeniyetlerin ortak çalışması ile şekillenmiş. Farklı kültürlerin yansımaları bulunduğu mimari eserleri; yan yana sıralanan Zerdüş, Hıristiyan ve Müslüman dini yapılarıyla çokkültürlülüğün en güzel biçimde hissedilebileceği Anı, tarihi dokusunu olduğu gibi korumayı başaran ender yerleşimlerden. Orta Çağ mimarisi, sanatı ve şehircilik alanlarındaki gelişmelerin tüm yönleriyle izlenebileceği bir yer olarak ziyaretçilerini bir zaman yolculuğuna çıkartıyor.

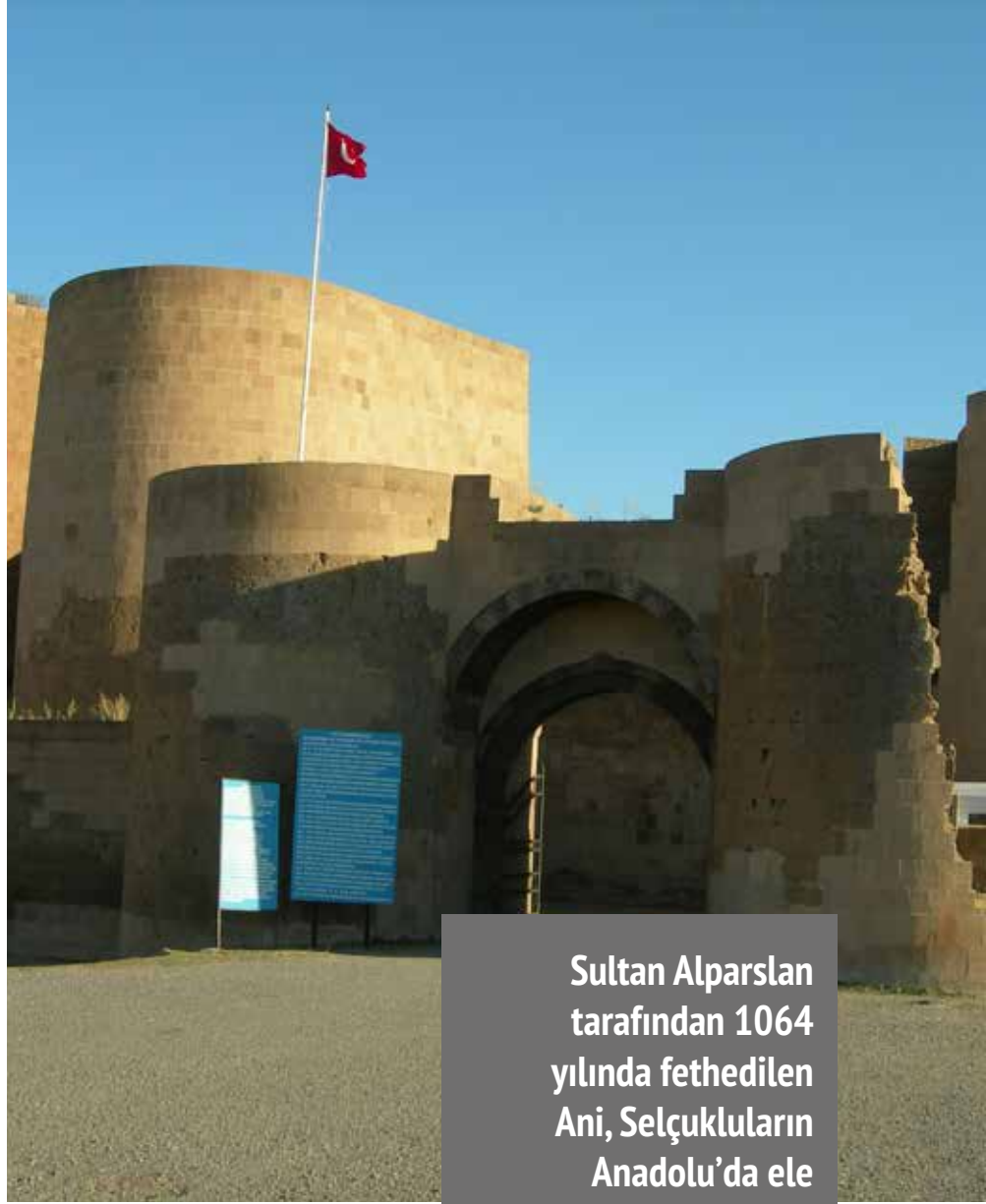

MEDENİYETLERİN KAYNAŞMA NOKTASI

Anı'nın gelişmiş bir kent haline gelmesinde İpek Yolunun oynadığı rol yadsınamaz. Ancak yerleşim yeri olarak seçilmesinde konumunun etkili olduğunun söylenmesi gerekir. İki yandan derin vadiler ve akarsularla çevrelenmiş olmasından kaynaklanan savunma kolaylığı ve su kaynaklarına yakınlığı gibi avantajlarıyla Bronz Çağ gibi erken bir dönemde dahi yerleşim gördüğüne dair izler mevcut. Ancak Anı'nın en parlak yıllarını yaşadığı dönem 10. ve 13. yüzyıllar. İpek Yolu üzerinde bir kavşak noktasında bulunduğu bu yıllarda; Orta Asya ve İran üzerinden gelip kuzeyde liman kenti Trabzon'a ve doğuda Erzurum üzerinden Anadolu'nun içlerine gitmek isteyen kervanlar Anı'dan geçmek zorundaydı. Özellikle Bagratlı Krallığı'nın başkentliğini yaptığı ve tüm bölgenin politik ve ekonomik merkezi haline geldiği 961-1045 yılları arasında zenginleşen, ekonomik açıdan olduğu kadar kültürel yönden de gelişen Anı'nın nüfusunun 100 bini aştığı düşünülüyor. Hızla büyüyen kentte bu yıllarda ticaretle bağlantılı hanlar, dükkânlar ve atölyeler yanında dini, idari ve sosyal tesisler inşa edilmişti.

Anı'nın parlak yılları, kentin Bizans İmparatorluğunun eline geçmesiyle bir süre kesintiye uğrasa da Selçuklu ve Gürcü Krallığı hâkimiyetine girdiği dönemlerde kervan yolları üzerindeki stratejik önemi devam etmiştir. Bu yıllarda da imar faaliyetlerine sahne olan Anı'nın ekonomik açıdan olduğu gibi kültürel yönden de gelişmeye devam ettiği görülür. Farklı medeniyetlerin kendilerine ait kültürel mirası ile çeşitli milletlerden ve kültürlerden kişileri bir araya getiren İpek Yolunun etkileri ise inşa edilen mimari eserlerde karşımıza çıkar.

Farklı kültürel ortamlardan beslenen, mimari geleneklerin harmanlandığı Anı'da yaklaşık 600 yıllık tarihi süreçte inşa edilen yapılarda Orta Çağ mimarisinin bölgeye özgü gelişim süreçleri izlenebilir. Bu yapılar Ermeni, Bizans, Selçuklu ve Gürcü sanatı ile mimarisinin seçkin örnekleri olmaları

yanında farklı kültürlerin birbirlerini nasıl etkilediklerine dair ipuçları da gizlerler. Bölgeye özgü malzemelerin kullanıldığı, biçem ve süslemeler gibi detaylarda ise kültürel kaynaşmaların izlerinin görüldüğü bu anlayış, Anı'yı mimarlık tarihinde özel bir yere koyar. Sonraki yıllarda Anadolu'dan Kafkaslara kadar etkileri görülecek bir mimari anlayışın doğum yeri olduğundan her bir eser, tasarım ve iççilik yönünden ayrıntılı biçimde incelemeyi hak eder.

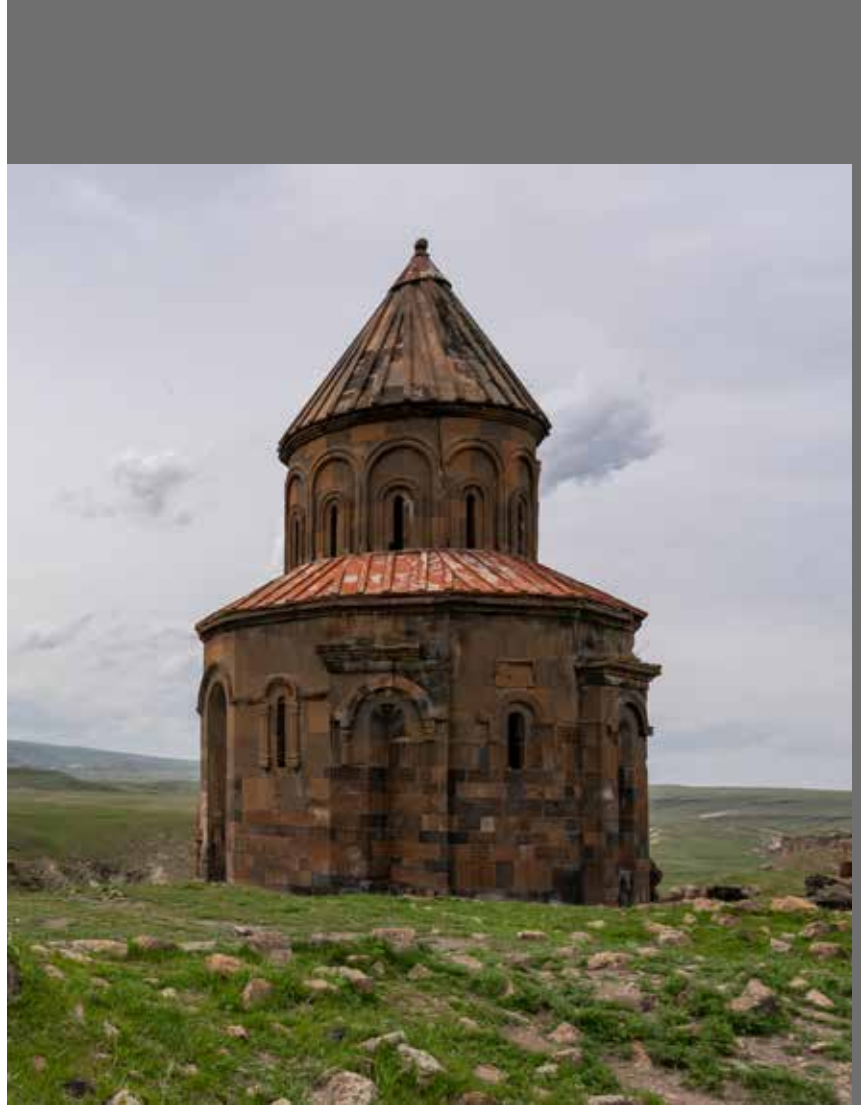
Sultan Alparslan tarafından 1064 yılında fethedilen Ani, Selçukluların Anadolu'da ele geçirdiği ilk kent. Bu fetih, Türklerin Anadolu'da kalıcı olmalarını sağlayacak Malazgirt Zaferi'ne giden yolda da önemli bir basamak taşı olarak görev yapmıştır.

BOZULMAMIŞ TARİHİ DOKU

Ani, kültürel zenginliğini medeniyetlerin buluştuğu bir noktada yer almasına borçlu. Bölgeye hâkim medeniyetlerin kadim tarihlerinden getirdikleri gelenekleri, farklı kültürlerden aldıkları etkilerle harmanlayarak yeni bir yorumla inşa ettikleri yapıların korunması sayesinde Anı'nın Orta Çağ kenti kimliğinin yaşatılması da başarılı.

Tarihi boyunca ele geçirilmesi arzulanan bir kentte surların olmaması elbette düşünülemez. Bugün de Anı'deki tarihi kalıntıların en etkileyicileri 4,5 kilometre uzunluğa ve 8 metre yüksekliğe sahip **surlar**. Güneyden Arpaçay, doğudan Mığmığ ve batıdan Bostanlar Deresi ile çevrelenmesi nedeniyle savunmaya son derece elverişli olmasına rağmen tüm şehir surlarla çevrilmiş. Özellikle savunma açısından diğer kısımlara göre daha zayıf kalan kuzey bölümüne büyük özen gösterilmiş. Çift surların bulunduğu bu kısım Bagratlı Kralı II. Smbat (977-989) Dönemi'ne tarihlendiriliyor ve onun ismiyle tanınıyor. Şeddadi Dönem'i'nde tamir edildiği düşünülen surlarda toplam 7 kapı mevcut. Bunların arasında en dikkat çekicisi, ismini kapı üzerindeki arslan kabartmasından alan **Arslanlı Kapı**. Bu kapının sağında dairesel iki burcun arasına inşa edilmiş **Çifte Beden Kapısı**, solunda ise satranç tahtasına benzeyen bezemeleriyle dikkat çeken **Hidirellez Kapısı** bulunuyor.

Ani, İç Kale ve Dış Kale olarak iki bölüme ayrılıyor. İç Kale'de tespit edilen saray kalıntıları, Kamsarakan sülalesinin hâkimiyeti altında olduğu 6. yüzyılda yönetici sınıfın burada yaşadığının işareti. Anı'deki bir diğer saray ise Selçuklu Dönemi'nden Selçuklu'nun sekiz köşeli yıldız motifleri ile süslenen taçkapısı ve iki renkli taş işçiliği ile Büyük Selçuklu Dönemi saray mimarisine ait az sayıda örnekten biri. Surların içerisinde Türk Dönemi'ne ait bir diğer eser ise **Selçuklu Kervansarayı**.

Ani, farklı medeniyetler gibi farklı dinlere ait ibadet yapılarının da bir arada görülebileceği bir yer. **Ateşgede Tapınağı**, Anı'de bir dönem Zerdüşt inancına sahip kimselerin bulunduğu işareti. Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1064 yılında Anı'yi fethetmesinden sonra kentin idaresini bıraktığı Şeddadi Beyliği'ne ait **Ebu'l Muammeran Camii** (Yıkık Minare)'nin kalıntıları burada. Günümüze gelememiş olan kitabesinde; şehre uğrayan kervanların uyması gereken kuralların yazılmış olması, bu yıllarda da ticaretin Ani için ne kadar önemli olduğunun bir işareti. Anadolu'daki en eski Selçuklu eserlerinden olan ve günümüze de iyi biçimde korunarak gelmeyi başaran **Ebu'l Manuçehr Camii** (Ani Ulu Camii) ise Anadolu'da Türk dönemi camilerinin ilk örneği. Özellikle her biri

birbirinden farklı zengin işlemlere sahip tonozlu üst örtüsü ve kuzeybatı köşesinde yükselen sekizgen gövdeli minaresi ile dikkat çekiyor. Anı'deki diğer Selçuklu eserlerini ise hamam ve çarşılar oluşturur. Kentteki iki Selçuklu hamamı, Türk-İslâm medeniyetinin suya ve temizliğe verdiği önemi gösterir. Selçuklu çarşısı ise uzun yıllar boyunca İpek Yolundan geçen tüccarların en önemli uğrak mekânlarından birisi olmuştur.

Anı'deki dini yapıların büyük bölümü ise kiliseler. 980 yılında Prens Pahlavuni tarafından inşa ettirilen **Abughamrents Kilisesi**, benzeri çok fazla karşımıza çıkmayan sekizgen planıyla dikkat çeker. **Aziz Prkitch Kilisesi**'nin Hıristiyanlar tarafından kutsal bir yer olarak görülmesinin nedeni, 12 havari tarafından ziyaret edildiğine inanılması.

Ani Katedrali olarak da bilinen **Meryemana Kilisesi**, Orta Çağ Ermeni mimarisinin en önemli eserlerinden biri. 11. yüzyılın başlarına tarihlendirilen bu katedralin mimarı olan Tridat, Ayasofya'nın kubbesini de tamir etmesiyle ünlü. Sultan Alparslan'ın Ani'yi fethinden sonra cami olarak kullanılmaya başlanmış ve "**Fethiye Camii**" adını almış. 1215 yılında bir tüccar tarafından inşa edilen ve içindeki fresklerden dolayı Resimli Kilise olarak da bilinen **Tigran Honents Kilisesi** Ani'nin en güzel yapılarından. Konumu nedeniyle Ani fotoğraflarında en çok yer eden yapılardan olan Kilise'nin içinde konusunu İncil'den alan ve Hz. İsa'nın hayatını anlatan freskler bulunuyor. Kentin en uç noktasında ve Ermenistan sınırını oluşturan Arpaçay'ın hemen kenarında bulunan **Genç Kızlar Kilisesi** (Bakireler Manastırı), 13. yüzyıla tarihlendiriliyor. Bu kilisenin bulunduğu noktadan, uzun yıllar boyunca kervanların geçişine sahne olan **İpek Yolu Köprüsü**'ne ait kalıntılar da görülebiliyor.

Yüzlerce yıl boyunca İpek Yolu üzerinde kilit bir rol oynayarak 10. ve 11. yüzyıllarda başkentliğini yaptığı Bagratlı Krallığı ile Selçuklu Dönemi'nde altın yıllarını yaşayan Ani, farklı medeniyetlerin ortaklaşa biçimlendirdikleri yerleşimlerden. Bir zamanlar 100 bin kişiyi aşan nüfusuyla bölgenin ekonomik, politik ve kültürel merkezi de olan Ani, stratejik konumuyla sürekli ele geçirilmek istenen bir yer olmuş. Ardı ardına meydana gelen savaşlar yanında deprem felaketlerine de uğrayan kent, İpek Yolu'nun da güzergâhının değişmesi üzerine terk edilmiş. Ancak sonraki yıllarda yerleşim görmemesi, korunmasını ve Orta Çağ kenti kimliğinin de bozulmamasını beraberinde getirmiş. 2016 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dâhil edilen ve Türk tarihinde de eşsiz mimari eserleriyle mutlaka görülmesi gereken bir Orta Çağ kenti.

Türklerin Anadolu'da inşa ettiği ilk cami unvanına sahip olan Ebu'l Manuçehr Camii, Selçuklu Sultanı Melikşah'ın emriyle, Sultan Arpaslan'ın Ani Beyi olarak görevlendirdiği Ebu'l Manuçehr tarafından 1072-1092 yılları arasında inşa edildi.

HEYKELTRAŞLIK MERKEZİ

AFRODİSYAS

-
- UNESCO Dünya Miras Listesine Alınma Tarihi: 2017
    - Liste Sıra No: 1519
  - Listeye Alınma Kriterleri: (II), (III), (IV), (VI)
    - Kategori: Kültürel
    - Yeri: Aydın İli, Karacasu İlçesi
-

Ünlü filolog ve gezgin Azra Erhat'ın da dediği gibi Türkiye'nin hangi bölgesini gezerseniz gezin, binlerce yıllık tarihinin izlerini taşımayan bir karış toprağa rastlayamazsınız. Bu izler bazen ıssız konumlardaki bir köprü veya kervansaray gibi bir anıt şeklinde karşınıza çıkar, bazen de çok sayıda görkemli yapıyla bezenmiş bir antik kent olur.

Aydın ili sınırları içerisinde, Dandalaz Çay'ının suladığı verimli bir vadiye yer alan Afrodisyas,

bu antik kentlerin en önemlilerinden biri. Roma Dönemi heykel sanatının muhteşem örneklerinin yaratıldığı, 600 yıl boyunca heykel üretim merkezi ve dönemin en ünlü heykeltıraşlarının yetiştiği yer olan Afrodisyas'ta yapılan kazılar bu ününün ne kadar haklı sebeplere dayandığını kanıtlayan eserleri gün yüzüne çıkartmaya devam ediyor.

Tesadüfen keşfedilmesinin hikâyesi yalnızca 60 yıl öncesine dayanan bu antik kent, Roma

imparatorlarının imtiyazlar tanıdığı, İtalya'ya dahi sanat eserleri ihraç eden, anıtsal yapılarla bezenmiş bir yer. Gözlerden uzak olmasının da etkisiyle bozulmadan ve yağmalanmadan günümüze gelmeyi başarmış durumda. Afrodit Tapınağı, Stadyum, Tiyatro, Sebasteion gibi yapıları yanında, usta sanatçıların meydana getirdiği muhteşem heykellerin görülebileceği müzesi ile de ziyaretçilerini büyülemeye aday yerlerden biri.

BİR FOTOĞRAFÇININ KEŞFİ

Bir antik kenti keşfeden kişinin fotoğrafçı olması, örneğine çok fazla rastlanan bir durum değil. Bu keşfin sahibi, Türkiye’de yetişen en ünlü fotoğraf sanatçılarından olan, Picasso’dan Salvador Dalı’ye, Alfred Hitchcock’tan Winston Churchill’e pek çok ünlüyü objektifiyle ölümsüzleştiren Ara Güler. 1958 yılında Kemer Barajı’nın açılışında fotoğraf çekmek üzere görevlendirilen Güler, dönüşte yolunu kaybedince kendisini bir köyde bulur. Gördükleri karşısında şaşkınlığa düşer ve tarih ile iç içe yaşayan köylüler ile eserlerin fotoğraflarını çeker. İstanbul’a döndükten sonra bu antik kent hakkında araştırmalar yapar; doyurucu bir bilgiye ulaşamayınca da kimsenin bu yerden haberi olmadığını anlar. Times Dergisi’ne gönderdiği fotoğraflar tüm dünyada büyük yankı uyandırınca arkeologlar ve araştırmacılar antik kente akın eder. 1961 yılında başlayan kazılarla bu kentin aslında ne kadar önemli bir yerleşim yeri olduğu ortaya çıkar.

ROMA İMPARATORLARININ GÖZDESİ: AFRODİSYAS VE AFRODİT TAPINAĞI

“Afrodisyas, tüm Asya’dan kendim için seçtiğim tek kentti”. Roma’nın ilk imparatoru olacak ve Augustus olarak tanınacak Octavian Triumvir’in bu sözü Afrodisyas’taki tiyatronun duvarına kazınmış bir kitabede karşımıza çıkar. İsmi güzellik ve aşk tanrıçası Afrodit’ten alan Afrodisyas’ın böylesine etkilediği tek devlet adamı da kendisi değil. Roma İmparatorlarının soylarını Truvalı Aeneas’a ve dolayısıyla da Afrodit’e dayandırmaları, ismini verdiği Afrodisyas’a da imtiyazlı davranılmasına yol açar, hatta vergilerden dahi muaf tutulur. Özellikle M.S. 1. yüzyılın sonrasında Roma imparatorlarının neredeyse tamamının özel bir önem verdiği kent, Afrodit Tapınağı’nın ziyaretçi akınına uğramasıyla da bir hac merkezi haline gelir.

Romalı general ve devlet adamı Sulla, bir kehanet doğrultusunda Afrodit Tapınağına hediyeler sunar; Julius Sezar da yine buradaki tapınağa hediyeler gönderir.

Antik Dönem’de yerleşimlerin konumunun seçilmesinde rol oynayan etmenler, büyük oranda stratejik önemleri. Savunmaya elverişli olması, bir ticaret yolunun geçmesi veya limana kıyısı bulunması da

bir kentin kurulması için öncelikli tercih sebepleri. Bununla birlikte Afrodisyas’ın bir yerleşim yeri olmasında rol oynayan etmen Afrodit Tapınağı... Şehrin, M.Ö. 3. yüzyıla tarihlendirilen bu tapınak merkezinde şekillendiği düşünülüyor.

Afrodisyas Afrodit’inin özelliği Helen güzellik ve aşk tanrıçası ile Anadolu’nun yerel bereket tanrıçasının birleşiminden meydana gelmesi.

Kısa sürede etki alanı Akdeniz boyunca yayılan Afrodit Kültü, Hıristiyanlığın resmi devlet dini olarak kabul edilmesinden sonra bile devam eder. Anadolu'nun her yerinde pagan inancının terk edildiği ve tapınakların yıkıldığı yıllarda da bir süre kullanılan Afrodit Tapınağı, M.S. 500 yılı civarında Aziz Michael Katedraline dönüştürülür.

Kentin kalbini oluşturan bu tapınaktan günümüze ulaşan kalıntılar dahi bir zamanlar ne kadar muhteşem bir yapı olduğunun kanıtı. Katedrale çevrilmesinden sonra yapısal olarak önemli değişiklikler geçiren ve eklemelerle büyütülen tapınağın yeni işlevi için gerçekleştirilen çalışmalar, günümüz araştırmacıları tarafından mühendislik mucizesi olarak tanımlanıyor.

Günümüzde Afrodisyas'ın en çok ziyaret edilen anıtları arasında yer alan, zarif bezemeleri ve mimari detaylarıyla hayranlık uyandıran Tetrapylon, Afrodit Kült Alanının anıtsal girişiydi. Kent merkezinden uzanan bir sokaktan sonra bu kapıdan geçilerek tapınağın ön avlusuna girilirdi. M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilen bu anıtı yakından incerseniz, dönemin en güzel mimari süslemeleri arasında yer alan yüksek kabartmalarını görebilirsiniz. Bezemeler arasında ilginizi çekebilecek detaylardan biri Afrodit figürü silinerek onun yerine yapılmış haç motifi. Bu yıllarda inanç ve sosyal yapıdaki değişimlerin fiziksel bir kanıtı olması bakımından son derece önemli.

MUHTEŞEM MİMARİ ESERLER

Afrodisyas, nüfus ve boyut bakımından antik kentler arasında orta ölçekli bir yerleşim olarak tanımlanıyor. Ancak burada inşa edilmiş yapılardan bazıları en büyük kentlerdeki örneklerden dahi görkemli. Bu görkemin en önemli nedeni de Afrodisyaslı sanatçıların heykel alanında olduğu kadar mimari ve mimari bezemeler konusunda da ustalıkları.

Sebasteion, bu ustalığın izlerinin her yönüyle görülebileceği bir yapı. Roma imparatorlarına ithaf edilmiş, M.S. 20 ile 60 yılları arasında yapılan bu kompleks bir tapınak, tören yolu ile bu yolun iki yanında yerleştirilmiş, adeta bir resim galerisinde olduğunuz izlenimi uyandıracak mermer kabartma panolarla bezenmiş üç katlı yapılardan oluşuyor. Tamamı Afrodisyas Heykel Okulunun üretimi olan bu panolarda yer alan gerçek boyutlu figürler arasında Roma imparatorları, mitolojik sahneler ve imparatorluk hâkimiyetindeki farklı ulusları simgeleyen kişiler bulunuyor.

7 bin kişilik **Tiyatro**, Afrodisyas'ın en görkemli ve en iyi korunmuş yapılarından bir diğeri. Gösteri ve etkinliklere ev sahipliği yapan Tiyatro'nun orkestra seviyesi gladyatör ve hayvan gösterileri için M.S. 2. yüzyılda alçaltılmış; 7. yüzyılda ise sahne binasının arka cephesi kapatılarak bir kaleye dönüştürülmüş.

Tiyatro gibi şehir halkının bir diğer toplanma mekânı olan **Stadyum**; iki ucunun da kapalı olması nedeniyle diğer antik kentlerdeki örneklerden farklılaşıyor. M.S. 1. yüzyıla tarihlendirilen ve şehrin izgara planı ile de son derece uyumlu olarak inşa edilmiş olan bu yapı antik stadyumlar arasında günümüze en iyi biçimde korunarak gelenlerinden biri.

Meclis Binası, M.S. 2. yüzyıla ait bir yapı. Tiyatroya benzeyen binadaki mermer oturma sıraları sayesinde 1700 kişilik kapasiteye sahip olduğu hesaplanmış. Kentle ilgili önemli kararların alındığı, günümüzün belediyelerine benzeyen bu

binada müzik gösterileri ve konuşmalar da gerçekleştirilirdi.

Türkiye topraklarındaki en geç keşfedilen antik kentlerden biri olmasına rağmen Afrodisyas hakkında çok değerli bilgilere sahibiz. Bunun en önemli nedeni M.Ö. 200 ile M.S. 600 arasında tarihlendirilen 2 binden çok yazıtın ele geçirilmiş olması. Yazıtlar sayesinde kentin toplumsal yapısı, inançları ve kültürel dokusu gibi konularla ilgili önemli bilgiler edinilmiş. Örneğin Antik Dönem'de Yunan, Roma ve Karya kökenli, Yahudi ve Hıristiyan inancına sahip farklı din ve milletlerden oluşan kozmopolit bir yapıya sahip olduğunu bu yazıtlardan öğrenebiliyoruz. Barındırdığı yazıtların fazlalığı nedeniyle arşiv duvarı olarak bilinen Tiyatro'da da Roma imparatorları ve devlet adamlarının Afrodisyas'a tanıdığı ayrıcalıklar okunabiliyor.

ROMA DÖNEMİ'NİN EN GÜZEL HEYKELLERİ BURADA ÜRETİLDİ

Afrodisyas'ın Roma Dönemi boyunca şöhretli bir yer olmasının nedenlerinden biri heykel okulu. Kaliteli mermer ocaklarına yakınlığının avantajıyla dönemin en güzel heykellerinin üretildiği ve yetenekli heykeltıraşların yetiştiği kent, sanat merkezi olarak büyük üne kavuşmuş. İmparatorlar ve devlet ileri gelenleri heykellerinin yapılması için buradaki sanatçıları görevlendirmiş; saray ve konaklarını Afrodisyas'ta üretilmiş eserlerle süslemişler. Heykel alanında M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. 5. yüzyıla kadar yani yaklaşık 600 yıl boyunca devam ettirdiği haklı şöhreti hem Afrodisyaslı sanatçıların hem de kentin zenginleşmesini sağlamış.

Afrodisyas heykeltıraşlığının ve heykel okulunun böylesine ünlenmiş olmasının nedeni zor ve cesur kompozisyonlar üretmekten çekinmeyen, yaratıcı ve alanında yetkin sanatçıları yetiştirmiş olması. Aynı zamanda Roma Döneminde kamu binalarını süsleyen çok sayıda mimari bezemenin üretim yeri de burası. İmparatorluğun her yerinden sipariş alan Afrodisyaslı sanatçılar imparatorların, yöneticilerin, filozofların büst ve heykellerini üretmişlerdi. Kolay işlenebilir ve kaliteli mermerlerin elde edilebildiği mermer yataklarının yakınlığının sanatçılara büyük yardımı olduğu söylenebilir. Ancak yüzyıllar boyunca talep görmelerinin asıl nedeni özellikle portre heykeltıraşlığındaki ustalıkları. Yunan heykel sanatından gelen, aynı zamanda Roma Dönemindeki diğer heykel üretim merkezlerinde kullanılan tarzları ve kompozisyonları yerel geleneklerle birleştiren Afrodisyaslı sanatçılar bu bölgeye özgü bir tarzın ortaya çıkmasını da sağlamışlar.

Afrodisyası böylesine üne kavuşturan heykeltıraşların yetiştiği ve eserlerini yaptıkları atölye, kazılarda gün yüzüne çıkarılan ilk anıtlardan biri. Yontma aletleri, farklı aşamalardaki heykelleri, çıraklara eğitim amaçlı olarak hazırlatıldığı düşünülen alıştırmaya parçaları gibi buluntular antik çağ

heykel üretim yöntemleriyle ilgili değerli bilgiler öğrenilmesine de yardımcı oluyor.

Yaklaşık 60 yıldır devam eden kazılarda keşfedilen, büyük boyutlu ve karmaşık heykel gruplarından taşınabilir nitelikteki küçük adak figürlerine ve mimari süslemelere kadar her tür ve biçimdeki eser, kentteki sanatçıların ustalığı ve çok yönlülüğünün birer kanıtı. Üstelik Afrodisyaslı sanatçıların eserlerinin keşfedildiği tek yer de burası değil. Roma İmparatorluğunun pek çok kentinde hatta İtalya'nın Tivoli kentindeki Hadrian Villasında dahi eserlerine rastlanması, ne kadar gözde ve aranan sanatçılar olduklarını gösteriyor.

Adını aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit'ten alan Afrodisyas, Roma Dönemi'nin en önemli heykeltıraşlık merkeziydi. Zaman içerisinde bir hac merkezi haline gelen Afrodit Tapınağı çevresinde şekillenen kente, Roma imparatorları imtiyazlar tanıyarak gelişmesinin önünü açtılar. 600 yıl boyunca heykel ve büstlerinin yapımı için imparatorların, devlet adamlarının ilk tercihleri olan Afrodisyaslı sanatçıların eserleri, imparatorluğun her kentine ihraç ediliyordu. Günümüzde, bu muhteşem heykellerin sergilendiği müzesi, çok iyi korunarak günümüze gelmeyi başaran anıtsal yapıları ile her yıl yüzbinlerce kişinin ziyaret ettiği bir yer.

TARİHİ YENİDEN YAZDIRAN KEŞİF

GÖBEKLİTEPE

-
- UNESCO Dünya Miras Listesine Alınma Tarihi: 2018
    - Liste Sıra No: 1572
  - Listeye Alınma Kriterleri: (I), (II), (IV)
    - Kategori: Kültürel
    - Yeri: Şanlıurfa
-

21. yüzyıl arkeolojik keşifleri arasında en önemlisinin Göbeklitepe olduğunu söylemek için pek çok nedenimiz var. Bunlardan ilki günümüzden tam 12 bin yıl öncesine ait olması. Yani en eski piramitlerden 7 bin 400 yıl daha yaşlı. İnsanlığın yerleşik yaşama yeni geçtiği, avcı-toplayıcılığın henüz tamamen sona ermediği, tarımsal üretimin başlangıç aşamasında olduğu yıllara ait. İnsanların kendileri için ancak çok basit barınaklar inşa

edebildikleri bir dönemde böylesine anıtsal yapıları inşa etmeyi başarmaları; toplumsal bir dayanışma, iş bölümü ve koordinasyon, sanatsal yetenek ve bir miktar mühendislik bilgisinin bu yıllarda mevcut olduğunu gösteriyor. Bu durum tarih kitaplarına yeni bölümler eklenmesi bazı bölümlerin de değiştirilmesini beraberinde getiriyor.

Yapılan araştırmalar neticesinde Göbeklitepe'nin yerleşim amacıyla kullanılmadığı, bir kült alanı ve açık hava tapınağı olduğu kanıtlandı. Tarih öncesi çağlarda yerleşim görmüş bazı mağaraların dini amaçlara da hizmet etmiş olabileceği düşünülüyor. Ancak bu durum Göbeklitepe'nin dünyanın en eski anıtsal kült alanı olarak adlandırılmasının önünde bir engel değil.

Göbeklitepe, kendisine yakıştırılan *“medeniyetlerin doğum yeri”* veya *“tarihin sıfır noktası”* gibi unvanları kesinlikle hak ediyor. İnsanlık tarihinde dönüm noktası olan pek çok gelişmenin ilk izlerinin görüldüğü, tarih kitaplarında bugüne kadar yer eden bilgilerin değiştirilmesine ve yeniden yazılmasına yol açan bu keşif yalnızca tarihçi ve arkeologların değil tüm dünyanın ilgisini buraya çekiyor. 2018 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilen Göbeklitepe, bu yönüyle insanlığın ortak mirası kavramının da tam anlamıyla yansımaları bulduğu bir yer.

**Stilize edilmiş insanı
sembolize eden “T”
biçimli dikilitaşların
üzerine işlenmiş hayvan
tasvirleri, çanak çömleksiz
neolitik dönemin zengin
sembolizminin en
etkileyici örneklerini
sunmaktadır.**

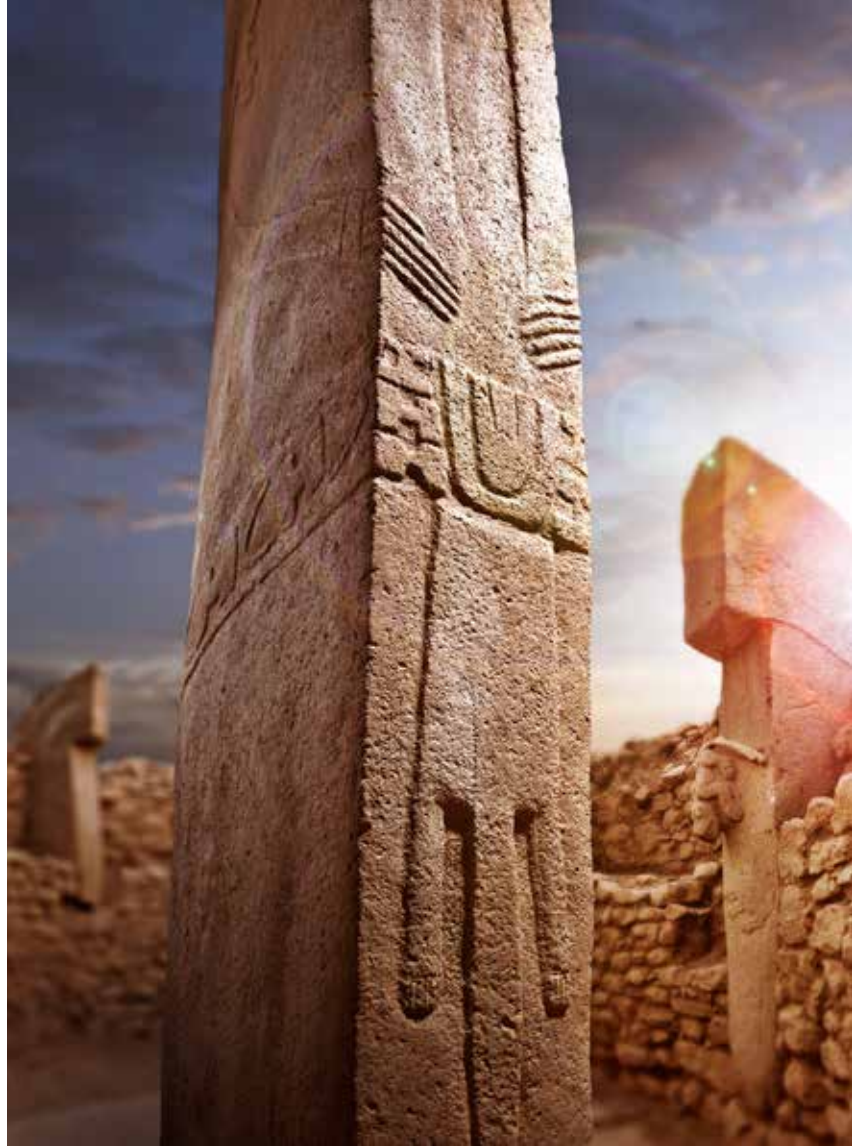

ARKEOLOJİ DÜNYASINDA ÇIĞIR AÇAN KEŞİF

1963 yılında keşfedilen ancak ilk kazılarını 1995 yılında başladığı Göbeklitepe'nin yerleşim yeri olarak kullanılmamış ve yalnızca dinsel amaçlara hizmet etmiş bir yer olduğunun tespiti arkeologları şaşırtan ilk gelişme oldu. Üstelik araştırma alanı genişletildikçe burada birden çok tapınağın bulunduğu da tespit edildi. Neolitik Dönem'de hac merkezi gibi kullanıldığı veya ölüm ve cenaze ritüelleriyle bağlantılı olduğu düşünülen Göbeklitepe'deki anıtsal yapıların planlarının birbirini tekrar etmesi de bilinçli ve belirlenmiş bazı ilkeler çerçevesinde meydana getirildiklerinin göstergesi.

Genellikle yuvarlak planlı olarak inşa edilen yapıların merkezine, Göbeklitepe'nin en karakteristik anıtları olan, 5,5 metre yüksekliğinde ve yekpare taştan oyulmuş T biçimli iki dikilitaş yerleştirilmiş. Aynı biçimde ancak daha küçük boyutlu diğer dikilitaşlar ise merkezde yer alan bu dikilitaşlara bakacak şekilde dış duvar boyunca dizilmişler. Yirmi yıl boyunca burada kazı çalışmaları gerçekleştiren ve yakın bir zamanda aramızdan ayrılan Prof. Dr. Klaus Schmidt'in görüşüne göre bazılarında el ve parmakların görüldüğü bu dikilitaşlar insan figürlerini temsil ediyorlar. Yakın civardaki bir ocaktan elde edilen kireçtaşından biçimlendirilen bu anıtların üzerlerinde bazıları kazınarak, ancak büyük bölümü üç boyutlu olarak yapılmış hayvan ve insan tasvirleri bulunuyor. Dönem insanının sanatsal yetenekleri, sembolik dünyaları, inançları ve yaşam biçimleri hakkında da ipuçları barındıran bu heykel ve kabartmalar türlerinin en eski örnekleri. Yalnızca süsleme amaçlı yapılmadıkları, bazılarının üzerine işlendiği dikilitaşın ya da bulunduğu tapınağın özelliklerini yansıttığı düşünülüyor. Bazı araştırmacılara göre taşların üzerindeki motifler haberleşme veya mesaj amacı taşıyan bir takım semboller; yani bir bakıma hiyerogliflerin atası... Bu tez kabul edilirse, Göbeklitepe yazının da doğum yeri olarak insanlık tarihinde bir kat daha önem kazanmış olacak.

Prof. Dr. Klaus Schmidt'in görüşüne göre bazılarında el ve parmakların görüldüğü bu dikilitaşlar insan figürlerini temsil ediyorlar.

Günümüze kadar 9 tanesi gün yüzüne çıkarılan ancak jeomanyetik ve georadar ölçümler neticesinde sayılarının 23 olduğu anlaşılan bu tapınaklar, tüm bu bölgenin devasa bir kutsal alan olduğunu kanıtlıyor.

Tapınakların bir diğer önemleri ise yapılarında o güne kadar bilinmeyen ve uygulanmayan yenilikçi inşaat tekniklerinin kullanılmış olması. "T" biçimli dikilitaşların sembolik anlamları dışında mimari bir takım işlevleri de mevcut. Dikilitaşların dikilmesi ve mimari bir işlev üstlenmiş olmaları bu dönemde toplum içerisinde farklı zanaatkâr

sınıfların ortaya çıkmış olduğunu işaretler. Ayrıca tüm bu inşaa faaliyetlerini denetleyen ve kalabalık iş gücünü örgütlediği gibi farklı topluluklardan kişilerin bir araya gelmesini sağlayan yönetici ya da lider konumunda birisinin olması gerektiği düşünülüyor. Bu kişinin, farklı topluluklar içerisinde saygın yere sahip dini bir önder olabileceği ileri

sürülen fikirler arasında. Bu bakımdan, Göbeklitepe toplumsal sınıfların ve hiyerarşik yapıların oluşmasına doğru giden yolda da önemli bir yere sahip.

TÜM DÜNYANIN GÖZÜ BURADA

Anıtsal yapıların ortaya çıkarıldığı tarihten itibaren tüm dünyanın ilgisini çeken Göbeklitepe hakkında birçok yazı yazıldı, belgeseller çekildi. İngiliz BBC televizyonundaki belgesel, The Guardian'da çıkan haberlerin yanında belki de Göbeklitepe ile ilgili en ilginç haber Alman Der Spiegel Dergisi'nde yayınlandı. Dergide Göbeklitepe'nin Âdem ile Havva'nın cennetten kovulduktan sonra yaşamaya başladıkları yer olduğu iddiası büyük yankı uyandıracak cinsten.

GİZEMİNİ KORUYAN SORULAR

Göbeklitepe, pek çok yeni bilginin açığa çıkmasını sağlasa da buluntularla ilgili hala çözülemeyen sorular bilim adamlarının kafasını kurcalamaya devam ediyor. Bu yapıları yapanların kimler olduğu, ağırlıkları 40 tonu bulan dikilitaşların buraya nasıl taşındığı ve dikildiği akla ilk gelen sorular. Bu bölge herhangi bir yerleşim yerine yakın olmadığı gibi temel ihtiyaçlardan olan su kaynaklarının da bir hayli uzağında. Bu yüzden neden bu konumun seçilmiş olduğu sorusu da henüz cevaplanabilmiş değil. Bu yapılar tapınak olarak kabul edilse de işlevleri ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamadı. Kazılarda çok miktarda hayvan kemiğine rastlanmış olması nedeniyle belirli dönemlerde farklı gruplara mensup kişilerin burada bir araya geldiği ve şölen benzeri etkinliklerin düzenlendiği ileri sürülen görüşlerden biri. Bir diğer görüşe göre dikilitaşlar bu dönem insanların ölen atalarını sembolize ediyorlar.

Göbeklitepe'deki anıtların tek bir dönemde inşa edilmemiş olması, binlerce yıl süren kullanımı boyunca yeni anıtlarla giderek büyütülmesiyle ilgili de çeşitli görüşler mevcut. Farklı toplulukların kendi ataları için yeni dikilitaşlar dikerek yeni anıtlar meydana getirdikleri düşünülüyor. Anıtlarla ilgili bir diğer alışılmadık durum ise üstlerinin tonlarca toprak ve taş ile örtülerek gömülmüş olmaları. M.Ö. 10000'den M.Ö. 8000 yıllarına kadar kutsal bir alan olarak kullanılan ve ardından terk edilen tapınaklar yıkılmaya bırakılmamış, bilinçli bir çabayla gömülmüşler. Yapılış amaçları gibi neden terk edildikleri de cevaplanmayı bekleyen ve muhtemelen yıllarca sürecektir araştırmaları gerektirecek gizemler. Kesin olan tek şey tüm bu araştırmaların insanlık tarihine katkı yapmaya ve şimdiki kadar yazılanları tamamen değiştirmeye devam edeceği.

UNESCO DÜNYA MİRAS GEÇİCİ LİSTESİ'NDE TÜRKİYE

Karain Mağarası (Antalya) [1994]

Alanya (Antalya) [2000]

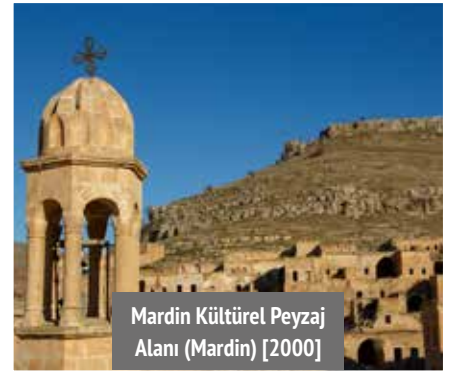
Konya Selçuklu Başkenti (Konya) [2000]

Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (Bitlis) [2000]

Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri (Şanlıurfa) [2000]

Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin) [2000]

Alahan Manastırı (Mersin) [2000]

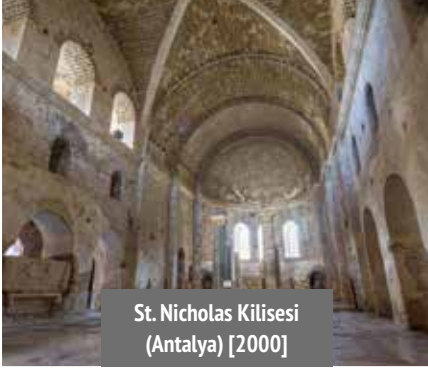

İshakpaşa Sarayı (Ağrı) [2000]

Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı [2000]

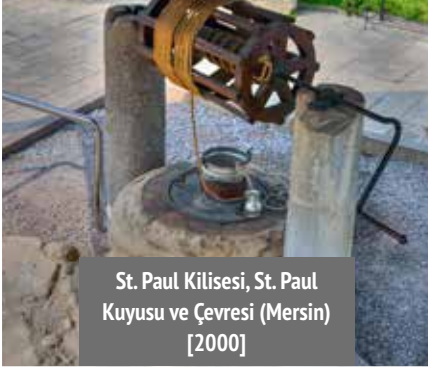
St. Nicholas Kilisesi
(Antalya) [2000]

Likya Uygarlığı Antik Kentleri
(Antalya ve Muğla) [2009]

Aizanoi Antik Kenti
(Kütahya) [2012]

St. Paul Kilisesi, St. Paul
Kuyusu ve Çevresi (Mersin)
[2000]

Perge Antik Kenti
(Antalya) [2009]

Beçin Ortaçağ Kenti
(Muğla) [2012]

Sümela Manastırı
(Trabzon) [2000]

Sagalassos Antik Kenti
(Burdur) [2009]

Birgi Tarihi Kenti (İzmir) [2012]

Güllük Dağı-Termessos
Milli Parkı (Antalya) [2000]

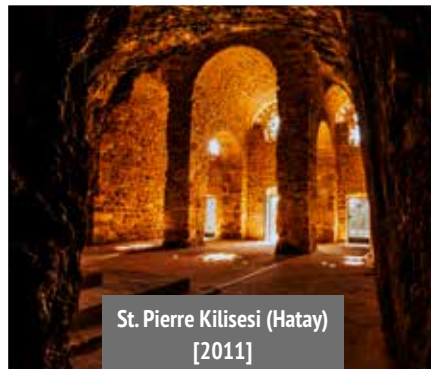
Beyşehir, Eşrefoğlu
Camii (Konya) [2011]

Gordion (Ankara) [2012]

Kekova (Antalya) [2000]

St. Pierre Kilisesi (Hatay)
[2011]

Hacı Bektaş Veli Külliyesi
(Nevşehir) [2012]

Hekatomnos Anıt Mezarı ve
Kutsal Alanı (Muğla) [2012]

Zeugma Arkeolojik Siti
(Gaziantep) [2012]

Anavarza Antik Kenti
(Adana) [2014]

Niğde'nin Tarihi Anıtları
(Niğde) [2012]

Laodikeia Antik Kenti
(Denizli) [2013]

Kaunos Antik Kenti
(Muğla) [2014]

Mamure Kalesi (Mersin) [2012]

Sardes Antik Kenti ve
Bintepe Lidyalı Tümüleri
(Manisa) [2013]

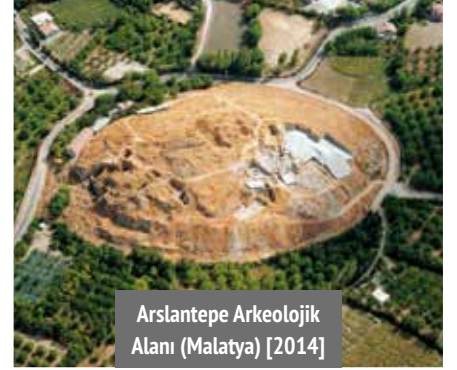
Korykos Antik Kenti
(Mersin) [2014]

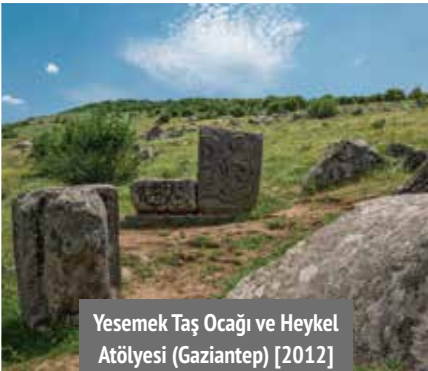
Odunpazarı Tarihi Kent
Merkezi (Eskişehir) [2012]

Ceneviz Ticaret Yolu'nda
Akdeniz'den Karadeniz'e
Kadar Kale ve Surlu
Yerleşimleri [2013]

Arslantepe Arkeolojik
Alanı (Malatya) [2014]

Yesemek Taş Ocağı ve Heykel
Atölyesi (Gaziantep) [2012]

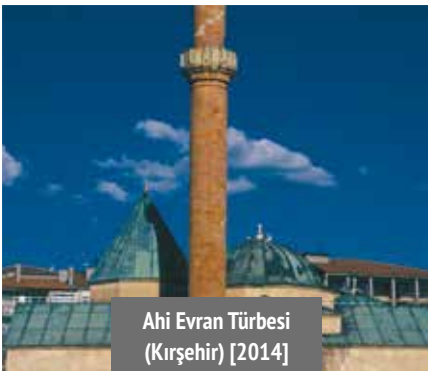
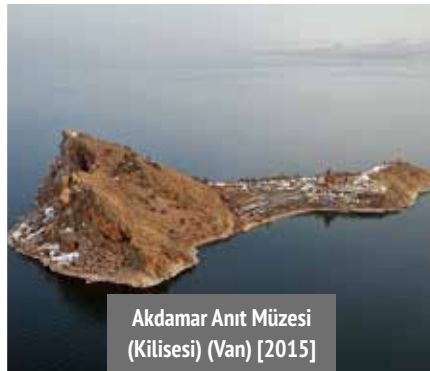

Tuz Gölü Özel Çevre
Koruma Alanı [2013]

Kültepe Arkeolojik
Alanı (Kayseri) [2014]

Mudurnu Tarihi Ahi Kenti (Bolu) [2015]

Kibyra Antik Kenti (Burdur) [2016]

Silvan Malabadi Köprüsü (Diyarbakır) [2016]

İsmail Fakirullah Türbesi (Siirt) [2015]

Van Kalesi (Van) [2016]

Hacıbayram Camii (Ankara) [2016]

Sultan II. Beyazıt Han Külliyesi (Edirne) [2016]

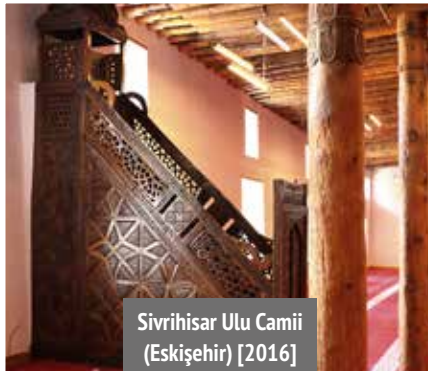
Yivli Minare Camii (Antalya) [2016]

Kızılırmak Deltası (Samsun) [2016]

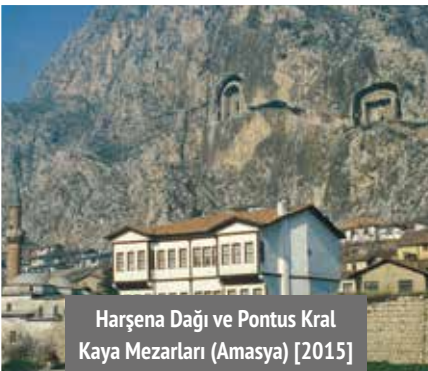
Nuruosmaniye Külliyesi (İstanbul) [2016]

Sivrihisar Ulu Camii (Eskişehir) [2016]

Assos Arkeolojik Alanı (Çanakkale) [2017]

Harşena Dağı ve Pontus Kral Kaya Mezarları (Amasya) [2015]

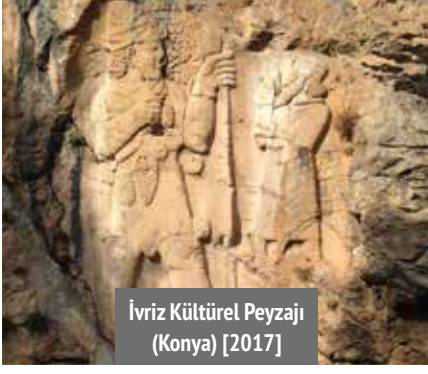

Bodrum Kalesi (Muğla) [2016]

Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (Balıkesir) [2017]

İvriz Kültürel Peyzajı
(Konya) [2017]

Anadolu Türk Mirasının Erken
Dönemi: Niksar, Danişmend
Hanedanının Başkenti (Tokat) [2018]

İzmir Tarihî Liman
Kenti (İzmir) [2020]

Harput Tarihî Kenti
(Elazığ) [2018]

Priene Arkeolojik
Alanı (Aydın) [2018]

Karatepe-Aslantaş Arkeolojik
Alanı (Osmaniye) [2020]

Anadolu'daki Ahşap Tavanlı
ve Ahşap Destekli Camiler
(Konya, Kastamonu, Eskişehir,
Afyonkarahisar, Ankara) [2018]

Sarıkaya Roma Hamamı
(Yozgat) [2018]

Koramaz Vadisi (Kayseri) [2020]

Justinianus Köprüsü
(Sakarya) [2018]

Ballica Mağarası Doğa
Parkı (Tokat) [2019]

Zerzevan Kalesi ve Mithraeum
(Diyarbakır) [2020]

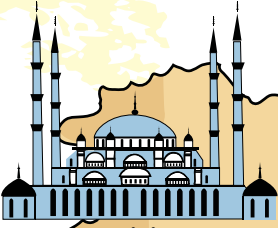
Gaziantep Yeraltı Su Sistemleri:
Kasteller ve Livaslar
(Gaziantep) [2018]

Beypazarı Tarihî Kenti
(Ankara) [2020]

Ceneviz Ticaret Yolunda Akdeniz'den
Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri
[2020]

SELİMİYE
CAMİİ ve KÜLLİYESİ
EDİRNE

İSTANBUL'UN
TARİHİ ALANLARI
İSTANBUL

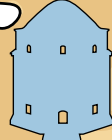
SAFRANBOLU ŞEHİRİ
KARABÜK

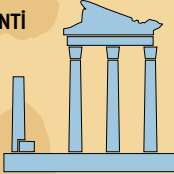
HATTUŞA (BOĞAZKÖY)
HİTİT BAŞKENTİ
ÇORUM

TROYA ANTİK KENTİ
ÇANAKKALE

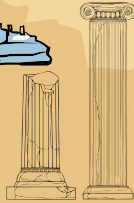
BURSA ve CUMALIKIZIK:
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DOĞUŞU
BURSA

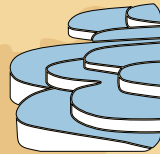
BERGAMA ÇOK KATMANLI
KÜLTÜREL PEYZAJ ALANI
İZMİR

EFES
İZMİR

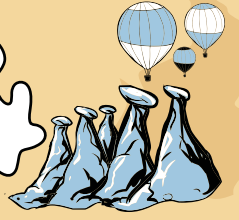
AFRODİSYAS
AYDIN

PAMUKKALE-HİERAPOLİS
DENİZLİ

ÇATALHÖYÜK NEOLİTİK KENTİ
KONYA

GÖREME MİLLİ PARKI
ve KAPADOKYA
NEVŞEHİR

XANTHOS - LETOON
ANTALYA - MUĞLA

DİVRİĞİ ULU CAMİİ ve DARÜŞŞIFASI
SIVAS

ANİ ARKEOLOJİK ALANI
KARS

NEMRUT DAĞI
ADİYAMAN

DİYARBAKIR KALESİ ve HEVSEL BAĞÇELERİ
DİYARBAKIR

GÖBEKLİTEPE ARKEOLOJİK ALANI
ŞANLIURFA

BİR DEĞER UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİ'NE NASIL GİRER?

Doğal oluşumlar, anıtlar veya sitelerin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilebilmesi için ön şartlar, bu değerlerin bulunduğu ülkenin sözleşmeye taraf olması; uluslararası önem taşıdıklarının, evrensel değere sahip olduklarının kabul edilmesi, bu yönleriyle de takdire ve korunmaya değer bulunmaları. Süreç, ülkelerin hazırladığı adaylık dosyalarının UNESCO'ya iletilmesi; komitenin de ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve IUCN (Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği) uzmanlarınca gerçekleştirilen değerlendirme sonuçları doğrultusunda karar vermesi şeklinde ilerliyor. Listeye kabul için aşağıdaki kriterlerden en az birini taşıması gerekiyor:

- I. İnsanoğlunun yaratıcı dehasını gösteren bir başyapıt olması;
- II. Şehir planlaması veya peyzaj düzenlemesi, anıtsal sanatlar, mimari veya teknoloji alanlarındaki gelişmeler üzerinde, dünyanın belli bir kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde, kayda değer bir insani değer etkileşimi sergilemesi;
- III. Yaşayan veya yok olmuş bir medeniyete ya da bir kültürel geleneğe ait eşsiz veya üstün bir tanıklık teşkil etmesi;
- IV. İnsanlık tarihinin belli dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari veya teknolojik bütün veya tabiat örneği olması;
- V. Geleneksel insan yerleşiminin, bir kültür veya kültürlere has kara veya deniz kullanımına veya özellikle de geri döndürülemez değişimlerin etkisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması;
- VI. Üstün evrensel anlama sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (Komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir);
- VII. Üstün doğal fenomene veya üstün doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermesi;
- VIII. İlk yaşam kaydı, arazi şekillerinin gelişmesinde süregelen önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler de dahil olmak üzere, dünya tarihinin ana aşamalarını temsil edecek nitelikte üstün örnekler olması;
- IX. Karada, tatlı suda, kıyıda ve denizsel ekosistemlerde, bitki ve hayvan topluluklarında süregelen ekolojik ve biyolojik sürece ve gelişimine üstün örnek teşkil etmesi;
- X. Bilim açısından veya değerlendirmesinden üstün evrensel değere sahip olan ve tehdit altındaki türler de dahil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve kayda değer doğal ortamları içermesi.

Bir varlığın Dünya Miras Listesi'nde yer alabilmesi için Dünya Miras Komitesi'nce belirlenen kriterlerden en az bir ya da birkaçını karşılmasının yanı sıra özgünlük ve bütünlüğünün iyi korunuyor olması ve alanın uzun vadede korunmasını sağlayacak uygun yönetim yapısı ve planına sahip olması gerekmektedir.